

Zvyšovanie efektivity
justície a orgánov činných
v trestnom konaní
v boji proti násiliu na ženách
a domácejmu násiliu

Príručka pre vzdelávanie

**ZVYŠOVANIE EFEKTIVITY
JUSTÍCIE A ORGÁNOV ČINNÝCH
V TRESTNOM KONANÍ V BOJI PROTI
NÁSILIU PÁCHANÉMU NA ŽENÁCH
A DOMÁCEMU NÁSILIU**

Príručka pre vzdelávanie

Anna Costanza Baldry a Elisabeth Duban

jún 2016

Názory v tejto príručke sú názormi autoriek a nemusia sa nevyhnutne stotožňovať
s oficiálnou politikou Rady Európy.

Pod'akovanie

Predkladaný manuál pre školiteľov vznikol v rámci projektu Koordinačno- metodického centra pre rodovo podmienené a domáce násilie, ktorý realizuje Ministerstvo práce, sociálnych vecí a rodiny SR, spolu s Divíziou Rady Európy pre násilie na ženách, ako súčasť programu SK09 – Domáce a rodovo podmienené násilie, podporeného z Finančného mechanizmu Európskeho hospodárskeho priestoru a z Nórskeho finančného mechanizmu 2009–2014.

Rada Európy vyjadruje pod'akovanie Anne Costanza Baldry a Elisabeth Duban, konzultantkám Rady Európy, za prípravu tohto manuálu. Pod'akovanie patrí aj Barbore Burajovej, Lenke Molčanovej a Ľubici Rozborovej z Koordinačno-metodického centra pre rodovo podmienené a domáce násilie, ktoré do správy prispeli svojimi cennými radami.

Koordinačno-metodické centrum pre rodovo podmienené a domáce násilie vyjadruje pod'akovanie a uznanie prekladateľke tohto manuálu Tatiane Hičárovej za úsilie o uplatňovanie rodovo citlivého jazyka a starostlivé váženie a overovanie terminológie z oblasti násilia na ženách aj terminológie právnej. Naše pod'akovanie patrí aj JUDr. Zuzane Magurovej a JUDr. Mariánovi Trenčanovi za ich odborné konzultácie pri záverečných úpravách predkladaného manuálu.

O autorkách

Anna Costanza Baldry je psychologička a kriminalistka. Na Univerzite v Cambridge vo Veľkej Británii získala doktorát v sociálnej psychológii v IT a kriminalistike. Od roku 2003 pôsobí na Katedre psychológie ako docentka na Second University v Neapole. Od roku 1994 sa venuje téme násilia na ženách vo viacerých oblastiach, vrátane posudzovania rizika, znaleckého posudzovania a poradenstva. Časť svojej profesionálnej kariéry strávila v Kanade, Afganistane a na Palestínskych okupovaných územiach, Austrálii a väčšine krajín Európskej únie. V rámci svojich vedecko-výskumných aktivít sa okrem iného venuje atribučnej teórii, rodovým stereotypom, násiliu na ženách, šikanovaniu a kybernetickému šikanovaniu a kriminalite mladistvých, inter a intra prenosu násilia v kontexte rodiny, rizikovým faktorom antisociálneho správania, posudzovaniu rizika, otázke spoločenskej identifikácie s princípmi vlády práva a socio-psychologickému dosahu výkonu súdnej moci na obete násilia. Je autorkou viacerých uznávaných článkov a kníh v národnom i medzinárodnom kontexte. Anna sa zúčastnila mnohých národných a medzinárodných konferencií ako rečníčka a riešiteľka vedeckých projektov. Koordinovala národné a medzinárodné európske a vládne projekty v oblasti aplikovanej sociálnej psychológie a kriminológie so špeciálnym dôrazom na ženy – obete násilia. Anna má viac ako dvadsaťročnú prax ako školiteľka zástupcov a zástupkyň rôznych sektorov vrátane polície, súdnictva prokuratúry, právnych profesií, lekárov atď. v oblasti rodovo podmieneného násilia.

Elisabeth Duban je právnička so špecializáciou na rodové otázky a rozvoj ľudských práv. Téma rodovo podmieneného násilia je v centre jej profesionálneho záujmu od roku 2000, kedy sa v troch post-sovietskych krajinách zúčastňovala mapovania situácie v oblasti ľudských práv so zameraním na domáce násilie pre americkú mimovládnu organizáciu. Elisabeth odvtedy pracovala ako právna expertka na projekty orientované na vládu práva v Rusku, so špeciálnym zameraním na zlepšenie dostupnosti súdnictva pre osoby, ktoré prežili domáce násilie. V rámci svojej profesionálnej kariéry sa zameriavala na školenie právnických profesií a tvorbu materiálov orientovaných na advokačné aktivity a prácu v teréne, ktoré ponúkali základné informácie o právnych aspektoch pre osoby, ktoré prežili rôzne formy násilia, vrátane domáceho násilia, sexuálneho obťažovania a obchodovania s ľuďmi. Významná časť jej aktuálnej práce sa zameriava na tvorbu usmernení a materiálov v oblasti rodovo podmieneného násilia, napr. kompilácie príkladov dobrej praxe a nástrojov, ako aj analytické materiály a hodnotenia dokumentujúce rodovú nerovnosť naprieč širokou škálou oblastí. Elisabeth pracovala ako konzultantka pre viaceré medzinárodné rozvojové organizácie, vrátane Rady Európy, Organizácie pre bezpečie a spoluprácu v Európe, OSN, Agentúru pre medzinárodný rozvoj USA a Ázijskú rozvojovú banku. Vyštudovala právo na Northwestern University v USA a získala titul bakalára v cudzích jazykoch (ruštine a francúzštine).

Koordináčno – metodické centrum pre rodovo podmienené a domáce násilie

Naším poslaním je v súlade s Národným akčným plánom na prevenciu a elimináciu násilia páchaného na ženách na roky 2014 – 2019 vytvoriť, implementovať a koordinovať komplexnú celoštátnu politiku pre danú oblasť. Predchádzanie a znižovanie násilia na ženách a domáceho násilia je jednou z hlavných priorít ochrany a podpory ľudských práv a rovnosti mužov a žien

Aktuálne medzinárodné štandardy, ktorý demokratické a právne štáty vytvorili v záujme predchádzania násiliu na ženách a domácomu násiliu sú obsiahnuté v Dohovore Rady Európy o predchádzaní násiliu na ženách a domácomu násiliu a o boji proti nemu. Na úrovni Európskej únie ich reflektuje Smernica Európskeho parlamentu a Rady 2012/29/EÚ, ktorou sa stanovujú minimálne normy v oblasti práv, podpory a ochrany obetí trestných činov. Pre nás sú tieto normy základným štandardom a aspiráciou pre dosiahnutie zníženia násilia a ochranu a podporu žien vystavených násiliu a obetí domáceho násilia.

Naša vízia

- ✓ Zodpovedajúca a efektívna systémová ochrana a podpora žien zažívajúcich násilie a obetí domáceho násilia.
- ✓ Citlivosť voči príčinám a porozumenie dôsledkom násilia na ženách a domáceho násilia na strane verejných inštitúcií, médií a verejnosti.
- ✓ Zníženie násilia na ženách a domáceho násilia z dlhodobého hľadiska.

Naše ciele

- ✓ Vytvoriť a implementovať nástroje pre zabezpečenie efektívneho systému prevencie a eliminácie násilia na ženách a domáceho násilia, vrátane špecifickej legislatívy na elimináciu a prevenciu násilia na ženách a domáceho násilia.
- ✓ Vytvoriť podmienky pre rýchlú a efektívnu ochranu a podporu všetkých žien a obetí domáceho násilia vystavených násiliu alebo hrozbe násilia.
- ✓ Predchádzať vzniku násilia a akejkoľvek situácii, ktorá prispieva k vzniku a tolerancii násilia.
- ✓ Vytvoriť dostatočnú poznatkovú bázu o násilí na ženách a domácom násilí, aby bolo možné zvyšovať dostupnosť, kvalitu a účinnosť intervencie a prevencie v prípadoch násilia.

Projekt je financovaný z grantu Nórskeho kráľovstva prostredníctvom Nórskeho finančného mechanizmu a spolufinancovaný zo štátneho rozpočtu Slovenskej republiky grantom vo výške 2.000.000 eur.

www.norwaygrants.org, www.eeagrants.sk

Úrad vlády SR

Prijímateľom grantu je Ministerstvo práce sociálnych vecí a rodiny SR, ktorého Odbor rodovej rovnosti a rovnosti príležitostí MPSVR SR je odborným garantom a hlavným koordinátorom projektu. Aktivity projektu realizuje príjemca a partneri projektu Inštitút pre výskum práce a rodiny, Rada Európy a Nórske centrum pre násilie a štúdie traumatického stresu.

Obsah

ÚVOD.....1

Cieľ a štruktúra príručky pre školiteľov a školiteľky..... 2

SEKCIA I – ÚVAHY O NÁSILÍ PÁCHANOM NA ŽENÁCH A DOMÁCOM NÁSILÍ.....3

Časť 1:	Pojem domáceho násilia a násilia na ženách	3
1.1	Vymedzenie pojmov a definícia násilia na ženách a domáceho násilia.....	3
1.2	Formy násilia na ženách, cyklus domáceho násilia a používania sily.....	4
1.3	Dôsledky a vplyv domáceho násilia na ženy a deti.....	10
1.4	Mýty a prekážky pri práci s násilím na ženách a s prípadmi domáceho násilia: spochybnenie predstáv a stereotypov	15
1.5	Faktory rizika a zraniteľnosti.....	22
1.6	Prevalencia a výskyt násilia na ženách na Slovensku.....	24
Časť 2:	Medzinárodný, regionálny a národný právny rámec v boji proti násiliu páchanému na ženách	26
1.1	Medzinárodné, regionálne a národné právne normy.....	26
1.2	Istanbulský dohovor.....	28
1.3	Podania a trestné oznámenia vo veci násilia na ženách - mechanizmy a právna veda	31
1.4	Vývoj na úrovni Európskej únie.....	32
1.5	Prehľad slovenskej legislatívy a politik.....	33

II. ČASŤ – EFEKTÍVNE POSTUPY A RIEŠENIA PRÍPADOV DOMÁCEHO NÁSILIA.....35

Sekcia 1:	Úloha polície pri riešení prípadov domáceho násilia medzi partnermi.	35
2.1	Prvý kontakt – telefonát: policajný dispečer/dispečerka.....	36
2.2	Techniky vedenia rozhovoru s obeťami (ženami, deťmi) a páchatel'mi	41
2.4.1	Čo treba zvážiť pri jednaní s obeťami a páchatel'mi – všeobecné aspekty.....	41
2.4.2	Na mieste činu.....	43
2.4.3	Ako viesť rozhovor s obeťou a vyhnúť sa sekundárnej viktimizácii.....	44
2.4.4	Ambivalentné postoje obete pri komunikácii s políciou	47
2.4.5	Ako postupovať vo vzťahu k podozrivému (pokiaľ je prítomný)	48
2.4.6	Rozhovor s deťmi	49
2.3	Na policajnej stanici.....	49
2.4	Vypočúvanie, zhromažďovanie informácií a oznámenie o skutočnostiach, že bol spáchaný trestný čin prokurátorovi.....	50
2.5	Posúdenie rizika a manažment rizika	51
2.4.1	Definícia a ciele posúdenia rizika.....	51
2.4.2	Posudzovanie rizík ako prevencia opakovaného výskytu násilia.....	52
2.4.3	Manažment rizika a ochrana.....	54
2.4.4	Monitoring a práca polície	55
2.6	Ochrana súkromia a zachovanie mlčanlivosti pri riešení prípadov domáceho násilia. Zodpovednosť a dohľad polície	57
2.4.1	Súkromie a zachovanie mlčanlivosti.....	57
2.4.2	Zodpovednosť a dohľad polície.....	58

Sekcia 2: Úloha prokuratúry a súdnictva v prevencii domáceho násillia a boja proti nemu ...	60
2.1 Vplyv dynamiky domáceho násillia na právne konanie.....	62
2.2 Spolupráca prokuratúry a polície	66
2.3 Zaujatie jednotlivých aktérov v rámci konania a stereotypné posudzovanie	67
2.4 Techniky zabezpečujúce prístup orientovaný na obeť	68
2.4.1 Ako komunikovať s obeťami a vyhnúť sa sekundárnej viktimizácii.....	68
2.4.2 Informovanie obeť o jej právach	71
2.4.3 Spolupráca medzi jednotlivými profesiami a odporúčanie na podporné služby.....	72
2.4.4 Bezpečnostný plán obeť.....	74
2.4.5 Posúdenie rizika, nebezpečné správanie a smrteľné ohrozenie.....	76
2.4.6 Efektívny manažment vecí.....	80
2.4.7 Manažment pojednávacej miestnosti.....	81
2.4.8 Programy pre páchatel'ov.....	84
2.5 Reakcia trestno-právneho systému	86
2.6.1 Stratégia vyšetrovania a zhromažďovania podkladov pre podanie obžaloby	86
2.6.2 Dôležité otázky počas vyšetrovania a zhromažďovania dôkazov	87
2.6.3 Dôležité otázky v rámci prípravné konanie.....	90
2.6.4 Dôležité aspekty počas súdneho konania	91
2.6.5 Dôležité aspekty počas rozhodovania vo veci	94
2.6 Riešenie v rámci civilného práva	96
2.6.1 Pojednávanie o dočasných ochranných opatreniach (neodkladných opatreniach) ..	98
2.6.2 Riešenie domáceho násillia v rámci rodinného práva.....	99
III – PRÍPRAVA NA ŠKOLENIE.....	103
Časť 1: Typy a metodické poradenstvo: Nástroje, ktoré má k dispozícii školiteľ'	103
Časť 2: Práca s emóciami a osobnými skúsenosťami s násillím.....	105
IV – PRÍLOHY	107

Úvod

Od vzniku Slovenskej republiky v roku 1993 a jej vstupe do Európskej únie v roku 2004, Slovensko považuje násilie na ženách za „najextrémnejšiu formu porušovania ľudských práv žien”.¹ Vláda tiež uznala, že na Slovensku chýba koordinovaný celonárodný prístup k predchádzaniu násilia, k ochrane a pomoci obetiam. Slovensko prijalo dôležité predbežné kroky na odstránenie nedostatkov v legislatíve a politike. V roku 2004 schválila vláda SR Národnú stratégiu na prevenciu a elimináciu násilia páchaného na ženách a v rodinách so zámerom lepšie reagovať na rôzne formy násilia na ženách. Na stratégiu nadviazala séria národných akčných plánov, ktoré predkladajú kľúčové kroky na elimináciu násilia páchaného na ženách. Posledným z nich je Národný akčný plán na prevenciu a elimináciu násilia páchaného na ženách na roky 2014–2019. Ako naznačuje aktuálny plán, napriek významnému úsiliu vynaloženému v priebehu posledného desaťročia, Slovensko má ešte ďaleko k tomu, aby spĺňalo medzinárodné štandardy na účinné a koordinované aktivity zamerané na riešenie násilia na ženách.

Medzi plánované činnosti patrí tvorba komplexnejších právnych predpisov, zvýšenie počtu a druhov služieb na pomoc obetiam, vzdelávanie odborníkov a odborníčok pracujúcich so ženami zažívajúcimi násilie a vyšší počet osvetových kampaní.

Slovensko tiež podpísalo Dohovor Rady Európy o predchádzaní násiliu na ženách, domácejmu násiliu a o boji proti nemu (Istanbulský dohovor). V rámci prípravy na ratifikáciu Istanbulského dohovoru podniká Slovensko kroky na riešenie požiadaviek a zladenie svojich právnych predpisov a politiky s týmto dohovorom. Ide napríklad o zlepšenie poskytovania služieb, vypracovanie a zmenu právnych predpisov, vytvorenie mechanizmu koordinácie, ako aj vzdelávanie a odbornú prípravu profesionálov.

Predkladaná príručka pre vzdelávanie toto úsilie dopĺňa, osobitne sa zameriava na zvyšovanie kapacity orgánov činných v trestnom konaní a justície, aby mohli reagovať na potreby obetí násilia, najmä domáceho násilia. Príručka je nástroj na prípravu a realizáciu vzdelávacích programov, ktoré možno použiť pre zvýšenie citlivosti odborníkov na problematiku násilia na ženách a domáceho násilia a predstaviť im princípy dobrej praxe vo svojom odbore.

¹ http://tbinternet.ohchr.org/Treaties/CEDAW/Shared%20Documents/SVK/INT_CEDAW_ADR_SVK_17645_E.pdf

Cieľ a štruktúra príručky pre vzdelávanie

Hlavným cieľom tejto príručky je prispieť k hlbšiemu porozumeniu prístupu, ktorý je zameraný na obeť a poskytnúť účastníkom a účastníčkam školenia nástroje, ktoré si budú môcť ďalej upraviť podľa potrieb praxe. Podľa Istanbulského dohovoru sú prioritou prístupu zameraného na obeť potreby a záujmy samotných obetí. Zdôrazňuje, že násilie páchané na ženách a domáce násilie treba riešiť prostredníctvom špecifického a rodovo-citlivého prístupu. V prevencii a reakcii na násilie na ženách zohráva polícia, prokuratúra a súdy ústrednú úlohu. Stotožnením sa s prístupom orientovaným na obeť, zvyšovaním rešpektu k obetiam a neodmietavým postojom voči nim, títo odborníci nielen zvýšia účinnosť svojej práce, ale obetiam ponúknu aj nevyhnutnú podporu, aby sa vyslobodili z násilia. Obete získajú pocit, že sa stretávajú s porozumením, dôverou, pomocou a podporou. To im dodáva sily, a zároveň im umožňuje spolupracovať s políciou a zmierňovať obavy z ohlásenia násilia alebo žiadosti o pomoc.

Táto príručka vznikla, aby pomohla školiteľom a školiteľkám viesť výcviky pre políciu a súdy. Obsahuje informácie, ktoré môžu školitelia a školiteľky upraviť pre potreby jednotlivých vzdelávacích programov. Odporúčame, aby tí, kto ju budú používať, identifikovali vzdelávacie potreby danej skupiny účastníkov a účastníčok (napr. či bude výcvik úvodom do relevantných právnych predpisov pre nových príslušníkov policajného zboru, alebo opakovanie pre skúsených prokurátorov a prokurátorky a sudcov a sudkyne). Potom môžu pripraviť relevantné moduly vychádzajúce z materiálov v tejto príručke.

Časť I uvádza pojem násilia na ženách so zvláštnym zreteľom na domáce násilie páchané na ženách pomocou definície obsiahnutej v Istanbulskom dohovore, ktorý slúži ako rámec. Táto časť tiež predstavuje kontext násilia z rôznych uhlov pohľadu: právneho, sociologického, psychologického, ako aj kriminologického, keďže ich pochopenie môže pomôcť tým, ktorí školenie vedú lepšie odkomunikovať obsah a metodiku výcviku.

Časť II je rozdelená do dvoch sekcií. Prvá sa venuje úlohe polície pri riešení prípadov domáceho násilia, počnúc prvým telefonátom na tiesňovú linku, až po štádium vyšetrovania. Pozornosť sa tiež venuje polícii pri predchádzaní eskalácie násilia (recidívy) a pri posudzovaní a manažmente rizika. Druhá sekcia sa venuje úlohe prokurátorov a prokurátoriek a sudcov a sudkýň. Jej cieľom je zvýšiť povedomie v prostredí súdnictva o právomociach a možnostiach, ktoré majú súdy na riešenie prípadov domáceho násilia tým, že prístup zameraný na obeť sa stane súčasťou ich práce, pričom zabezpečia dodržiavanie práv páchateľov.

Časť III sa venuje stratégii odbornej prípravy školiteľov a školiteľiek a pomáha im uvedomovať si potreby, pocity a presvedčenia účastníkov a účastníčok školenia. Sú tu uvedené odporúčania, ako maximalizovať účinnosť výcviku.

Prílohy k príručke obsahujú podkladové materiály, cvičenia a ďalšie praktické nástroje pre výcvik.

SEKCIA I – ÚVAHY O NÁSILÍ PÁCHANOM NA ŽENÁCH A DOMÁCOM NÁSILÍ

Časť 1: Pojem domáceho násilia a násilia na ženách

1.1 Vymedzenie pojmov a definícia násilia na ženách a domáceho násilia

Nasledujúce definície sú v súlade s pojmami ukotvenými v Dohovore Rady Európy o predchádzaní násiliu na ženách a domácomu násiliu a o boji proti nemu (Istanbulský dohovor, článok 3).

Násilie na ženách (Violence against women, VAW) sa považuje za porušenie ľudských práv a formu diskriminácie žien. Predstavuje všetky činy rodovo podmieneného násilia, ktoré majú alebo môžu mať za následok (alebo pravdepodobne môžu spôsobiť) telesnú, sexuálnu, psychickú ale aj ekonomickú ujmu alebo utrpenie žien vrátane vyhrážania sa takýmito činmi, nátlaku alebo svojvoľného zbavenia slobody, či už vo verejnom alebo v súkromnom živote.

Rodovo podmienené násilie (Gender-based violence, GBV) je chápané ako násilie, ktoré je nasmerované proti žene, pretože je žena alebo ktoré postihuje ženy neprimerane vo väčšej miere.

Domáce násilie (Domestic violence, DV) sú všetky činy telesného, sexuálneho, psychického a ekonomického násilia, ktoré sa vyskytujú v rámci rodiny alebo domácej jednotky alebo medzi bývalými alebo súčasnými manželmi alebo partnermi, pričom páchatel' zdieľá, alebo v minulosti zdieľal s obeťou spoločné obydlie.

Poznámka pre školiteľov a školiteľky: Pojmy používané v tejto príručke

Pojem „**obet**“ sa používa v súvislosti s osobou, ktorá sa stala terčom domáceho násillia alebo násillia na ženách. Odborníci často uprednostňujú na opis osoby, ktorá má skúsenosť s domácim násillím pojem „ten, kto prežil“ alebo na Slovensku „ženy zažívajúce násillie“. Podľa takéhoto chápania tento pojem je zdrojom výraznejšieho posilnenia danej osoby. V právnom kontexte sa však spravidla používa na označenie poškodennej strany bez ohľadu na to, či násillie prežila pojem „obet“. Táto príručka preto používa pojem „obet“. Odvoláva sa tiež na pojem „**navrhovateľ**“ – ako obet (poškodený) v civilnom súdnom konaní (napr. žiadateľ o neodkladné opatrenie).

Z pohľadu polície používa príručka pojem „**páchateľ**“ alebo „**podozrivý**“ (osoba podozrivá zo spáchania násillia) na označenie osoby, ktorá spáchala násillie.

Pojmy „**páchateľ**“ resp. „**podozrivý**“ sa vzťahujú k tej istej osobe¹, keď je účastná trestného konania.

1.2 Formy násillia na ženách, cyklus domáceho násillia a používania sily

Násillie na ženách a špecificky domáce násillie na ženách sa začína donucovaním, kontrolovaním a postojmi, ktoré vo väčšine prípadov vedú k fyzickému násilliu. V násilných intímnych a bývalých intímnych vzťahoch, používajú páchatelia násillie, alebo sa vyhrážajú jeho použitím, aby obe nútili plniť ich požiadavky.³ Domáce násillie na ženách zahŕňa rôzne druhy psychického, fyzického, sexuálneho resp. ekonomického násillia. Články 33 až 39 Istanbulskeho dohovoru identifikujú formy násillia, ktoré treba považovať za trestné činy:

- ✓ **fyzické násillie** znamená telesnú ujmu v dôsledku použitia priamej alebo nezákonnej fyzickej sily, vrátane násillia, dôsledkom ktorého dôjde k úmrtiu obete;
- ✓ **psychické násillie** je akékoľvek úmyselné konanie, ktoré vážne narúša psychickú integritu inej osoby prostredníctvom nátlaku alebo hrozieb;
- ✓ **nebezpečné prenasledovanie** je akákoľvek forma priamej alebo nepriamej kontroly alebo dozoru nad obeťou, s fyzickým kontaktom alebo bez neho. Väčšinou k nemu dochádza po ukončení vzťahu, ale môže sa tiež vyskytnúť počas vzťahu. Okrem iného

² V súvislosti s obeťou, autorky manuálu miestami používajú zamená „ona“, „jej“. Používanie ženských osobných zámen nenaznačuje, že ženy sú jediné obe domáceho násillia. Odrzkadľuje však skutočnosť, že väčšina obetí tejto formy domáceho násillia sú ženy.

³ Walker, L (1979). Ženská sieň slávy [Women's Hall of Fame]. Ed D. Colorado.

sem patrí aj obťažovanie online alebo offline, sledovanie, špionáž, ktoré u obete spôsobujú strach o svoje bezpečie.

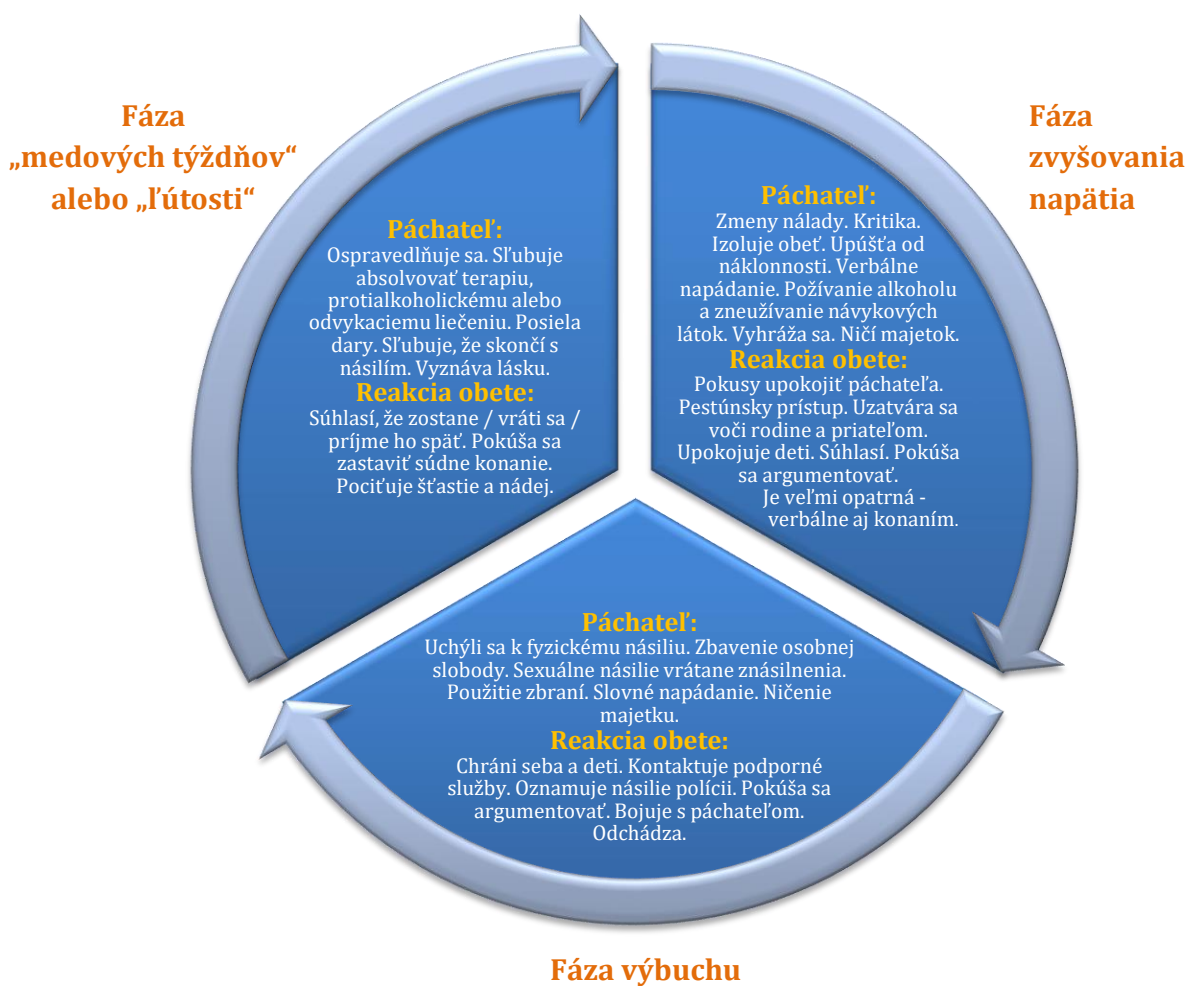
- ✓ **sexuálne násilie, vrátane znásilnenia** zahŕňa všetky formy pohlavného aktu úmyselne vykonaného na druhej osobe bez jej slobodného súhlasu. Zahŕňa vaginálne, análne alebo orálne preniknutie sexuálneho charakteru akoukoľvek časťou tela alebo predmetom bez súhlasu dotknutej osoby; iné činnosti sexuálneho charakteru bez súhlasu dotknutej osoby; prinútenie inej osoby bez jej súhlasu zapojiť sa do aktivít sexuálneho charakteru s treťou osobou. Patria sem tiež nechcené činnosti sexuálneho charakteru medzi manželmi.
- ✓ **manželstvo z donútenia** sa týka fyzickej a psychickej sily vyvíjanej na obeť, aby nedobrovoľne vstúpila do manželstva. V rámci Istanbulského dohovoru sem tiež patrí vylákatie osoby vycestovať do zahraničia so zámerom prinútiť ju, aby vstúpila do manželstva.
- ✓ **mrzačenie ženských genitálií** predstavuje vykonávanie, napomáhanie pri výkone alebo podnecovanie, prinucovanie, či obstaranie rezania, šitia alebo odstránenia vonkajších ženských genitálií alebo ich časti z iných než terapeutických dôvodov.
- ✓ **nútené umelé prerušenie tehotenstva a násilná sterilizácia** sa týkajú ukončenia tehotenstva alebo ukončenia schopnosti prirodzenej reprodukcie ženy či dievčaťa bez jej predchádzajúceho informovaného súhlasu.
- ✓ **sexuálne obťažovanie** je verbálne, neverbálne alebo fyzické konanie sexuálnej povahy, ktoré je zo strany obete nechcené. Článok 40 Istanbulského dohovoru ukladá zmluvným stranám možnosť použiť trestné právo alebo iné sankcie (napríklad sankcie podľa pracovného práva).

Tieto formy násilia sa považujú za trestné aj podľa slovenskej legislatívy: téme sa podrobnejšie venujeme v Sekcii 2, časť E tohto manuálu a v podkladových materiáloch.

Cyklus násilia

Cyklus násilia (Obrázok 1) predstavuje prístup, ktorý môže pomôcť predstaviteľom bezpečnostných zložiek a súdnictva porozumieť dynamike domáceho násilia pri pomoci obetiam.

Obrázok 1. Cyklus násilia: zneužívajúci a opakujúci sa mechanizmus

Dĺžka a vývoj každej fázy cyklu násilia sa môže meniť od prípadu k prípadu – obeť, v závislosti napríklad od:

- ✓ charakteru a trvania vzťahu;
- ✓ sociálno-ekonomického zázemia obete a páchatel'a;
- ✓ typu násilia, ktoré obeť zažila;
- ✓ prítomnosti detí alebo iných dotknutých osôb;
- ✓ prítomnosti návykovej látky alebo alkoholu;
- ✓ pomoci a podpore, ktoré sú obeti poskytnuté;
- ✓ miery izolovanosti obete.

Obrázok 1 ukazuje, že fázy násilia na seba nadväzujú, pokiaľ ich nepreruší žena sama, alebo nie sú prerušené prostredníctvom nejakej intervencie, či pomoci a podpory, ktoré jej boli poskytnuté.⁴ Niektoré štádiá sa môžu prekryvať, zatiaľ čo iné môžu nastúpiť o niekoľko dní, mesiacov až rokov. Tomuto cyklu však nemusí vôbec predchádzať násilný vzťah. Netreba zabúdať, že obeť majú rôzne skúsenosti s násilím. Niektoré sa v štádiu fyzického násilia neocitnú a možno nikdy nebudú kontaktovať políciu. Závažné je aj ekonomické a emocionálne násilie, je znevažujúce a považuje sa za trestný čin, ktorý treba vyšetriť.

Treba si uvedomiť, že obeť zväčša zvyknú kontaktovať políciu alebo sociálne služby vo vrcholnom štádiu cyklu, po **fyzickom alebo sexuálnom útoku**. Pomoc tiež hľadajú, keď majú pocit ohrozenia, alebo sú v nebezpečenstve a potrebujú bezprostrednú pomoc. Počas jednotlivých fáz môže byť násilný partner milujúci, pokojný a ospravedlňovať sa. Napriek tomu jeho správanie prerastie do sexuálneho a psychického násilia.

Páchateľ obviňuje ženu z toho, čo mu spôsobila. Môže jej odňať deti, alebo vyhrážať sa použitím fyzickej sily alebo zabitím, ak komukoľvek o situácii povie alebo čokoľvek urobí. V týchto prípadoch sa obeť často k páchatel'ovi vráti alebo vezme späť trestné oznámenie. Obete sú vtedy najzraniteľnejšie, násilie často popierajú alebo bagatelizujú. V tomto štádiu je mimoriadne dôležité posúdiť riziko, uplatniť manažment rizika, zabezpečiť bezpečie obeť a porozumieť jej potrebám. Obete rozhodujú na základe realistických a konkrétnych možností a typu násilia, ktoré zažívajú. Ak sú tieto možnosti nedostupné, cyklus násilia je veľmi ťažké prelomiť.

Domáce násilie: vec moci a kontroly

Množstvo teórií sa pokúša vysvetliť, prečo muži používajú násilie voči svojim partnerkám. Jedna z najuznávanejších teórií, podložených výskumom (a okrem iného) aj každodennými skúsenosťami, sa venuje **moci a kontrole**. Vychádza z predpokladu, že niektorí muži si doposiaľ uchovávali silné mizogynne predstavy (predstavy nepriateľské voči ženám).. Svoje partnerky považujú za závislé bytosti, ktoré nemôžu robiť vlastné rozhodnutia a žiť svoj vlastný život. Títo muži, bez ohľadu na vek, spoločensko-ekonomické postavenie a národnosť, nepripúšťajú, že partnerky ich môžu opustiť, mať priateľov, reagovať na kritiku, mať vlastný názor a že môžu odmietaa nastavené stereotypy mužskej a ženskej roly.

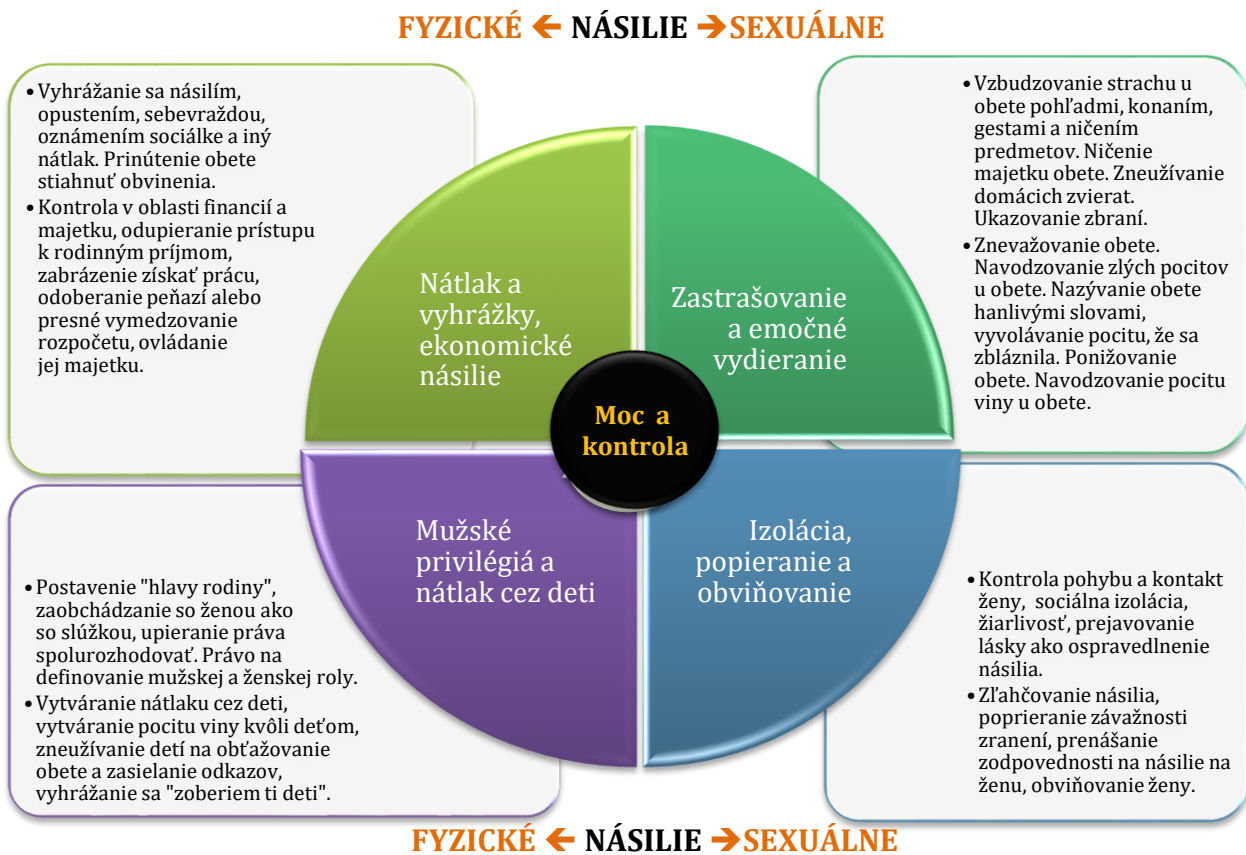
Násilie sa používa ako nástroj na udržiavanie ženy v jej „roly“ a na napĺňanie predstáv sexizmu. Ohrozované a zneužívané ženy sa spravidla zľaknú, boja sa stupňovania násilia, či dokonca usmrtenia a zväčša sa o násilí ostýchajú hovoriť. Niekedy tiež násilie bagatelizujú alebo ospravedlňujú, keďže je pre ne ťažké priznať, že ich partner je násilný – to by totiž ovplyvnilo ich sebavedomie.

Táto teória sa odzrkadľuje v dobre známom **Kruhu moci a kontroly**⁵ na obrázku 2. Vysvetľuje rôzne formy zneužívania a spôsob, akým na seba pôsobia a súvislosť moci a kontroly. Tento model vysvetľuje dynamiku zneužívania medzi partnermi.

⁴ Walker, L (1979). Ženská sieň slávy [Women's Hall of Fame]. Ed D. Colorado.

⁵ The wheel of power and control was developed in the United States by the Domestic Abuse Intervention Project (DAIP). Viac informácií nájdete na stránke: www.theduluthmodel.org/training/wheels.html

Obrázok 2. Kruh moci a kontroly

1.3 Dôsledky a vplyv domáceho násilia na ženy a deti

V dôsledku prežitého násilia obeť domáceho násilia a ich deti môžu čeliť krátkodobým i dlhodobým následkom. Domáce násilie vedie k fyzickej, psychickej ujme, k strate materiálnych statkov a zníženej kvalite života. Závažnosť vplyvu domáceho násilia závisí od osobných predpokladov (napr. predošlá skúsenosť s násilím, nedostatočná životaschopnosť, nízka sebadôvera a schopnosť zvládania stresu a násilia) a od spoločenských predpokladov (napr. prítomnosť detí, prijatá pomoc, spoločenská izolácia, stupeň nebezpečnosti páchatel'a, prístup k službám). Tieto faktory buď uľahčujú, alebo naopak sťažujú schopnosť obeť prelomiť cyklus násilia. Bez ohľadu na svoju úlohu v reakčnom a podpornom mechanizme by si profesionáli a profesionálky pracujúci s domácim násilím, mali uvedomovať vplyv rôznych foriem rodovo podmieneného násilia, vrátane domáceho násilia, na ženy a ich deti. Preto sa treba vyhýbať neprofesionálnemu a škodlivému prístupu k obetiam (napr. sekundárnej viktimizácii⁶). Nižšie vysvetlíme niektoré z ničivých vplyvov domáceho násilia na život obeť.

Fyzický vplyv

Fyzická ujma v dôsledku násilia môže zahŕňať ktorúkoľvek z nasledovných foriem: modriny a škrabance, tržné rany a odreniny, poranenia brucha alebo hrudníka, zlomené kosti či zuby, poškodenie zraku a sluchu, poranenie hlavy, pokus o uškrtenie, poranenia chrbta a krku.⁷ Následky nie sú spojené len s priamymi údermi či útokmi. Oveľa častejšie sa vyskytujú ochorenia označované ako „funkčné poruchy“ alebo „stavy spojené so stresom“. Patrí medzi ne syndróm dráždivého čreva / gastrointestinálne príznaky, fibromyalgia, rôzne druhy syndrómu chronickej bolesti a zhoršenie astmy. Zo štúdie Svetovej zdravotníckej organizácie⁸ vyplýva, že v porovnaní so ženami, ktoré násilie nezažili ženy, ktoré násilie zažili (bez ohľadu na to kedy), dvakrát častejšie uvádzajú, že majú podlomené zdravie a trpia fyzickými a psychickými zdravotnými problémami.

Vplyv na psychiku

Psychická ujma môže mať okrem uvedených poškodení ničivé dôsledky na stav mysle ženy. Ženy dokážu opätovne nadobudnúť kontrolu nad svojím životom a posunúť sa vpred, ak im je poskytnutá pomoc, podpora a dôvera. Riešenie psychologických dôsledkov násilia nie je len vecou zodpovednosti psychológov. Na zvýšenie efektivity práce s takýmito prípadmi si musia orgány činné v trestnom konaní (ďalej „OČTK“) a súdy tiež uvedomiť, aký je psychický a emocionálny dosah násilia. Obrázok 3 uvádza rozsah možných následkov domáceho násilia na duševné zdravie obeť-ženy.

⁶ Vyčerpávajúce vysvetlenie sekundárnej viktimizácie a toho, čo by mala mať na zreteli polícia a súdnictvo, sa nachádza v Časti 1.D o Mýtoch a stereotypoch.

⁷ Heise L, Garcia Moreno C. Violence by intimate partners (2002). In: Krug EG et al., (eds). World report on violence and health. Ženeva, Svetová zdravotnícka organizácia. 87–121.

⁸ Garcia-Moreno C. et al. (2005) WHO multi-country study on women's health and domestic violence against women: initial results on prevalence, health outcomes and women's responses. Ženeva: Svetová zdravotnícka organizácia.

Obrázok 3. Psychické dôsledky domáceho násilia na ženách⁹

Dôsledkom násilia sa obeť môžu stať voči iným osobám aj agresívne. To treba mať na zreteli najmä v prípade násilia na deťoch a iných rodinných príslušníkoch. Agresívne a násilné správanie je indikátorom vyčerpania, pocitu bezmocnosti, strachu a zúfalstva. Profesionáli a profesionálky, ktorí dokážu rozpoznať príčiny takéhoto správania, by nemali obeť obviňovať alebo sponchybňovať jej hodnovernosť. Naopak, mali by postupovať opatrne a byť obeť skôr oporou. Agresia totiž robí obeť zraniteľnejšou a zvyšuje riziko reviktimizácie.

Obviňovanie obetí, seba obviňovanie a znižovanie hodnovernosti podporujú domnienku, že obeť sú zodpovedné za správanie páchatel'a. Realita je však presne opačná. Je to práve páchatel', kto dlhodobo vystavuje obeť psychickému násiliu, tvrdiac, že je bezcenná, hlúpa, núti ho reagovať sebe vlastným spôsobom – bitkou, urážkami alebo vyčleňovaním obete, lebo je to jej chyba, zaslúži si to, nekonala tak, ako „mala“, neurobila, nepovedala, čo „mala“.

Inokedy páchatelia jednoducho násilné správanie popierajú. Tvrdia, že žena si vymýšľa, lebo je pomätená, nestabilná, alebo ho chce využiť napríklad pri rozvoze, aby získala dieťa do opatery, či pre finančný prospech. Páchatelia môžu dokonca tvrdiť, že si to všetko vymýšľa len preto, aby ospravedlnila svoj mimomanželský vzťah.

⁹ Autorom ilustrácií v grafoch je výtvarník Alberto Giuseppini. Predstavujú tri štádiá násilia. Majiteľ obrazov povolil reprodukciu obrazov v tejto príručke.

Okrem páchatel'a sú to aj priatelia, príbuzní, dokonca polícia, prokuratúra či súdy, kto má sklon nevedomky obeť obviňovať. Keď napríklad ženy ohlásia násilie roky po tom, čo ho zažili a neohlásili, alebo páchatel'a opustili, spomínané osoby sa môžu pozastaviť nad tým, prečo žena naďalej zotrvala vo vzťahu s páchatel'om. Môžu jej klásť napríklad nasledovné otázky: „Prečo ste neodišli?“ „Čo ste mu urobili?“ „Čo ste mu povedali, čo ho tak rozčúlilo?“

Seba obviňovanie v spojení s obviňovaním obeť okolím vedie k strate nádeje a bagatelizovaniu alebo zdôvodňovaniu toho, čo sa stalo. Keď sa páchatel' ospravedlní, obeť sa môže rozhodnúť nepodať trestné oznámenie alebo ho vziať späť. Obeť majú sklon bagatelizovať alebo protirečiť si a konať rozporuplne. Môžu napríklad kontaktovať páchatel'a, alebo sa s ním stretnúť, hoci už bolo vydané neodkladné opatrenie. Niektoré obeť páchatel'a opúšťajú, no potom sa k nemu vrátia a žijú s ním. Tomuto javu sa venuje „teória naučenej bezmocnosti“,¹⁰ podľa ktorej po pokuse o prelomenie cyklu násilia a zlyhaní nadobúda obeť presvedčenie, že všetko bolo zbytočné. Obeť je teraz slabšia, izolovanejšia, frustrovanejšia a bez nádeje. Žiaľ, veľmi málo predstaviteľ'ov bezpečnostných zložiek pozná, alebo dokonale rozumie týmto mechanizmom, a tak takéto trestné činy/protiprávne konanie podceňujú. V každom výcviku preto treba vysvetľovať dynamiku domáceho násilia, ktorú musia účastníci a účastníčky plne pochopiť.

Násilie môže viesť k zvýšenej izolácii od rodiny a priateľ'ov, ktorí netušia, čo sa deje. Páchatel' sa snaží presvedčiť ich i profesionálov, aká nespoľahlivá je jeho partnerka, spochybňujúc jej hodnovernosť.

Ak je žena nútená v dôsledku násilia odísť zo zamestnania a obmedziť kontakt s kolegami, zvýši to moc a kontrolu páchatel'a nad ňou a následne aj riziko reviktimizácie. Je to uzavretý kruh: čím je žena bezmocnejšia a izolovanejšia, tým sa páchatel' cíti silnejší a mocnejší. Tento cyklus možno naštastie prelomiť – polícia a súdny systém tu zohrávajú kľúčovú úlohu.

Dôsledky násilia môžu pre ženu predstavovať aj prekážku **ukončiť** vzťah. Obmedzujú tiež jej schopnosť identifikovať riziko a chrániť seba i deti. Okrem fyzického a psychického vplyvu násilia existujú ďalšie dôvody, prečo žena „len tak neodíde“: nedostatok iných možností, ekonomická závislosť, malé deti, spoločná starostlivosť o dieťa, status migranta, neovládanie jazyka alebo neznalosť zákonných práv v krajine pobytu, nezamestnanosť a nedostatok služieb v krajine pobytu. Všetky tieto príčiny môžu byť tiež dôsledkom násilia, prehlbujúcej sa izolácie, strachu, a zároveň zvyšovania moci páchatel'a.

¹⁰ Janoff-Bulman, R., & Brickman, P. (1982). Expectations and what people *learn* from failure. In N. T. Feather (Ed), *Expectations and actions: Expectancy-value in Psychology*. Hillsdale, NJ, Erlbaum.

Vplyv na deti

Keď hovoríme o domácom násilí na deťoch, hovoríme o rôznych formách násilia, ktoré na ne vplýva. Najčastejšou formou je násilie páchané mužom (zväčša otcom dieťaťa) na svojej partnerke (obvykle matke dieťaťa/detí). V domácom prostredí sa však môžu vyskytovať aj iné formy naplňajúce definíciu „domáceho násilia“ podľa Istanbulskeho dohovoru.

Deti môžu byť vystavené násiliu voči súrodencom, starým rodičom či inej osobe v domácnosti. Viacnásobné vystavenie násiliu popri priamom násilí na dieťati sa nazýva „polyviktimizácia“.¹¹ Keď sa násilia dopúšťa osoba, ktorú dieťa miluje a ktorej dôveruje, vplyv je nielen krátkodobý (strach, úzkosť, poruchy spania a príjmu potravy, atď.), ale oveľa hlbší - ovplyvňuje možnosť dieťaťa vyrastať v bezpečnom a chránenom prostredí a vytvárať si pozitívne a bezpečné vzťahy. Mnohé štúdie potvrdili negatívny vplyv domáceho násilia na deti, ktoré žijú v takýchto rodinách.¹² Deti môžu byť vystavené násiliu buď priamo (primárne obete) alebo nepriamo (sekundárne obete). Aj keď nie sú priamymi svedkami násilia, sú mu vystavené, uvedomujú si ho a sú ním negatívne ovplyvnené.

V prípade násilia v intímnych vzťahoch zvyknú ženské obete podceňovať jeho dôsledky na deti. Veria, že deti si násilie ani neuvedomujú. Tvrdia, že útoky sa stali v ich neprítomnosti – keď boli v škole, spali alebo boli vo vedľajšej izbe. Toto je často obranný / ochranný mechanizmus. Žena sa nechce konfrontovať s tým, čo sa naozaj deje, ani uznať ujmu, ktorú násilie spôsobuje nielen jej, ale aj jej potomkom. Pre tieto deti to predstavuje ďalšie bremeno: nielenže majú otca, ktorý je násilný voči matke (spôsobuje im tak doma strach a úzkosť a predstavuje nebezpečenstvo), ale ich matka môže byť depresívna a frustrovaná, a nie je schopná chrániť ich a starať sa o ne tak, ako by mala.

Rozsah a závažnosť dôsledkov domáceho násilia na deťoch tiež závisí od veku, ochranných faktorov, životaschopnosti dieťaťa/detí¹³ a od toho, či dieťa/deti v násilnom prostredí zotrúvajú/jú.

Uvádžame možné prejavy vystavenia domácemu násiliu:

- ✓ úzkosť a depresia, utiahnutosť od rovesníkov;
- ✓ porucha spánku a nočné mory alebo opätovné prežívanie udalosti v spomienkach (tzv. „flashbacks“);
- ✓ časté ponosovanie sa na fyzické prejavy, napr. bolesť žalúdka;
- ✓ nočné pomočovanie;
- ✓ detinské správanie (regresívne prejavy);
- ✓ šikanovanie, prenasledovanie v škole, záškoláctvo;
- ✓ zlé výsledky v škole;
- ✓ znížené vnímanie vlastnej hodnoty;
- ✓ seba obviňovanie za násilie;

¹¹ Finkelhor, D. Ormrod R. K., Turner H. (2007). Poly-victimization: A neglected component in child victimization, *Child Abuse and Neglect*, 31, 7-26.

¹² Okrem iných: <http://www.apa.org/pubs/books/4317253.aspx>

¹³ Životaschopnosť je definovaná ako schopnosť čeliť účinku negatívnych vplyvov a obnoviť pôvodný stav.

- ✓ porucha príjmu potravy.

Pri riešení takýchto prípadov si musí polícia, súdny systém a sociálne služby plne uvedomovať devastačný vplyv domáceho násilia, čo im pomôže lepšie pochopiť reakcie detí a konať so zreteľom na ich potreby. Netreba zabúdať, že samotné deti môžu násilie bagatelizovať a popierať alebo môžu mať protichodné pocity.

Pri rozhovore s políciou deti nemusia cítiť potrebu byť na strane jedného z rodičov, alebo môžu byť na strane páchatel'a. Ako sme už uviedli, deti môžu aj popierať, že k násiliu vôbec došlo, alebo poskytnúť nepresné informácie. Z obavy, aby sa násilný rodič nedostal do väzenia, alebo aby im nezabil matku môžu dokonca vystupovať proti polícii, správať sa nepokojne až agresívne. Páchatel' mohol dieťaťu pohroziť, že ak prehovorí, alebo zaujme niečiu stranu, ublíži matke. Tieto deti musia chrániť najmä tí, kto majú na to možnosti a právomoc.

Práca s deťmi vystavovanými domácejmu násiliu si vyžaduje opatrnosť a odbornosť. Z tohto hľadiska a v súlade s Pokynmi Rady Európy o súdnictve priaznivom k deťom,¹⁴ ukladá Istanbulský dohovor zmluvným stranám povinnosť poskytovať špeciálnu ochranu deťom obetiam a svedkom vo všetkých štádiách vyšetrovania a súdneho konania (Článok 56). Deti sú oveľa zraniteľnejšie a je pravdepodobnejšie, že budú zastrašované, ak majú na súde čeliť páchatel'ovi. Keď deti v dôsledku domáceho násilia prichádzajú do kontaktu so súdnym systémom, základným princípom musí byť záujem dieťaťa. V ideálnom prípade by deti nemali byť vypočúvané na súde, ale vo vyhradenej miestnosti a ak treba, s prostredníctvom detského psychológa.

Ak je páchatel' otcom dieťaťa, polícia a súdny systém musia zvážiť, do akej miery je nevyhnutné svedectvo dieťaťa, respektíve či bude spoľahlivé, keďže dieťa ho môže vnímať ako zradu rodiča. V prípade extrémnej formy domáceho násilia či vraždy partnerky treba deti odovzdať do pestúnskej starostlivosti alebo detského domova - napríklad ak bola matka zavraždená a otec je vo väzení, či spáchal samovraždu. Tu ide o ničivý dôsledok, ktorý sa veľmi podceňuje.¹⁵ Ako sme už uviedli, akékoľvek konanie a rozhodnutie musí byť prijaté v najlepšom záujme dieťaťa.

¹⁴ https://search.coe.int/cm/Pages/result_details.aspx?ObjectID=09000016804b2cf3

¹⁵ Viac v európskom projekte: www.switch-off.eu

1.4 Mýty a prekážky pri práci s násilím na ženách a s prípadmi domáceho násillia: spochybnenie predstáv a stereotypov

Kľúčové princípy

- ✓ Mýty o domácom násilí sú nesprávne predstavy založené na predsudkoch a stereotypoch.
- ✓ Mýty o domácom násilí indikujú nedostatočné vzdelanie a profesionalitu.
- ✓ Mýty negatívne ovplyvňujú pracovný výkon a spokojnosť obete a bránia jej spolupracovať s orgánmi činnými v trestnom konaní a súdmi.

Existuje mnoho mýtov a stereotypov o domácom násilí a jeho dôsledkoch, ktoré môžu mať vážny negatívny vplyv na podporu a ochranu poskytovanú obetiam. Tieto mýty vedú k *sekundárnej viktimizácii*. Spoločnosť a médiá často ešte umocňujú falošné uzávery, ktoré nie sú potvrdené dôkazmi či výskumom.¹⁶ Preto treba, aby si profesionáli a profesionálky, ktorí sú v kontakte s obeťami, uvedomovali a poznali svoje postoje a vnímanie násillia na ženách. Tým predídú ďalším ujám a utrpeniam. V niektorých prípadoch sa stereotypy a mýty odstraňujú ťažko, a to i napriek tomu, že sú konfrontované s dôkazmi potvrdzujúcimi opak.

Ako náhle si ľudia uvedomia, že ide o mýty, zväčša nepodložené realitou, prečo vznikajú a čo pravdepodobne naznačujú, môžu sa im venovať, odstrániť ich, alebo aspoň zmierniť. Nadovšetko dôležité je, aby profesie, ktoré sa venujú prípadom domáceho násillia, neboli pri výkone svojej práce, v rozhodovaní a konaní ovplyvňované takzvanými „mimoprávnymi“ faktormi, stereotypmi a predsudkami.¹⁷

Mýty môžu tiež spôsobovať *sekundárnu viktimizáciu*. Dochádza k nej, keď namiesto toho, aby sa k obeti pristupovalo s úctou, dôverne a profesionálne, je obeť vnímaná ako nehodnoverná či zveličujúca. K sekundárnej viktimizácii môže dôjsť, keď OČTK a zástupcovia justície, ako aj ďalších profesií nesprávne uchopia roly: namiesto toho, aby boli nápomocní, objektívni a obeti poskytli pocit uvoľnenia a bezpečia, spochybňujú jej konanie alebo hodnovernosť. Sekundárnej viktimizácii možno predchádzať tak, že sa budeme venovať a spoznávať najbežnejšie stereotypy a mýty týkajúce sa domáceho násillia a jeho dynamiky.

Aby sa dalo účinne bojovať proti mýtom a predsudkom, treba mať vytvorený systém vzdelávania a pravidelne ho realizovať. Žiaden výcvik však nebude účinný, ak tí, kto sú privolaní na pomoc obetiam nie sú braní na zodpovednosť za svoje konanie a relevantné

¹⁶ Baldry, A. C., Pagliaro, S. (2014) Helping Victims of Intimate Partner Violence: The Influence of Group Norms Among Lay People and the Police, *Psychology of Violence*, 4(3), 334-347.

¹⁷ Baldry, A.C. (1996). Rape victims' risk of secondary victimization by police officers. *Issues in Criminology and Legal Psychology*, 25, 65-68.

orgány nemonitorujú políciu a súdny systém v súvislosti s pochybeniami, ktoré môžu viesť k sekundárnej viktimizácii.

Mýty a fakty o násilí na ženách

Tvrdenie: *Násilie na ženách a najmä domáce násilie v intímnych vzťahoch sú zriedkavé.*

Odpoveď:

Nepravda. Podľa štúdie, ktorú vypracovala Agentúra Európskej únie pre základné práva (FRA) v roku 2014,¹⁸ v priemere jedna zo štyroch žien na Slovensku zažila zo strany svojho súčasného alebo bývalého partnera fyzické, psychické alebo sexuálne násilie. Polovica z týchto obetí utrpela extrémne formy násillia, vrátane usmrtenia. Týchto skutkov sa dopúšťajú partneri alebo bývalí partneri. Obete však len zriedka násilie ohlasujú - pre strach z odplaty, stigmatizáciu, odsudzovanie, neznalosť, čo robiť a na koho sa obrátiť a vieru, že páchatel' sa zmení.

Tvrdenie: *Domáce násilie a násilie na ženách všeobecne sa týka len chudobných a nedostatočne vzdelaných žien, alebo príslušníčok etnických menšín a migrantiek.*

Odpoveď: **Nepravda.** Domáce násilie a násilie na ženách sa týka žien každej spoločenskej vrstvy, či sú bohaté alebo chudobné, vzdelané/nevzdelané, bez ohľadu na štatút migrantky, náboženstvo, sexuálnu orientáciu a etnicitu. Pôvod páchatel'ov je rovnako rôznorodý. Násilie na ženách páchajú aj profesori, lekári, sudcovia, dokonca aj policajti. Hoci chudoba a nízke vzdelanie môžu vznik násillia ovplyvniť, násilný čin predstavuje vedomé rozhodnutie bez ohľadu na individuálny či spoločenský status.

Tvrdenie: *Násilie medzi partnermi je súkromná záležitosť.*

Odpoveď: **Nepravda.** Väčšina trestných poriadkov považuje násilie medzi dvoma jednotlivcami za trestný čin a nerozlišuje medzi tým, či je intímneho charakteru, alebo nie. Niektoré právne systémy považujú skutočnosť, že ide o násilie páchané v súkromí za priťažujúcu okolnosť pričom prevencia a riešenie sú zodpovednosťou spoločnosti a komunity.

Tvrdenie: *Násilie sa vyskytuje u ľudí, ktorí užívajú drogy a alkohol.*

Odpoveď: **Nepravda.** Drogy a alkohol môžu zvýšiť riziko a znížiť sebakontrolu niektorých násilných osôb, ale násilie nespôsobujú. Násilní muži sú takými bez ohľadu na to, či sú intoxikovaní, hoci drogy a alkohol možno považovať za rizikové faktory. Páchatelia i obeť sa môžu na ne odvolávať, aby

¹⁸ http://fra.europa.eu/sites/default/files/fra-2014-vaw-survey-at-a-glance-oct14_sk.pdf.

násilie zdôvodnili či ospravedlnili. Drogy a alkohol však nie sú príčinou násilia.

Tvrdenie: *Ženy aj muži sú násilní v rovnakej miere.*

Odpoveď: **Nepravda.** Domáceho násilia sa dopúšťajú partneri na svojich partnerkách neporovnateľne častejšie ako naopak (95 % vs. 5 %). Spory ohľadom týchto údajov vznikajú preto, že ženy často použijú násilie na partneroch ako reakciu či obranu proti násiliu. Niektoré ženy môžu dokonca dospieť až k zabitiu partnera. Medzinárodné prieskumy ukázali, že údajný egalitársky podiel násilia medzi mužmi a ženami pochopíme lepšie, keď položíme ženám otázku, kto násilie inicioval a čo sa stalo. To nevylučuje, že treba riešiť akúkoľvek formu domáceho násilia, vrátane násilia na mužoch, ktorí sa môžu cítiť zahanbení a negatívne vnímaní.

Tvrdenie: *Ak aj dochádza k násiliu vo vzťahu, ide o izolované udalosti.*

Odpoveď: **Nepravda.** Každú jednu udalosť násilia treba riadne vyšetriť a v prípade potreby stíhať. Dotknutým osobám treba poskytnúť pomoc a podporu. Domáce násilie však môže predstavovať vzorec prebiehajúceho fyzického, psychického, sexuálneho alebo ekonomického násilia (3(b) Istanbulskeho dohovoru). Domáce násilie charakterizuje cyklus násilia pozostávajúci zo zastrasovania a ponižovania, vyhrážania sa, útokov, ovládania, oslabenia a zníženia sebadôvery obete. Domáce násilie charakterizuje frekvencia a závažnosť konania, ktoré vystavuje obeť vyššiemu riziku. Je veľmi nepravdepodobné, že páchateľ s násilím prestane keďže neverí, že jeho konanie je nesprávne.

Tvrdenie: *Domáce násilie je dôsledkom problémov s psychickým zdravím, násilní muži sú chorí.*

Odpoveď: **Nepravda.** Hoci psychické zdravie, psychiatrická porucha alebo porucha osobnosti zohrávajú pri násilí určitú úlohu a považujú sa za rizikové faktory, väčšina mužov, ktorí sú voči ženám násilní, alebo svoju partnerku dokonca usmrťia, je považovaná za psychicky zdravých. Svoje konanie si uvedomujú a myslia si, že ich správanie je „normálne“, keďže je pre nich normálne ženy ponižovať. Ženy považujú za menejcenné, s inými emóciami, ako majú muži. Preto ich násilie neovplyvní.¹⁹

¹⁹ Baldry, A. C., Pagliaro S. & Pacilli. G (2014). She's not a Person, She's Just a Woman! Infra-humanization and Intimate Partner Violence. *Journal of Interpersonal Violence*, online-first, 1-16, DOI: 10.1177/0886260514540801

Tvrdenie: *Muži sú násilní, lebo ako deti boli zneužívaní.*

Odpoveď: **Nepravda.** Vystavenie domácemu násiliu v detstve, alebo skutočnosť, že bol niekto priamo detskou obeťou násilia a zneužívania predstavuje ničivú skúsenosť, ktorá môže zanechať dlhodobé následky. V ôsmich z desiatich prípadov boli násilní muži sami v detstve zneužívaní respektíve obeťou násilia.²⁰ Byť detskou obeťou násilia a zneužívania zvyšuje riziko replikovania tohto správania. Nazýva sa to medzigeneračný prenos násilia (intrageneračná transmisia násilia).²¹ Avšak väčšina detí žijúcich v násilnom prostredí je veľmi životaschopných, alebo má dobrý vzťah aspoň s jedným z rodičov či príbuzných a v budúcich vzťahoch sa nestane násilnými. Tieto zraniteľné deti treba preto chrániť a čo najrýchlejšie ich vymaniť z násilného prostredia, aby neboli vystavené negatívnemu vzoru. Pokiaľ je to možné, dieťaťu treba vytvoriť bezpečné prostredie a starostlivosť by mu mal poskytovať nenásilný rodič.

Tvrdenie: *Ak by ženy boli naozaj zneužívané a naozaj chceli odísť, urobili by tak.*

Odpoveď: **Nepravda.** Vystavenie domácemu násiliu, bez ohľadu na závažnosť, početnosť a dĺžku trvania násilia, neznamená, že partnerka nevyhnutne opustí partnera. Sú spoločenské a individuálne faktory, ktoré tomuto kroku môžu brániť. Ako ukazuje cyklus násilia, násilie nie je neustále. Násilný partner sa pohybuje medzi hrozbami a útokmi, ospravedlneniami a sľubmi, čím udržiava obeť v stave napätia, neistoty, strachu a nádeje. Násilní partneri môžu byť milujúci, pozorní a dokážu dosiahnuť odpustenie. To bráni plánu ženy na odchod. Ak obeť útočníka opustila, môže sa k nemu vrátiť. Žiaľ, je to len taktika páchatel'a. Ako náhle sa žena pokúsi vyslobodiť spod kontroly, cyklus zneužívania sa bude špirálovito riadiť tými istými vzorcami a zakaždým sa bude zhoršovať. Žena čelí častejším vyhrážkam a postupne sa stáva depresívnejšou, osamelou, má pocit viny, je bezmocná a zahanbená. Ostatní členovia komunity môžu byť do veci zaangažovaní, alebo o páchanom násilí dokonca vedieť. Avšak namiesto toho, aby niečo urobili, ďalej zvyšujú izolovanosť obeť. Obeť často neopúšťa násilného partnera pre nedostatok iných možností, sociálnej a ekonomickej podpory, kvôli nezamestnanosti alebo bytovej otázke. Žien, ktoré zažívajú domáce násilie a neopúšťajú toto prostredie sa treba spýtať, či sa obávajú dôsledkov vyplývajúcich z ich potenciálneho odchodu. Výskumy ukazujú, že u násilných mužov je vyššia pravdepodobnosť partnerku zabiť, keď vzťah ukončila, pokúsila sa ho ukončiť alebo keď spomenula odlúčenie.

²⁰ Widom C.S. (1989), [Does violence beget violence? A critical examination of the literature], *Psychological Bulletin*, 106, 3-28.

²¹ Widom C.S. (1989). The cycle of violence, *Science*, 244, 160-166.

Tvrdenie: *Keď je muž násilný, je tomu tak preto, lebo mu na žene záleží. A ženy to majú rady. Keď sa muž takto správa, cítia sa dobre.*

Odpoveď: **Nepravda.** Násilie je opak lásky a úcty. Konflikty sa môžu vyskytnúť v každom vzťahu. Konflikt však nie je to isté ako násilie.

Tvrdenie: *Časom a trpezlivosťou sa všetko na dobré obráti a násilie sa skončí.*

Odpoveď: **Nepravda.** Násilie neskončí samo od seba, pokiaľ sa násilník sám nerozhodne prestať. K takej situácii však dochádza zriedkakedy. Práve naopak, časom násilie naberať na sile, frekvencii a stáva sa čoraz nebezpečnejším. Násilník má pocit, že je nepremožiteľný, lebo ho nik neberie na zodpovednosť. Čím skôr sa cyklus násilia zastaví, tým menšie škody napácha a zníži sa aj cena, ktorú treba za tieto škody zaplatiť. Úsilie o mediáciu, podcenenie závažnosti násilného činu, dokonca aj takého, ktorý nezanechá modriny, môže byť veľmi nebezpečné. Násilní muži pôsobia navonok inak, než akí v skutočnosti sú. Súdy, polícia a prokuratúra si to musia uvedomovať a byť obozretní.

Tvrdenie: *Násilie je chyba žien / ženy provokujú násilie.*

Odpoveď: **Nepravda.** Nik si nezaslúži byť zneužívaný či viktimizovaný. Ak sa aj vyskytnú prípady, keď sa ženy správajú tak, že to muži považujú za urážlivé alebo útok na ich mužskú hrdosť, neospravedlňuje, ani nevysvetľuje to násilné činy. Väčšina násilníkov, keď sú prichytení, prenáša zodpovednosť na obeť, snažiac sa pôsobiť tak, akoby tomu nemohli zabrániť. Tento náhľad na vec podporujú aj bežné spoločenské normy. Podľa Teórie spravodlivého sveta²² „zlé veci sa stávajú zlým ľudom“. Preto zvykneme viniť tých, ktorí trpia a prežívajú bolesť.

Tvrdenie: *Keby muži boli voči svojim partnerkám naozaj násilní, by boli takí vždy. No v skutočnosti sú to dobrí chlapi, ako tvrdia ich priatelia a kolegovia.*

Odpoveď: **Nepravda.** Muži páchajúci fyzické a psychické násilie sú si dobre vedomí svojho konania. Spravidla sú veľmi chytrí, aby okolitému svetu dokázali, že ich žena si vymýšľa alebo zveličuje. Sú ako chameleón – menia sa oportunisticky a manipulatívne. Nie všetci útočníci spadajú do tejto typológie²³, je však veľmi bežná. Schopnosť meniť správanie a postoje používajú násilníci na zneistenie svojich partneriek. Tým, že ukazujú svoju druhú tvár, ženy dúfajú, že tá milá a šarmantná stránka je tá skutočná a ozajstná, a podceňujú tú odvrátenú. Pre obeť je to nadovšetko rizikové a zvyšuje to jej zraniteľnosť.

²² Lerner (1980). The Belief in a Just World: A Fundamental Delusion. Plenum: New York.

²³ Holtzworth-Munroe A., Stuart G.L. (1994), Typologies of male batterers: Three subtypes and the differences among them], *Psychological Bulletin*, 116, 476-487.

Tvrdenie: *Nemá zmysel ženám pomáhať, lebo sa vždy vrátia k páchatel'ovi.*

Odpoveď: **Nepravda.** Ženy, ktoré zažili násilie nie sú masochistky. Ak sa aj k násilníkovi vrátia, tak preto, lebo nenašli dostatočnú pomoc. Zistili, že je oveľa ťažšie samostatne konať a rozhodovať sa, než nejako ísť ďalej a ticho trpieť. Ak sa polícia alebo súdy stretnú s prípadom ženy, ktorá sa vrátila k páchatel'ovi, nemali by si to vysvetliť ako dôkaz, že páchatel' sa naozaj zmenil: takýchto prípadov je veľmi málo. Naopak, mali by sa pýtať, čo zlyhalo pri ochrane obete. Namiesto jej obviňovania by s ňou mali spolupracovať a spoločne identifikovať, čo naozaj potrebuje z hľadiska ochrany. Nik sa neteší životu v násilí, utrpení, očierňovaní, izolácii a strachu. Všetci majú nárok, aby ich práva boli rešpektované. Štát to je zodpovedný zabezpečiť bez rozdielu pohlavia, rodu, etnicity či náboženstva. Treba si uvedomiť, že ženské obete môžu byť zraniteľnejšie.

CVIČENIE

Cvičenie: ²⁴	Cieľ	Čas	Postup
Čo je pravda a čo je mýtus?	Zamyslite sa nad vlastnými predstavami a skúsenosťami s domácim násilím	30 minút s diskusiou	Venujte sa každému z tvrdení a spýtajte sa účastníkov a účastníčok výcviku, či sú pravdivé. Na základe odpovedí im dajte vysvetlenie a pripomienky. Cieľom je kriticky diskutovať o predstavách, ktoré nie sú založené na dôkazoch.
Mýty, ktorým sa budete venovať a diskutovať o nich	<i>Násilie na ženách a najmä domáce násilie v intímnych vzťahoch sú zriedkavé.</i>		
	<i>Domáce násilie a násilie na ženách sa všeobecne týka len chudobných a nedostatočne vzdelaných žien, alebo príslušníčok etnických menšín a migrantiek.</i>		
	<i>Násilie medzi partnermi je ich súkromná záležitosť.</i>		
	<i>Násilie sa vyskytuje u ľudí, ktorí užívajú drogy a alkohol.</i>		
	<i>Ženy aj muži sú násilní v rovnakej miere.</i>		
	<i>Ak aj dochádza k násiliu vo vzťahu, ide o ojedinelé udalosti.</i>		
	<i>Domáce násilie je dôsledkom problémov psychického zdravia, násilní muži sú chorí.</i>		
	<i>Muži sú násilní, lebo ako deti boli zneužívaní.</i>		
	<i>Ak by ženy boli naozaj zneužívané a naozaj by chceli odísť, urobili by tak.</i>		

²⁴ Pozri Prílohu č. 1 a cvičenie si môžete uľahčiť.

**Mýty, ktorým
sa budete
venovať a
diskutovať o
nich**

Keď je muž násilný, je tomu tak preto, lebo mu na žene záleží. A ženy to majú rady. Keď sa muž takto správa, cíti sa dobre.

Časom a trpezlivosťou sa všetko na dobré obráti a násilie sa skončí.

Násilie je chyba žien/ ženy provokujú násilie.

Keby boli muži voči svojim partnerkám naozaj násilní, by boli takí vždy. No v skutočnosti sú to dobrí chlapi, ako tvrdia ich priatelia a kolegovia.

Nemá zmysel ženám pomáhať, lebo vždy sa vrátia k páchatel'ovi.

1.5 Faktory rizika a zraniteľnosti

Kľúčové koncepty

- ✓ Niet príčiny pre domáce násilie v intímnych vzťahoch.
- ✓ Násilné správanie u mužov ovplyvňujú niektoré statické a dynamické rizikové faktory, čím sa zvyšuje pravdepodobnosť recidívy.
- ✓ Faktory rizika a zraniteľnosti môžu polícií a súdom pomôcť pri prevencii recidivizmu.

Násilie na ženách, konkrétne domáce násilie nemožno vysvetliť na základe jednotlivých faktorov. Nedá sa povedať, ktoré z faktorov ovplyvňujú násilné správanie v aktuálnom či bývalom vzťahu. Výskumy však ukázali, že ak sa vyskytne **niekoľko individuálnych, vzťahových, komunitných a spoločenských črt** a okolností, je **vyššia pravdepodobnosť** výskytu alebo opakovania násilia na ženách, najmä na partnerkách.

Zo **socio-ekologického modelu**²⁵ jasne vyplýva, že násilie nevysvetľuje jediný faktor, ale len kombinácia faktorov. Poznáme niekoľko ekologických úrovní rizikových faktorov:

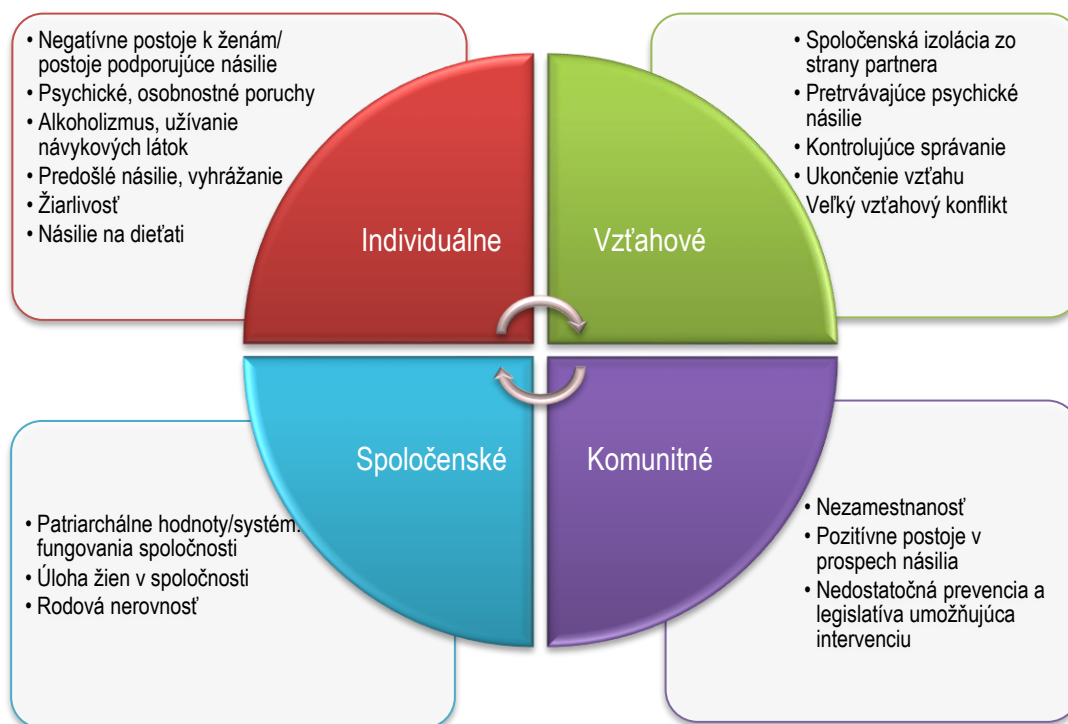
²⁵ Bronfenbrenner, U. (1986). Ecology of the family as a context for human development: Research perspectives. *Developmental Psychology*, 22(6), 723–742.

ontogenetické (individuálne), mikrosystémové (vzťahové), mezosystémové (komunitné) a makrosystémové (spoločenské). [Pozri obrázok 4].

Rizikový faktor je príznačný na ktorejkoľvek úrovni (individuálnej, vzťahovej, komunitnej a spoločenskej). Jeho prítomnosť zvyšuje pravdepodobnosť vzniku alebo opakovania násillia. Absencia rizikového faktora nevylučuje riziko, no znižuje pravdepodobnosť jeho výskytu. Využitie tohto prístupu zo strany polície, trestného a občianskeho práva môže prispieť k širšiemu chápaniu komplexného charakteru domáceho násillia, a tým k lepšiemu zvládaniu protiprávneho konania.

Niektoré rizikové faktory sú **statické** – časom sa nemenia (napr. násillie na deťoch, predošlé násillie), iné sú **dynamické** (napr. užívanie návykových látok, nezamestnanosť) a časom sa môžu meniť. Na druhej strane sú faktory **zraniteľnosti**, ktoré sa spájajú so ženou/obeťou, s jej osobnou situáciou a kontextom. Faktory zraniteľnosti uľahčujú útočníkovi páchať násillie. Rizikové faktory nevysvetľujú, prečo je muž násillný, ani nepredpovedajú, čo sa stane v budúcnosti. Umožňujú nám pochopiť, za akých okolností bol muž násillný, či je obeť vystavená riziku reviktimizácie, alebo dokonca zabitia (smrteľné násillie) [Obrázok 4].

Obrázok 4. Rizikové faktory domáceho násillia a jeho recidívy podľa socio-ekologického rámca²⁶

²⁶ <http://www.cdc.gov/violenceprevention/overview/social-ecologicalmodel.html>

Tento model umožňuje odborníkom už vyše dve desaťročia strategicky posudzovať riziko recidívy, uplatňovať stratégiu manažmentu rizík a plánovať bezpečie pre obeť. Tento model je o. i. nápomocný pre príslušníkov a príslušníčky orgánov činných v trestnom konaní aby:

- ✓ pomáhali pri vysvetľovaní a eliminácii podceňovania závažnosti rizík;
- ✓ neprehliadali varovné signály;
- ✓ zvyšovali bezpečie obeť a koordináciu práce príslušných inštitúcií.

Posudzovaniu a manažmentu rizika pre políciu sa bližšie venujeme v Sekcii II, Časť 1 tejto príručky. Informácie a poradenstvo pri posudzovaní rizika a nebezpečenstva konkrétne pre prokuratúru a súdy sú v Sekcii II, Časť 2.

1.6 Prevalencia a výskyt násilia na ženách na Slovensku

V roku 2008²⁷ bola na Slovensku realizovaná štúdia na vzorke vyše 800 žien zameraná na násilie na ženách. Jej výsledky ukazujú, že 21 % žien zažilo nejakú z foriem alebo kombináciu foriem násilia zo strany súčasných partnerov, pričom v 6 % respondentky považovali toto násilie za vážne. Násilie zo strany bývalých partnerov sa vyskytovalo častejšie, pričom približne 28 % žien malo skúsenosť s násilím páchaným bývalými partnermi, z čoho u 12 % išlo o vážnu formu násilia. Podľa prieskumu je na Slovensku 68 % žien, ktoré zažili niektorú z foriem násilia zo strany muža (s výnimkou intímnych partnerov) (pozri tiež správu WAVE).²⁸

Hoci oficiálne štatistické údaje²⁹ naznačujú pokles vo výskyte znásilnení³⁰ zo 4,3 na 1,7 na 100 000 osôb od roku 2003 do roku 2013, výsledky prieskumu z roku 2014,³¹ ktorý realizovala Agentúra Európskej únie pre základné práva (European Union Agency for Fundamental Rights, FRA) prinášajú iný obraz. Väčšina obetí násilia na ženách ho nikdy neohlási. Ich prípady sa teda neevidujú. Preto nie je možné presne opísať situáciu, v ktorej sa ženy na Slovensku nachádzajú. 7 % respondentiek uviedlo, že za posledných 12 mesiacov sa stali obeťou niektorej z foriem fyzického alebo sexuálneho násilia zo strany ich súčasného partnera; 2 % z nich zažilo takéto násilie zo strany bývalého partnera. Výsledky tiež ukázali, že 5 % respondentiek bolo obeťou iného muža, než svojho partnera, 12 % všetkých žien vo veku od 15 rokov uviedlo, že zažili viktimizáciu (sexuálnu alebo fyzickú) zo strany svojho aktuálneho partnera, 22 % zo strany iného muža než partnera a 34 % zažilo niektorú z foriem násilia (zo strany partnera alebo iného muža, než partnera). Podľa prieskumu FRA z roku

²⁷ Hagemann-White, Prof. Dr. Carol. (2010). Ochrana žien pred násilím: Analytická štúdia výsledkov tretieho kola monitorovania uplatňovania odporúčania Rec (2002) 5 o ochrane žien pred násilím v členských štátoch Rady Európy. [Riaditeľstvo pre ľudské práva a právne záležitosti]. Štrasburg. s. 56. Filadelfiová, Holubová et al., Inštitút pre výskum práce a rodiny, 2008).

²⁸ <http://www.wave-network.org/sites/default/files/05%20SLOVAKIA%20END%20VERSION.pdf>

²⁹ Úrad OSN pre drogy a kriminalitu (UNODC) Assaults, Kidnapping, Robbery, Sexual Offences, Sexual Rape, Total Sexual Violence, 2015

³⁰ Definované pre tieto štatistiky ako „Znásilnenie – znamená pohlavný styk bez platného súhlasu“.

³¹ http://fra.europa.eu/sites/default/files/fra-2014-vaw-survey-at-a-glance-oct14_sk.pdf.

2014, 22 % žien nad 15 rokov zažilo nechcené objímanie, dotyky a bozky, pričom 17 % sa stalo obeťou internetového (sexuálneho) obťažovania.

Celonárodný prieskum³² o násilí na ženách, ktorý sa na Slovensku uskutočnil v roku 2008 priniesol ďalšie údaje. Vo väčšine európskych krajín nie je násilie na ženách zriedkavý jav. Spomedzi všetkých respondentiek 8 % uviedlo, že za posledných 12 mesiacov mali „často alebo neustále“ strach, že sa stanú obeťou násilia; 24 % sa bálo „niekedy“. 31 % uviedlo, že za posledných 12 mesiacov „často alebo stále“ obchádzali miesta, kde sa báli, že by sa mohli stať obeťou útoku. 32 % zo všetkých respondentiek uviedlo, že poznajú medzi svojimi priateľmi a príbuznými niekoho, kto zažil domáce násilie a 28 % poznalo takéto osoby na pracovisku.

Slovensko sa nenachádza nad ani pod úrovňou výskytu násilia zaznamenaného v iných krajinách. Priemer za 28 členských štátov Európskej únie v súvislosti s fyzickým násilím páchaným partnerom vo veku 15 rokov a vyššie je 20 % (SR 22 %), 7 % pre sexuálne násilie (SR 8 %); 6 % sa týka sexuálneho násilia páchaného iným mužom než partnerom vo veku nad 15 rokov (SR 4 %); 43 % psychického násilia partnerom nad 15 rokov (SR 48 %); 4% fyzického násilia zo strany partnera v priebehu 12 mesiacov pred realizáciou prieskumu (SR 6 %); a napokon 1% sexuálneho násilia zo strany partnera v priebehu 12 mesiacov pred rozhovorom v rámci prieskumu (SR 2 %).

Hoci je násilie na ženách veľmi rozšírené, väčšina prípadov sa nedostane do pozornosti polície alebo iných služieb či inštitúcií. Polícia je informovaná len o 12 zo 100 prípadov domáceho násilia.³³ V súvislosti s násilím páchaným iným mužom než partnerom sa tento podiel zvyšuje len minimálne (14 %). Väčšina prípadov zostane neznámych a nezistených. Slovenská polícia a v konečnom dôsledku aj súdy sa preto stretávajú len malým percentom prípadov. To platí aj pre iné členské štáty EÚ a ostatné krajiny mimo EÚ.

Ak sa má zvýšiť počet podaní a oznámení príslušným orgánom je absolútne nevyhnutné, aby polícia a súdy poskytovali kvalitné a účinné služby. Treba riešiť a znížiť počet nenahlásených, neobjasnených a neukončených prípadov.

³² Filadelfiová, Holubová et al., Inštitút pre výskum práce a rodiny, 2008

³³ Advokáti ženských práv. Zdroj: <http://www.stopvaw.org/slovakia>

Časť 2: Medzinárodný, regionálny a národný právny rámec v boji proti násiliu páchanému na ženách

Medzinárodné a vnútroštátne právo ukladá orgánom činným v trestnom konaní a súdnym orgánom povinnosť presadzovať a chrániť práva obetí a stíhať páchatel'ov násilia. Kým polícia, prokuratúra a sudy pracujú prevažne v rámci vnútroštátneho právneho poriadku ako zástupcovia štátu, mali by si tiež byť vedomí a dodržiavať medzinárodné a regionálne štandardy v oblasti ľudských práv vzťahujúce sa k násiliu na ženách. Znalosť princípov ľudských práv je tiež dôležitým predpokladom uplatňovania prístupu orientovaného na obeť. Keďže táto príručka sa orientuje na právne aspekty a proces, v nasledujúcej časti uvádzame len prehľad kľúčových dokumentov. Pri príprave výcviku však možno modul o právnom rámci rozšíriť alebo dokonca zúžiť tak, aby vyhovoval konkrétnej skupine účastníkov a účastníčok.

1.1 Medzinárodné, regionálne a národné právne normy

Násilie na ženách a špecificky domáce násilie bolo roky mimo sféry zodpovednosti štátu, vzhľadom na to, že páchatelia sú väčšinou súkromné osoby – v mnohých prípadoch manželia, partneri, bratia, otcovia, alebo synovia, a nie aktéri pôsobiaci v mene štátu. Od roku 1990 však násilie na ženách, vrátane domáceho násilia, získava zo strany medzinárodného spoločenstva a v medzinárodnom práve čoraz väčšiu pozornosť. Nárast záujmu o tento problém viedol k prijatiu niekoľkých dôležitých medzinárodných a regionálnych nástrojov, na základe ktorých bol prijatý Istanbulský dohovor, vrátane:

- ✓ Dohovoru o odstránení všetkých foriem diskriminácie žien (CEDAW), 1979, a rozhodnutia a odporúčania prijaté Výborom CEDAW Committee (najmä Všeobecné odporúčania č. 19 [1992] a č. 33 [2015] o násilí na ženách a prístupe žien k spravodlivosti);
- ✓ Deklarácie OSN o odstránení násilia páchaného na ženách, 1993;
- ✓ Pekinskej deklarácie a akčná platforma, 1995;
- ✓ Medziamerického dohovoru o prevencii, postihovaní a odstránení násilia na ženách (Dohovor z Belém do Pará), 1994;
- ✓ Odporúčania Rady Európy Rec(2002)5 Výboru ministrov členským štátom o ochrane žien pred násilím; a
- ✓ Protokolu k Africkej charte o ochrane ľudských práv a práv národov o právach žien v Afrike, 2003.

Tieto dokumenty definujú pojem **náležitej starostlivosti** v kontexte násilia páchaného na ženách. V nej nemožno použiť dichotómiu medzi verejným a súkromným existujúcu v rámci medzinárodného práva na ospravedlnenie nečinnosti zo strany štátu. Naopak, štát má povinnosť zabezpečiť, aby porušovanie ľudských práv bolo považované za protiprávne konanie, páchatelia boli uznaní vinnými a potrestaní a obeť mali nárok na náhradu škody.

Ak sú práva žien porušované, v rámci štandardu rozšírenej náležitej starostlivosti musia štáty **zabezpečiť prístup žien k spravodlivosti**. Právo na prístup k spravodlivosti je viacrozmerné. Zahŕňa „vymáhateľnosť, dostupnosť, prístupnosť, kvalitu a zodpovednosť súdnych systémov a poskytovanie nápravných opatrení pre obeť.“³⁴ Keď sa hovorí o násilí na ženách, pojem „spravodlivosť“ zahŕňa systém občianskeho a trestného práva.

Nastavenie týchto právnych predpisov je tiež kľúčové v úsilí o **zmenu postojov**: od vnímania násilia na ženách, najmä domáceho, – ako súkromnej záležitosti, ktorá zostávala viac-menej bez postihu, až po riešenie tejto problematiky ako veci verejného záujmu. Najdôležitejšie je, že medzinárodné a regionálne ľudsko-právne normy ochrany práv žien riešia problém diskriminácie a kladú ochranu ľudských práv žien na rovnakú úroveň, akej sa dostáva mužom.

Hlavné posolstvá

- ✓ **Podľa medzinárodného práva je domáce násilie považované za:**
 - diskrimináciu žien a porušovanie ľudských práv žien;
 - mučenie v súkromnej sfére;
 - porušenie práva na život / kvality života a práva na rodinný život.
- ✓ **Práva jednotlivca súvisiace s domácim násilím:**
 - právo na život a osobnú nedotknuteľnosť;
 - právo nebyť vystavený mučeniu alebo podrobený krutému, neľudskému alebo ponižujúcemu zaobchádzaniu alebo trestaniu;
 - právo na rovnakú ochranu podľa humanitárnych noriem v čase medzinárodného alebo vnútorného ozbrojeného konfliktu;
 - právo na slobodu a osobnú bezpečie;
 - právo na spravodlivý proces / rovnakú ochranu podľa zákona;
 - právo na rovnosť v rodine;
 - právo na najvyššej úrovni dosiahnuteľného fyzického a duševného zdravia.

³⁴ Výbor pre odstránenie diskriminácie žien. Všeobecné odporúčanie týkajúce sa prístupu žien k súdom, CEDAW/C/GC/33, 23. júla 2015, paragraf 14.

1.2 Istanburský dohovor

Dohovor Rady Európy o predchádzaní násiliu na ženách a domácomu násiliu a o boji proti nemu (Istanburský dohovor) z roku 2011 je najprogresívnejším dokumentom boja proti násiliu na ženách medzinárodnej a regionálnej úrovni (pozri Časť 2.A) a poskytuje najkomplexnejší a najpodrobnejší plán činnosti v tejto oblasti.

Istanburský dohovor je komplexná a zložitá zmluva.³⁵ Je to zároveň ľudskoprávny a trestnoprávny dohovor, ako aj nástroj na presadzovanie rovnosti žien a mužov. Istanburský dohovor odpovedá na základnú otázku: „Aké sú minimálne normy a opatrenia, ktoré by mal štát uplatňovať, aby účinne reagoval na násilie páchané na ženách a domáce násilie?“

V čom je Istanburský dohovor prelomový?

- ✓ Je to prvá dohoda, ktorá prináša právne záväznú definíciu násilia na ženách ako porušenia ľudských práv a formu diskriminácie žien (Článok 3).
- ✓ Je to prvá dohoda, ktorá integruje štandard náležitej starostlivosti do oblasti násilia na ženách.
- ✓ Dohovor ukladá štátom, aby rôzne formy násilia na ženách, vrátane fyzického, sexuálneho a psychického násilia, prenasledovania, sexuálneho obťažovania, mrzačenia ženských genitálií, núteného manželstva, nútených umelých prerušení tehotenstva a nútenej sterilizácie považovali za trestné činy.

Základné princípy Istanburského dohovoru

❖ Štandard náležitej starostlivosti

Istanburský dohovor ukladá štátom, aby pri podpore a ochrane práv jednotlivcov konali s *náležitou starostlivosťou* a zabezpečili, aby porušovanie ľudských práv bolo považované za protiprávne. Podľa tejto normy polícia, prokuratúra a súdy sú povinné aktívne predchádzať a vyšetrovať násilné činy a potrestať násilie podľa vnútroštátneho práva a poskytnúť obetiam náhradu škody (Článok 5).

❖ Rodová rovnosť ako kľúčový predpoklad predchádzania násilia na ženách

Opatrenia Istanburského dohovoru vychádzajú z predpokladu, že násilie na ženách nemožno odstrániť bez toho, aby sa venovala pozornosť posilneniu rovnosti medzi ženami a mužmi. A naopak, len skutočná rovnosť medzi ženami a mužmi a zmeny v mocenskej dynamike a postojoch môžu reálne predchádzať násiliu na ženách. Kľúčom k boju proti násiliu na ženách nie je len kontrola trestnej činnosti. Treba sa uistiť, že ženy a muži sú si rovní, majú rovnaké práva a povinnosti, rovnaké príležitosti a že ich prínos pre spoločnosť sa teší rovnakej úcte. Preto Dohovor obsahuje niekoľko ustanovení, cieľom ktorých je zlepšovať postavenie žien v spoločnosti de jure aj de facto.

³⁵ K Istanburskému dohovoru môžu pristúpiť aj nečlenské štáty Rady Európy.

O predsudky, zvyky, tradície a iné praktiky založené na podriadenosti žien alebo na stereotypných úlohách žien a mužov nie je núdza. Je prirodzené, že ovplyvňujú rodové medziľudské vzťahy, ale aj prístup štátnych orgánov vrátane polície a súdnictva k ženám (pozri oddiel 1.D). Istanbulský dohovor sa preto zameriava na zmenu postojov a odstraňovanie stereotypov, a to nielen na úrovni jednotlivca, ale aj na inštitucionálnej úrovni, napríklad tým, že zmluvným stranám ukladá povinnosť viesť pravidelné kampane (Článok 13), zaviesť výukový materiál na všetkých úrovniach vzdelávania (Článok 14), pravidelne školiť osoby zaoberajúce sa obeťami alebo páchatelmi akýchkoľvek násilných činov vrátane právnických profesií a polície (Článok 15), vytvoriť programy pre páchatel'ov (Článok 16) a zapojiť súkromný sektor a médiá do boja proti násiliu (Článok 17).

❖ **Ludské práva, potreby a bezpečie obete na prvom mieste**

Istanbulský dohovor jasne stanovuje, že na to, aby obeť získali čo najúčinnnejšiu podporu, ich práva, potreby a bezpečie musia byť prioritou všetkých intervencií. To znamená ochranu a podporu vtedy, keď ju ohrozené ženy najviac potrebujú. Treba s nimi zaobchádzať s rešpektom a citlivo, posilňovať ich schopnosť prijímať informované rozhodnutia, ktoré najlepšie zodpovedajú ich záujmom. Táto požiadavka je ďalej posilnená o zákaz diskriminácie z akéhokoľvek dôvodu pri poskytovaní ochrany a podpory obetiam (Článok 4, odsek 3).

Zabezpečenie potrieb obetí tiež znamená zohľadňovať špecifické potreby žien zraniteľných na základe osobitných okolností (Článok 12, odsek 3 a Článok 18, odsek 3). Medzi zraniteľné skupiny môžu patriť³⁶ tehotné ženy a ženy s malými deťmi, zdravotne postihnuté ženy vrátane žien s mentálnou alebo kognitívnou poruchou, ženy žijúce vo vidieckych a odlahľých oblastiach, ženy užívajúce návykové látky, ženy pracujúce v sex biznise, príslušníčky národnostných alebo etnických menšín, napríklad rómske ženy, migrantky, nelegálne migrantky a utečenkyne, lesby, bisexuálne a trans ženy.

Istanbulský dohovor tiež požaduje, aby v záujme ochrany práv zohľadňovali štáty záujmy obetí, vrátane ich špecifických potrieb ako svedkov, počas celého procesu vyšetrovania a súdneho konania (Článok 56). Na to, aby splnili povinnosti vyplývajúce z Istanbulského dohovoru by štáty mali prijať opatrenia na elimináciu prekážok výkonu spravodlivosti, napríklad poskytovanie informácií obetiam o ich právach a o právnych postupoch, poskytovanie podporných služieb, a prijímanie nových postupov a prístupov, ktoré zvyšujú bezpečie obetí v rámci súdneho konania.

❖ **Domáce násilie postihuje ženy neúmerne**

V súlade s uznaním štrukturálnej a rodovej povahy násilia na ženách, Istanbulský dohovor vyžaduje, aby signatárske štáty použili pri riešení domáceho násilia hľadisko rodovej rovnosti, keďže prevažná väčšina obetí domáceho násilia sú ženy a dievčatá. To neznamená, že muži domáce násilie nezažívajú, alebo nepotrebujú podporu. Ustanovenia Istanbulského dohovoru boli navrhnuté v rodovo neutrálnom jazyku. To znamená, že niektoré môžu byť aplikované na ochranu mužov a chlapcov zažívajúcich násilie, na ktoré sa Dohovor vzťahuje,

³⁶ Zoznam žien, ktoré sa stali zraniteľné vzhľadom na špecifické okolnosti nie je vyčerpávajúci.

s výnimkou mrzačenia ženských genitálií a núteného umelého ukončenia tehotenstva (Článok 2, odsek 2).

❖ **Riešenie potrieb detí ako obetí a svedkov násilia na ženách (vrátane domáceho násilia)**

Hoci väčšina obetí domáceho násilia sú ženy, treba si uvedomiť, že mnohé z nich majú deti. V niektorých prípadoch je násilie zamerané na obe skupiny – ženy i deti. V iných prípadoch nie sú síce deti objektom násilia, ale sú svedkami násilia páchaného na ich matkách (pozri Časť 1.C). Istanbulský dohovor preto obsahuje aj ustanovenia zamerané na túto problematiku. Vyžaduje, aby všetky ochranné opatrenia brali do úvahy vzťah medzi obeťou, páchateľom, deťmi a ich širším spoločenským prostredím. Cieľom je zabrániť situácii, keď sa k obetiam a ich potrebám pristupuje izolovanie, alebo bez ohľadu na spoločenské prepojenie (Článok 18, odsek 3). Istanbulský dohovor tiež vyžaduje, aby sa deťom v takýchto situáciách poskytovala na základe ich potrieb odborná pomoc (články 22, 23 a 26).

V súlade s pokynmi Rady Európy o súdnictve ústretovom k deťom Istanbulský dohovor vyžaduje, aby signatári poskytli deťom, obetiam a svedkom osobitnú ochranu vo všetkých štádiách prípravného a súdneho konania (Článok 56). Najlepší záujem dieťaťa musí byť prioritou vždy, keď prichádzajú do styku s justíciou v dôsledku násilia na ženách, vrátane domáceho násilia.

❖ **Koordinovaný prístup viacerých inštitúcií a orgánov**

Vzhľadom na komplexnú povahu rodovo podmieneného a domáceho násilia nie je žiadna inštitúcia schopná tento problém úspešne vyriešiť sama. Izolovaná politika nestačí na riešenie tak zložitého a komplexného problému. Prax ukazuje lepšie výsledky, ak orgány činné v trestnom konaní a súdy, služby podpory obetí, agentúry na ochranu detí, mimovládne organizácie a ďalší partneri spoja sily a vypracujú komplexný a koordinovaný postup na boj proti rodovo podmienenému násiliu.

Istanbulský dohovor sa zameriava na potrebu koordinácie opatrení a ich implementáciu prostredníctvom spolupráce všetkých, ktorí zohrávajú nejakú úlohu v prevencii a v boji proti násiliu (Článok 7, odsek 2). Presnejšie, Dohovor požaduje, aby signatárske štáty pri poskytovaní podpory obetiam a svedkom vytvorili účinnú spoluprácu medzi všetkými príslušnými štátnymi orgánmi, vrátane súdov, prokuratúry, orgánov činných v trestnom konaní (OČTK), miestnych a regionálnych orgánov, ako aj mimovládnych organizácií a iných príslušných organizácií a úradov (Článok 18, odsek 2). Dohovor ďalej uznáva prácu a odbornosť mimovládnych organizácií v tejto oblasti a žiada, aby s nimi zmluvné strany efektívne spolupracovali (Článok 9).

Monitorovanie Istanbulského dohovoru

Dohovor zavádza kontrolný mechanizmus, ktorý posúdi mieru implementácie jednotlivých ustanovení do praxe. Tento monitorovací mechanizmus tvoria dva piliere: Skupina expertov a expertiek pre boj proti násiliu na ženách a domácemu násiliu (Group of Experts on Action against Violence against Women and Domestic Violence, GREVIO) – nezávislý odborný orgán

a Výbor zmluvných strán politického orgánu zloženého z oficiálnych zástupcov zmluvných strán Dohovoru. Ich zistenia a odporúčania pomôžu zabezpečiť dodržiavanie Dohovoru zo strany štátov a zaručiť jeho dlhodobú účinnosť.

Ďalšie čítanie

- ✓ Ďalšie informácie a publikácie o štandardoch a opatreniach obsiahnutých v Istanbulskej dohovore sú dostupné na:
www.coe.int/conventionviolence
- ✓ Slovenská verzia Istanbulskej dohovoru je dostupná na:
<https://rm.coe.int/CoERMPublicCommonSearchServices/DisplayDCTMContent?documentId=0900001680462541>

1.3 Podania a trestné oznámenia vo veci násilie na ženách - mechanizmy a právna veda

Paralelne s vývojom kľúčových právnych nástrojov, medzinárodné súdnictvo zohráva pri formovaní a posilňovaní medzinárodného rámca pre násilie na ženách významnú úlohu tým, že rieši právo žien nebyť vystavené takému zneužívaniu a násiliu. V tejto súvislosti odkazuje na judikatúru medzinárodných súdov, ako je Európsky súd pre ľudské práva (ESLP), respektíve nezáväzné stanoviská výboru CEDAW (ktorý má právomoc prijímať a posudzovať sťažnosti a vydávať odporúčania pre zmluvné štáty v zmysle Opčného protokolu k Dohovoru).

Keďže je nutné, aby aktéri najprv vyčerpali vnútroštátne opravné prostriedky, prípady sa dostanú na medzinárodné súdy alebo k iným mechanizmom pre podávanie sťažností až keď tieto opravné prostriedky zlyhali. Tieto prípady sú preto konkrétnymi príkladmi zlyhania štátu pri rešpektovaní a ochrane ľudských práv obetí – napĺňaní štandardu náležitej starostlivosti. Pri odhaľovaní potreby koordinovanej a komplexnej reakcie zohráva významnú úlohu aj judikatúra, čo potvrdzuje zodpovednosť štátu za prevenciu a boj proti rodovo podmienenému násiliu. Tiež vymedzuje aktivity a opatrenia, ktoré by mal štát realizovať v rámci účinnej reakcie na násilie na ženách.

Poznámky pre výcvik: Použitie judikatúry

Školitelia a školiteľky môžu do programu výcviku zaradiť prehľady, diskusie, otázky a odpovede o medzinárodnej judikatúre o násilí na ženách. Môžu tiež použiť konkrétne rozhodnutia (napríklad týkajúce sa Slovenska²⁹) na prípravu prípadových štúdií pri rolových hrách/simuláciách alebo pri iných cvičeniach. Nižšie uvádzame zdroje judikatúry.

Informačné listy ESLP o domácom násilí a násilí na ženách (pravidelne aktualizované súhrny európskej judikatúry):

- ✓ http://www.echr.coe.int/Documents/FS_Domestic_violence_ENG.pdf
- ✓ http://www.echr.coe.int/Documents/FS_Violence_Woman_ENG.pdf

Rozsudky a rozhodnutia ESLP (celý text): <http://hudoc.echr.coe.int/>

Právna veda o Dohovore o odstránení všetkých foriem diskriminácie žien (CEDAW) (Sťažnosti riešené podľa Opčného protokolu, z ktorých niektoré sa týkajú domáceho násillia):

- ✓ <http://www.ohchr.org/EN/HRBodies/CEDAW/Pages/CEDAWIndex.aspx>
- ✓ <http://www.ohchr.org/EN/HRBodies/CEDAW/Pages/CEDAWIndex.aspx>

1.4 Vývoj na úrovni Európskej únie

K dnešnému dňu neprijala Európska únia žiadnu definíciu, legislatívu či stratégiu o násilí na ženách. Nereguluje ani kľúčové otázky hmotného trestného práva, ktorými sa zaoberá Istanbulsý dohovor.³⁸ Boli však prijaté niektoré dôležité zmeny v oblasti práv obetí trestných činov, cezhraničného používania tzv. ochranných príkazov (civilných i trestných) a iných foriem cezhraničnej spolupráce v rozsahu Istanbulskeho dohovoru:

- ✓ **Smernica 2011/99/EU z 13. decembra 2011 o európskom ochrannom príkaze**, umožňuje obetiam násillia – konkrétne tým, kto zažil domáce násillie a prenasledovanie, získať akýkoľvek zákaz, obmedzenie alebo ochranný príkaz vydaný v jednom z členských štátov EÚ prostredníctvom jednoduchej certifikácie.

³⁷ V čase písania tejto príručky zistil ESLP porušenie Európskeho dohovoru o ochrane ľudských práv v troch prípadoch vedených proti Slovensku týkajúcich sa domáceho násillia: *Kontrová v. Slovensko* (2007), *E.S. a ďalší v. Slovensko* (2009), a *Hajduová v. Slovensko* (2010).

³⁸ Istanbulsý dohovor umožňuje podpis a ratifikáciu Dohovoru aj Európskej únii, ktorá môže k Dohovoru pristúpiť v rámci svojich kompetencií. EÚ sa v súčasnosti touto možnosťou zaoberá.

- ✓ **Smernica 2012/29/EU z 25. októbra 2012 stanovuje minimálne normy v oblasti práv, podpory a ochrany obetí trestných činov**, stanovuje súbor práv, pomoc a ochranu obetí trestných činov, vrátane rodovo podmieneného násillia, na ktoré majú nárok pred, počas a po ukončení trestného konania.

1.5 Prehľad slovenskej legislatívy a politik

Táto príručka sa zameriava na medzinárodne rešpektované a osvedčené postupy. Nie je možné v rámci jej rozsahu poskytnúť podrobný prehľad slovenského právneho a politického rámca, ktorý je pre boj proti násilliu na ženách dôležitý. Napriek tomu uvádzame najvýznamnejší vývoj legislatívy a politik.

Slovenský **Národný akčný plán na prevenciu a elimináciu násillia na ženách pre roky 2014-2019** predstavuje plán reforiem v rámci presadzovania práva a právneho systému očakávaných v nasledujúcich rokoch. Plán požaduje prijatie samostatného zákona o domácom násillí v súlade s Istanbulským dohovorom, prijatie opatrení zavádzajúcich povinné programy pre páchatel'ov násillia, vytváranie špecializovaných policajných tímov, rozširovanie právnych služieb a poskytovanie systematických školení pre odborníkov a odborníčky pôsobiace v oblasti ochrany práv (polícia, prokuratúra, súdnictvo).

Pokrok v oblasti legislatívy predpokladá tiež vypracovanie prvého komplexného zákona o predchádzaní a odstránení rodovo podmieneného a domáceho násillia, ktorý bol predložený na verejnú diskusiu v roku 2015. Po jeho prijatí vznikne potreba vzdelávať odborníkov a odborníčky, vrátane právnických profesií o príčinách a nápravných opatreniach ukotvených v novom zákone a o ich účinnom zavádzaní do praxe.

Na Slovensku zároveň prebieha harmonizácia vnútroštátnych právnych predpisov s Istanbulským dohovorom. Vláda SR už schválila niekoľko noviel Trestného zákona a očakáva sa ich prijatie Národnou radou SR. Zmeny sa týkajú zvýšenia trestu za opakované činy domáceho násillia tým istým páchatel'om a rozšírenie rozsahu neodkladných opatrení a ochranných príkazov.

Školitelia a školiteľky by mali mať prehľad o aktuálnej legislatíve a politikách venujúcich sa násilliu na ženách, resp. domácomu násilliu s dôrazom na trestné a občianske právo.

Kým pre políciu a prokuratúru je podstatná trestno-právna stránka problému, úspešná komunikácia a koordinácia si vyžadujú aj pochopenie civilných právnych prostriedkov. V nasledujúcej tabuľke sú uvedené kľúčové právne oblasti, ktorým by sa malo vzdelávanie v oblasti boja proti domácomu násilliu venovať.

Pracovný materiál č. 14 navyše obsahuje zoznam hlavných ustanovení slovenského Trestného zákona relevantných pre domáce násillie, ktorý môže slúžiť ako východiskový materiál na oboznámenie sa s platnou legislatívou.

Súdnictvo	Témy relevantné pre domáce násilie
Ústavné právo	• rovnosť medzi mužmi a ženami; základné práva
Trestné právo	• trestné činy proti životu a zdraviu, dôstojnosti a rodine; úkladná vražda; zabitie; znásilnenie; sexuálne násilie; týranie blízkej a zverenej osoby, fyzické násilie, úmyselné poškodenie; spôsobenie samovraždy, hrozby; prenasledovanie, držanie rukojemníkov, únos, zbavenie alebo obmedzenie osobnej slobody, atď.); • súdne opatrenia resp. opatrenia v rámci prípravného konania, ktoré by mohli byť použité na ochranu obetí (napr. dôkazné otázky; žiadosť o vylúčenie verejnosti z hlavného pojednávania; video svedectvo, atď.); • trest/podmienečný trest; • uloženie dohľadu alebo účasti na programe pre páchatel'ov (s alebo bez podmiennečného trestu odňatia slobody); • preskúmanie podmiennečného prepustenia; • tzv. ochranný príkaz (iniciovaný prokurátorom);
Občianske právo	• neodkladné a zabezpečovacie opatrenia; • príkaz na nútené vyst'ahovanie; • civilné náhrady škody za zranenie osôb;
Správne právo	• Zákon o policajnom zbore: vydávanie krátkodobých príkazov na vyst'ahovanie / tzv. ochranný príkaz; • Zákon o priestupkoch – priestupky proti občianskemu spolunažívaniu u blízkej a zverenej osoby;
Rodinné právo	• vypočúvanie v rámci rozvodového konania; • zverenie dieťaťa do starostlivosti / úprava styku s maloletým dieťaťom / príkaz na platbu výživného; • ochrana dieťaťa;
Špecifické právne akty	• národná legislatíva o domácom násilí (ak bola prijatá); • Zákon o poskytovaní právnej pomoci osobám v materiálnej núdzi

II. ČASŤ – EFEKTÍVNE POSTUPY A RIEŠENIA PRÍPADOV DOMÁCEHO NÁSILIA

Sekcia 1: Úloha polície pri riešení prípadov domáceho násilia v intímnych vzťahoch.

Domáce násilie medzi súčasnými alebo bývalými partnermi predstavuje závažný trestný čin, ktorý sa dotýka žien všetkých vekových skupín, kultúr a vzdelania. Domáce násilie má tiež tzv. domino efekt na osobné vzťahy, psychické a fyzické zdravie, pracovné príležitosti a spoločenský život. Polícia môže prispieť k ukončeniu *cyklu násilia* tým, že bude *vymáhať a presadzovať zákon* a efektívnym spôsobom (a tak) odrádzať od ďalšieho násilia.

Efektívne zásahy polície pri riešení týchto prípadov si vyžadujú *špeciálny tréning a vzdelávanie*, ktoré je potrebné na pochopenie dynamiky násilia a zabezpečenie čo najlepšej reakcie. Úloha polície pri riešení prípadov násilia v intímnych vzťahoch sa pohybuje od *prevencie k intervencii*. Táto príručka sa má využívať v rámci školenia predstaviteľov a predstaviteľiek justície a orgánov činných v trestnom konaní zameraného na zvládanie a riešenie prípadov domáceho násilia páchaného na ženách. Príručka sa nevenuje potenciálnej úlohe polície v rámci prevencie násilia v intímnych vzťahoch formou kampaní alebo všeobecných aktivít na úrovni komunity a/alebo škôl.

V tejto časti sa príručka venuje rôznym fázam prípadov domáceho násilia, do ktorých je polícia zapojená a príslušníkom a príslušníckam policajného zboru pomáha :

- ✓ porozumieť, čo sa stalo;
- ✓ zasiahnuť s cieľom ochrániť kohokoľvek, kto je vystavený riziku;
- ✓ identifikovať, či došlo k spáchaniu trestného činu a nahlásiť to prokurátorovi;
- ✓ okamžite vyhodnotiť možnú recidívu násilného konania a identifikovať dostupné právne prostriedky a opatrenia na prevenciu eskalácie násilia, recidívy trestného činu, zabitia alebo pokusu o samovraždu.

Rôzne fázy zapojenia polície do riešenia prípadov domáceho násilia sú:

- ✓ prvý telefonát: policajný dispečing;
- ✓ zásah na mieste kde došlo k údajnému útoku/protiprávnemu konaniu;;
- ✓ rozhovor na mieste alebo na policajnej stanici s obeťou, podozrivým, deťmi a svedkami;
- ✓ vyšetrovacia fáza zberu dôkazov a postúpenie informácií prokuratúre.

2.1 Prvý kontakt – telefonát: policajný dispečing

Kľúčové koncepty

- ✓ K prípadom domáceho násilia by sa malo pristupovať ako k vážnym, život ohrozujúcim trestným činom a mali by mať vysokú prioritu riešenia.
- ✓ Úloha polície je od momentu prvého telefonátu pre zastavenie domáceho násilia absolútne kľúčová. Policajný dispečer / dispečerka by sa mal/a uistiť, či získal/a kompletný obraz o dianí, aby ochránil/a obeť a zasahujúcu policajnú jednotku.
- ✓ Policajný dispečer/dispečerka by mal/a venovať maximálnu pozornosť hluku v pozadí, klásť relevantné a užitočné otázky zamerané na okamžitý odhad nebezpečenstva.

Telefonáty na číslo tiesňového volania 158 ohľadom „rodinných roztržiek“ patria k tým najčastejším. Policajný dispečer/dispečerka, ktorý/á tieto telefonáty vybavuje má dôležitú úlohu, pretože môže byť pre obeť, susedov alebo iných ľudí prítomných na danom mieste prvým (a jediným) kontaktom. Spôsob vybavovania telefonátov môže mať na bezpečie obeť a detí (pokiaľ tam sú) a akejkol'vek ďalšej zainteresovanej osoby enormný dosah. Telefonáty sú nahrávané a ich obsah môže byť použitý ako dôkazný materiál prokuratúrou alebo v rámci súdneho konania. Policajný dispečer/dispečerka je zároveň dôležitým spojom medzi obeťou (alebo telefonujúcou osobou) a políciou, zabezpečujúc bezpečie oboch strán.

V prípade telefonátu na tiesňovú linku polície ohľadom domáceho násilia by sa mali dodržiavať nasledovné **minimálne štandardy**:

- ✓ **Krok 1: preferenčný prístup** bez ohľadu na to, či sú prítomné jasné dôkazy o ohrození životov, pričom zasahovať by mali minimálne dvaja policajti/policajtky pohotovostných motorizovaných jednotiek.
- ✓ **Krok 2: zbierať informácie.** Dispečer alebo dispečerka by sa počas telefonátu nemal/a obeť pýtať, čo chce urobiť - či podá trestné oznámenie, alebo nie. Namiesto toho by mal/a **jasnými a rozhodnými zisťovacími otázkami** čo najrýchlejšie zhromaždiť všetky **relevantné informácie o**:
 - mieste diania, adresy, čísla bytu, iných informácií potrebných na nájdenie lokality, kontaktného čísla;
 - kto volá (identity volajúceho či volajúcej), meno, vek;
 - čo sa stalo;
 - prítomnosti zranených ľudí, pokiaľ je niekto zranený, zavolať sanitku ak sa tak už nestalo;
 - prítomnosti detí;
 - použitiu alebo hrozby použitia zbraní, nožov alebo iných objektov;

- či je páchatel' pod vplyvom návykových látok (alkoholu alebo drog);
 - či je údajný páchatel' stále na danej adrese, ak nie, dispečer/dispečerka musí zisťovať, kde by mohol byť – pokiaľ je to známe;
 - či už bola niekedy privolaná polícia;
 - či bol vydaný tzv. ochranný alebo obmedzujúci súdny príkaz.
- ✓ **Krok 3: zistiť informácie o udalostiach v minulosti a okolnostiach.** Policajný dispečer/dispečerka by mal/a dokázať dohľadať informácie z policajných záznamov (obyčajne v elektronickej forme), a zasahujúcej jednotke poskytnúť informácie o predchádzajúcich telefonátoch a zásahoch na danej adrese, s danou obeťou/páchatel'om, kedy a čo sa stalo (krátky sumár), a to bez ohľadu na to, čo osoba na druhej strane telefónnej linky hovorí. Zásahová jednotka musí tiež byť informovaná o držbe/prítomnosti zbraní.

Počas celého procesu by si mal dispečer/dispečerka uvedomovať, že telefonuje niekto, kto je zúfalý, vystrašený, emočne zmätený, zastrašovaný alebo dokonca aj zranený, alebo kto sa snaží minimalizovať vážnosť udalosti aj kvôli prítomnosti/blízkości údajného páchatel'a. Obeť možno nemá priestor hovoriť otvorene, alebo možno predstiera, že volá priateľke alebo členovi rodiny, a nie na tiesňovú linku.

Dôležité je klásť také otázky, na ktoré obeť, deti alebo ktokoľvek, kto je v ohrození, môže odpovedať „áno/nie“, alebo prostredníctvom číselného vyjadrenia na škále od 1 do 5 – napr. či obeť potrebuje, aby zasiahla polícia, pričom uvedie číslo (1 je „nie“, nemusí zasiahnuť a 5 je jednoznačne „áno“) – pozri pracovný materiál. Dispečer/dispečerka, ktorý/á vybavuje daný telefonát by sa mal/a pokúsiť obeť upokojiť ale jej aj povedať, že na uvedenú (poskytnutú) adresu niekto príde. Pokiaľ je to možné, dispečer/dispečerka by mal/a obeť odporučiť, aby do príchodu polície počkala u susedov alebo ostala na telefóne.

Počas telefonátu by si mal/a dispečer/dispečerka všímať akékoľvek **zvuky/hluk v pozadí**, napríklad výkriky, krik, plač, zvuk rozbíjaných vecí atď. Tieto informácie sú užitočné na vyhodnotenie miery okamžitého nebezpečenstva, ktoré je potrebné nahlásiť zasahujúcej jednotke. Ako už bolo spomínané, tieto nahrávky sa počas trestného konania môžu ukázať ako dôležité dôkazy.

CVIČENIE

Cvičenie	Cieľ	Čas	Postup
Možný telefonát	Naučiť sa identifikovať, čo sa stalo, keď osoba volajúca na linku 158 poskytne zmätočné informácie; najlepší postup policajného dispečera/dispečerky; čo povedať obeti, aké informácie zozbierať na účely policajného zásahu.	30 minút na každý prípad: 10 min. hranie rolí, 20 min. skupinová diskusia a diskusia o konečných odporúčaniach	Cvičenie využíva prípadovú štúdiu, pričom je do nej možné zakomponovať hranie rolí. Rozdajte podklady a požiadajte skupinku účastníkov a účastníčok, aby zahrli svoje roly. Druhá časť skupiny pozoruje. Po ukončení hrania rolí nasleduje skupinová diskusia: správne a nesprávne otázky, spôsoby, ako hľadať kľúče ku pochopeniu čo sa deje, čo sa pýtať volajúcej osoby, ako konať, keď ide o núdzovú situáciu, alebo keď sú prítomné aj deti, ako identifikovať riziko, čo povedať.
Prípad 1	<i>Ženský hlas zavolá na tiesňovú linku 158; uvedie, že došlo k bitke v rodine na adrese Bratislava, Pribinova 8.</i> <i>Keďže niektorí ľudia hovoria všeobecne, policajný dispečer alebo dispečerka musí identifikovať, čo myslí volajúca osoba pod pojmom „bitka v rodine“. V niektorých prípadoch volajúca osoba poskytne viac informácií, pokiaľ však nie, je to na policajtovi či policajtke, aby sa konkrétne pýtal/a, čo sa deje. Ak volajúca osoba povie, že žena na určenom mieste kričí, môže volajúca osoba po overovacích otázkach napríklad dodať, že žena kričí o „bodaní“ alebo „strelbe“. Je nutné, aby policajný dispečer/dispečerka získal/a o týchto okolnostiach podrobné informácie kvôli bezpečiu zásahovej jednotky, pretože situácia sa môže vyvinúť rôznymi smermi, čo môže mať rôzne následky. Podrobným opytovaním môže dispečer/dispečerka zachrániť životy občanov, ale aj svojich kolegov a kolegýň.</i>		

Prípad 2	<i>Na tiesňovú linku zavolá žena a hovorí, že ju bije manžel.</i> <i>Údajná obeť môže hovoriť všeobecne. Úlohou a zodpovednosťou dispečera alebo dispečerky je určiť, čo má volajúca skutočne na mysli. Výraz „som bitá/ ma bije“ môže vyjadrovať rôznu mieru rizika: Ako je bitá? Vo všeobecnosti sa má za to, že použitie slovo „bitá“ vyjadruje fyzické bitie. To však nemusí byť pravda. Človeka možno byť prostredníctvom nejakého objektu, napríklad stoličky, pohára, alebo potenciálne smrtiaceho objektu – alebo aj nie.</i> <i>Niekedy človek nevyjadrí problém presne. Možno sa obeť snaží povedať, že je ohrozovaná/napadnutá nožom. Policajný dispečer alebo dispečerka musí neustále myslieť na to, že volajúca osoba sa môže nachádzať v emočne veľmi rozrušenom stave, a nemusí byť schopná popísať, čo sa v skutočnosti deje. Zručný dispečer/dispečerka by však mal/a určiť charakter problému a informovať zásahovú jednotku, aby bola pripravená na situáciu a predišla stratám na životoch alebo eskalácii násilia.</i>
Prípad 3	<i>Zavolá žena a hovorí, že ju ohrozuje manžel. Jej hlas však nie je jasný a v pozadí sa ozývajú zvuky.</i> <i>Policajný dispečer alebo dispečerka musí určiť, akým spôsobom ju jej manžel ohrozuje. Ohrozuje ju zbraňou? Ak áno, má sa pýtať, akým typom zbrane? Kde sa zbraň nachádza? Sú v miestnosti aj iní ľudia? Sú tam deti? Užil manžel alkohol alebo drogy? Obeti treba povedať, aby do príchodu zásahovej jednotky na uvedenú adresu prijala preventívne opatrenia.</i>
Prípad 4	<i>Na tiesňovú linku zavolá mladý chlapec a kričí, že ocko ubližuje mame.</i> <i>Zvládnutie takejto situácie si vyžaduje zručného dispečera či dispečerku, ktorý/á sa musí snažiť a byť schopný/á od dieťaťa metodicky a trpezlivo zhromažďovať podrobné informácie bez toho, aby mu zvyšoval/a mieru stresu a kládol/la zložité otázky. Dieťa je možno svedkom násilnej scény. Dispečer alebo dispečerka musí zistiť, kto je v nej zainteresovaný, či sú prítomné zbrane, nože, či sa dieťa môže vzdialiť na nejaké bezpečné miesto. Dispečer alebo dispečerka sa musí ubezpečiť, že dieťa dostalo potrebné informácie. Dispečer alebo dispečerka by mal/a dieťaťu odporučiť, aby odišlo niekam, kde bude</i>

chránené (pokiaľ je to možné), pričom musí myslieť na to, že dieťa možno nebude chcieť odísť od svojej matky a bude ju chcieť „chrániť“.

Prípad 5

Volá dieťa, plače a hovorí, že otec zabíja mamu.

V tejto situácii má dispečer alebo dispečerka kľúčovú úlohu pri záchrane životov. Musí byť rýchly/a, ale zároveň trpezlivý/á. Musí od malého dieťaťa, ktoré je zjavne svedkom dramatickej udalosti, zhromaždiť všetky relevantné informácie za veľmi krátky čas. Otec zabíja jeho matku. Dieťa vidí a počuje, že dvaja ľudia, ktorých miluje a na ktorých je závislé, sú v život ohrozujúcom boji, možno je tam aj krv, rozbité objekty a otec so zbraňou alebo nožom alebo iným smrteľným objektom.

Dispečeri dispečerka si musí u dieťaťa overiť, čo sa deje (čo znamená „zabíja“), či je tam prítomná zbraň, či je otec opitý, alebo pili obaja rodičia, či bola matka zranená, či matka niečo hovorí, kde dieťa býva, či je na okolo niekto, ku komu by dieťa mohlo ísť.

Tipy na záver *Rozdel'te účastníkov a účastníčky do malých skupín a vypracujte všeobecné pravidlá (vid' kontrolný zoznam a kartičky spracovania v materiáloch ku ďalšej časti.*

2.2 Techniky vedenia rozhovoru s obeťami (ženami, deťmi) a páchatel'mi

Kľúčové koncepty

- ✓ Chovanie policajta alebo policajtky počas rozhovoru určí ochotu obeť spolupracovať. V prípade obeť, ktoré sú plné strachu a minimalizujú alebo popierajú potrebu zásahu polície postupujte opatrne.
- ✓ Rozhovor s obeťou si vyžaduje špeciálne techniky, vďaka ktorým sa: a) podarí zozbierať relevantné informácie bez zanedbania bezpečia obeť a b) zabezpečí dôvera obeť voči polícii. Treba sa vyhnúť sekundárnej viktimizácii kladením navádzajúcich alebo posudzujúcich otázok - bez ironie, nejasných alebo nepriamych otázok.
- ✓ Na mieste činu je dôležité od seba oddeliť protistrany. Obeť si vypočujte v tichom a bezpečnom mieste v dome/byte, nikdy však nie v kuchyni. Dajte obeť trochu času, pokiaľ nie je v ohrození života, alebo si jej stav akútne nevyžaduje zdravotnícku starostlivosť (návštevu nemocnice).
- ✓ Pri rozhovore s deťmi ich najprv uistite, že sú v bezpečí – oni aj tí, ktorých milujú. Deti sú poddajné a pri kladení navádzajúcich otázok majú tendenciu policajtovi „ulahodiť“. Presvedčte sa, že deti vedia, čo sa stalo, a to, čo sa bude diať, nezávisí od nich.

2.4.1 Čo treba zvážiť pri jednaní s obeťami a páchatel'mi – všeobecné aspekty

Istanbulský dohovor venuje špeciálnu pozornosť úlohe a zodpovednosti polície v rámci všetkých fáz zapojenia. Podľa Článku 50 Istanbulského dohovoru musí polícia „reagovať rýchlo a primerane pri predchádzaní a ochrane proti všetkým formám násilia, ... vrátane prostredníctvom poskytnutia dostatočnej a bezprostrednej ochrany obeť“ a tiež „v rámci pôsobnosti tohto dohovoru vrátane použitia preventívnych prevádzkových opatrení a zhromažďovania dôkazov.“

Na tomto mieste uvádzame praktické a užitočné príklady toho, čo to znamená pre orgány činné v trestnom konaní:

- ✓ právo na vstup do priestoru, kde sa nachádza ohrozená osoba/osoba v rizikovej situácii;
- ✓ vhodné poskytovanie poradenstva a zaobchádzanie s obeťami;
- ✓ bezodkladné vypočutie obeť špeciálne zaškoleným zamestnancom, pokiaľ je to vhodné či žiadúce, ženského pohlavia, pričom úlohou zamestnanca/zamestnankyne je v priestoroch na to určených nastoliť dôveru medzi predstaviteľmi orgánov činných v trestnom konaní a obeťou; a „zabezpečiť dostatočný počet zástupcov orgánov

činných v trestnom konaní ženského pohlavia aj na pozíciách s rozsiahlymi rozhodovacími kompetenciami“.

Vo všeobecnosti by mala polícia pri riešení týchto prípadov pristupovať k obeti **uistujúco** a zároveň by mala prejavovať pochopenie vážnosti činu, ktorý sa stal a jeho dosahu na druhých ľudí. Treba sa vyhnúť irelevantným, zastrahujúcim a ironickým otázkam, keďže môžu viesť k zvýšenej miere frustrácie alebo zastrasenia obete, respektíve k pocitu, že jej nikto neverí. Výsledkom môže byť znížená miera spolupráce obete.

Tieto všeobecné pravidlá ako sa vyhnúť sekundárnej viktimizácii sú relevantné pre predstaviteľov orgánov činných v trestnom konaní zasahujúcich na mieste činu a komunikujúcich so súdnym systémom a tých, ktorí by mohli byť v priamom kontakte s obeťami.

Ako už bolo uvedené, úloha polície pri vybavovaní tiesňových volaní je kľúčová. Kladenie presných a užitočných otázok a nadviazanie užitočného rozhovoru môže byť nápomocné pri zvyšovaní bezpečia obete a detí, ktoré s ňou žijú.

Spôsob, akým policajt alebo policajтка vedie rozhovor predurčí ochotu obete s políciou spolupracovať (alebo nespôlupracovať). Ak sa obeť cíti v bezpečí, že má dôveru, je pravdepodobnejšie, že aj ona bude veriť polícii a poskytne širšie a užitočné informácie na účely vyšetrovania. Účinné a efektívne vyšetrovanie umožní polícii podávať lepšie výkony, byť spokojnejšia so zásahmi a zvýši šance zachrániť životy a znížiť mieru ďalšieho násilia na obetiach a ich deťoch.

Mediácia násilia je absolútne neprípustná, takže pri riešení týchto prípadov by polícia nemala hľadať odôvodnenie násilia alebo minimalizovať jeho závažnosť. Páchatelia by v polícii nikdy nemali nájsť spojencov, obzvlášť nie v policajtoch – mužoch. Nenaznačujeme tým, že by sa polícia spolčovala s páchatelom, avšak stačí gesto, alebo absencia intervencie po tom, ako bol identifikovaný možný trestný čin, a to môže páchatelovi dodať väčšiu moc. Poznanie cyklu násilia, dosahy, následky násilia, reakcie obete, jej obavy a potreby posilní kapacitu polície riešiť tieto komplexné trestné činy.

V niektorých prípadoch môže správanie obete zaviesť políciu na nesprávnu cestu. Napríklad keď sa žena chová „hystericky“, alebo minimalizuje či popiera to, čo sa stalo. Obeť môže polícii povedať, že všetko je v poriadku, a dokonca sa môže pokúšať prácu polície, ktorá sa snaží páchatel'a zatknúť alebo vykázať osobu, ktorá sa dopúšťa násilia z bytu, prekaziť. Policajti a policajtky by mali jednotlivé situácie vyhodnotiť a konať so zámerom ochrániť každú zraniteľnú obeť násilia, ktorá v istých situáciách nemusí byť schopná posúdiť mieru rizika.

Zákon umožňuje polícii zasahovať na mieste činu a vydať neodkladné opatrenie o dočasnom zákaze vstupu do spoločného obydla na základe rozhodnutia prokurátora, vychádzajúc z hodnotenia, čo sa stalo a miery rizika. To znamená, že páchatel' musí opustiť obydle. Článok 52 Istanbulskeho dohovoru „Obmedzujúce alebo ochranné opatrenia“, ustanovuje, že kompetentné orgány by mali mať právomoc zakázať páchatel'ovi domáceho násilia vstup do obydla „v situáciách bezprostredného nebezpečenstva, pričom treba uprednostniť bezpečie

obetí alebo ohrozených osôb.“ Cieľom tohto ustanovenia je predchádzať okamžitému riziku eskalácie alebo opätovnému výskytu napätia je kľúčové.

2.4.2 Na mieste činu

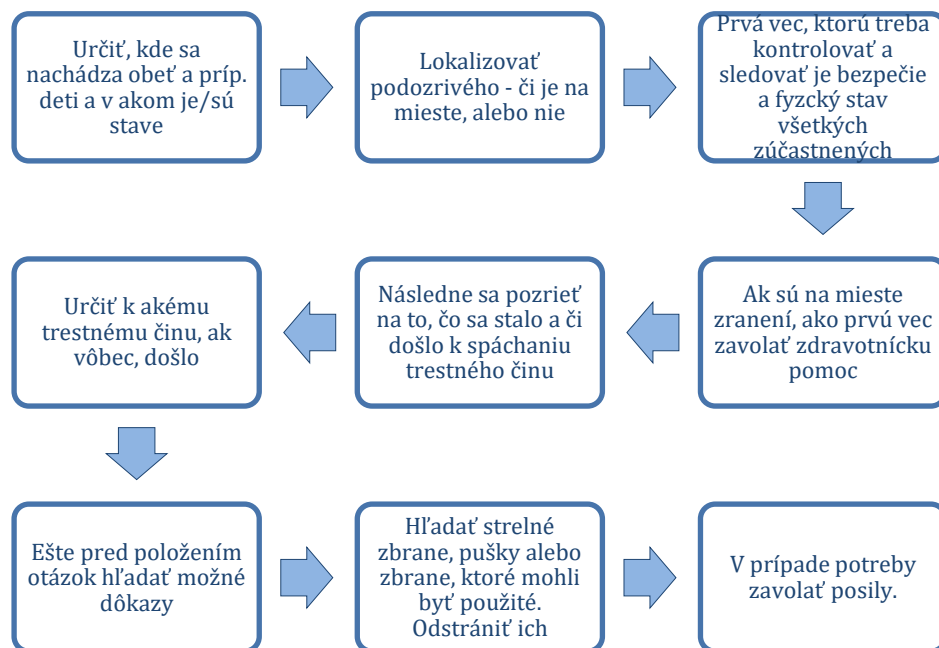
Konanie polície na mieste činu – scéne domáceho násilia sa zameriava na zistenie skutočností, ktoré by odôvodňovali trestné stíhanie. Mapuje podstatu možného trestného činu a môže mať obrovský dosah na bezpečie obete. Postupovanie podľa prístupu orientovaného na obeť pravdepodobne zvýši bezpečie obete a je jasnou správou pre páchatel'a, že jeho správanie nie je akceptovateľné. Promptná intervencia je podľa Istanbulskeho dohovoru nielenže odporúčaná, ale žiadaná (Článok 52).

Na miesto činu by mali vždy prísť dvaja policajti alebo policajtky. Mali by byť dopredu informovaní o tom, čo sa stalo a do akej miery je situácia nebezpečná. Telefonáty na tiesňovú linku polície ohľadom domáceho násilia však so sebou do istej miery prinášajú nepredvídateľné výsledky. Aj keď dispečer alebo dispečerka vyhodnotil/a situáciu „za situáciu s nízkou mierou rizika“, pretože tam neboli prítomné prvky svedčiace o vysokej miere rizika, alebo riziko nebolo dostatočne dobre stanovené, môže sa stať, že je riziko vysoké a bolo skryté, a stále môže pretrvávajúť riziko závažného násilia.

Našťastie viac ako polovica „rodinných sporov“ nenaznačuje závažnú mieru násilia, alebo nepredstavujú smrteľné nebezpečenstvo, ale aj tieto prípady „nižšej“ miery rizika si zasluhujú ten najlepší a najefektívnejší zásah dobre vyškolených policajtov a policajtiiek, okrem iného aj kvôli tomu, aby nedošlo k ich eskalácii. Preto je dôležité, aby boli všetky osoby, ktoré vstupujú do policajného zboru, v rámci svojho základného výcviku vyškolení aj v oblasti domáceho násilia.

Dohoda na špecifických postupoch a krokoch smeruje k minimalizácii rizika ďalšieho násilia a zabezpečenia bezpečia obete. Dohodnuté kroky by mali pokrývať všetky fázy intervencie, počnúc, ako už bolo popísané v predchádzajúcej sekcii, telefonát na tiesňovej linke.

Obrázok č. 5 Postup na mieste činu

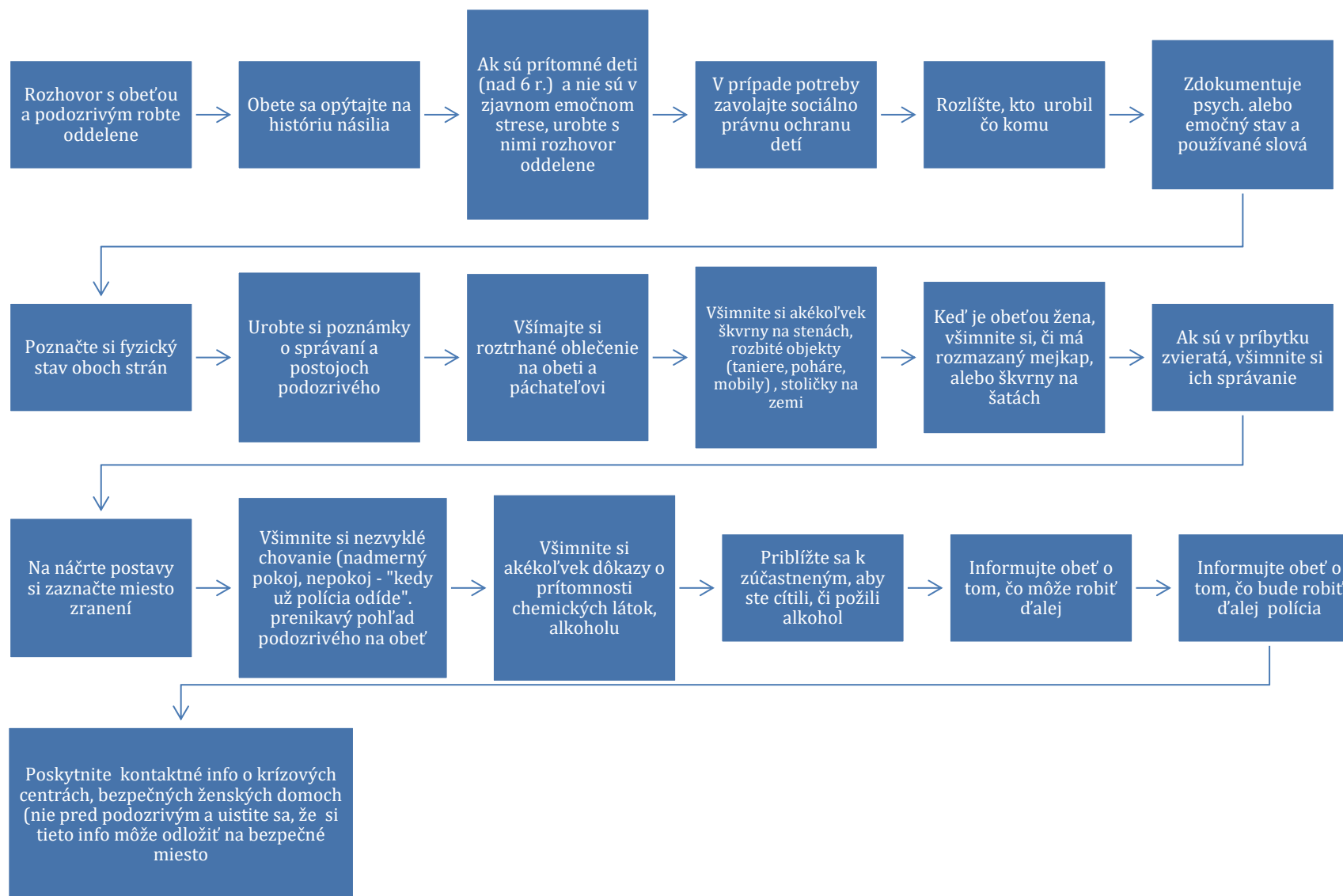
Hneď ako príde policajná jednotka na miesto určenia – poskytnutú adresu, mala by zistiť, kto je prítomný a či sú tam zranení, ktorí si vyžadujú okamžitú lekársku pomoc. Pri vstupe do priestoru, kde došlo k incidentu nestačí len položiť otázku, kto je prítomný, ale policajti resp. policajtky musia celý priestor osobne prezrieť. Ak je prítomná obeť aj páchatel', prvá vec, ktorú treba urobiť je ich oddeliť a vypočuť ich samostatne. Policajtká nech sa zhovára s údajnou obeťou a policajt s údajným páchatel'om, pokiaľ je na mieste. Kvôli bezpečnosti bude možno potrebné daný priestor upraviť (posunúť nejaké objekty alebo odtlačiť zavádzajúci nábytok).

Policajti resp. policajtky by následne mali venovať pozornosť podmienkam v byte/dome, v ktorom došlo k incidentu a snažiť sa zhromaždiť dôkazy o tom, čo sa stalo. Najprv treba hľadať strelné zbrane alebo iné zbrane a okamžite ich zadržať (ak sú prítomné). Za niektorých okolností, pokiaľ je prítomných viac ľudí, alebo situácia bola vyhodnotená ako vysoko riziková, je odporúčateľné zavolať si posily. Rozhovory by sa mali konať iba po zvládnutí vysoko rizikovej situácie, a pokiaľ sú obeť v bezpečí.

2.4.3 Ako viesť rozhovor s obeťou a vyhnúť sa sekundárnej viktimizácii

Následovný obrázok sumarizuje kroky, ktoré polícia podnikne s cieľom urobiť s obeťou užitočný a rešpektujúci rozhovor. Tieto štandardy odzrkadľujú princípy Článku 15.1. Istanbulskeho dohovoru, ktorý vyžaduje, aby členské štáty vyškolili profesionálov a profesionálky o potrebách a právach obetí s cieľom predchádzať sekundárnej viktimizácii.

Obrázok 6 Kladenie otázok a zhromažďovanie dôkazov

Pri rozhovore s obeťami sú najužitočnejšie otvorené otázky, ktoré vám na účely prípadného ďalšieho vyšetrovania pomôžu získať relevantné a spoľahlivé informácie. Umožnia komunikovať bez ovplyvňovania zúčastnených strán a bez toho, aby bol na ne vytváraný tlak. Odporúča sa neprerušovať tok myšlienok obeť a špecifickejšiu, uzavretú otázku je vhodné položiť až keď obeť prestala rozprávať, alebo nevie, čo povedať ďalej.

Užitočné otázky:

- ☐ Povedzte mi prosím, čo sa stalo.
- ☐ Už sa niekedy niečo podobné stalo? Už vás niekedy tento človek (váš partner) udel/zbil? Kedy/odkedy?
- ☐ Kde vás udel? Rukou? Otvorenou dlaňou alebo päťou?
- ☐ Nejakou vecou? Akou? Ukážte mi ju prosím.
- ☐ Do ktorej časti tela vás udel? Mohli by ste mi to prosím ukázať? Môžem si to odfotografovať?
- ☐ Môžete mi ukázať na tomto náčrte postavy (ukážte jej obrázok postavy), ktorú časť tela máte zranenú?
- ☐ Privoláme zdravotnícku pomoc? Už ste niekedy navštívili pohotovostnú službu?
- ☐ Boli ste nejakým spôsobom zavražďovaný/Počúvali ste na svoju adresu nejaké hrozby? Mohli by ste mi zopakovať tie slová?
- ☐ Sú v tomto dome/byte nejaké zbrane (okrem nožov)? Boli použité? Môžete mi ukázať, kde sú?

Niektoré otázky, ktorým sa počas rozhovoru treba vyhnúť:

- ⊗ Čo ste povedali, že sa tak nahneval?
- ⊗ Čo ste urobili, že takto zareagoval?
- ⊗ *[Nejasné alebo rečnícke otázky]:* ste v poriadku? Je všetko v poriadku? Ľudia zvyknú na tieto otázky prisvedčiť, aj keď sú v šoku alebo vykoľajení. Je lepšie klásť špecifické otázky, ktoré obeť pomôžu skoncentrovať svoju pozornosť na zranenú časť tela a zareagovať adekvátne. Výsledkom bude väčšia ochota obeť spolupracovať.

Stratégie vedenia dobrého rozhovoru:

- ☐ Policajti a policajtky by mali hovoriť pokojným hlasom a priamo.
- ☐ Keď je obeť alebo podozrivý nahnevaný/ý alebo kričí, policajti a policajtky by ju/ho mali požiadať, aby sa upokojil/a a stíšila hlas. Je to mierumilovný spôsob, ako človeka prinútiť, aby sa upokojil, keďže v opačnom prípade nedokáže pochopiť, čo polícia hovorí.
- ☐ Zopakujte otázky a výroky toľkokrát, koľko je potrebné, až pokiaľ sú jasné všetky potrebné informácie.
- ☐ Oslovujte prítomných (obeť) menom, to jej pomôže sa skoncentrovať a venovať pozornosť tomu, čo sa jej pýtate alebo čo sa hovorí.
- ☐ Uistite sa, aby ste nevydávali rôznorodé a protichodné posolstvá. Reč tela môže prezradiť podráždenie, nedôveru voči tomu, čo počujete respektíve posudzovanie.

- ☐ Otázky by mali byť informatívne a neobviňujúce.
- ☐ Keďže nie je relevantné, aká bola motivácia k útoku, pretože by nikdy nemalo dochádzať k násiliu, obetiam by sa nemali klásť otázky ohľadom toho, aký bol problém vo vzťahu.
- ☐ Nie je na polícii rozhodnúť, čo sa stalo a prečo, ale zistiť, či došlo k spáchaniu trestného činu a adekvátnym spôsobom postupovať.

2.4.4 Ambivalentné postoje obete pri komunikácii s políciou

Policaanti by si mali byť vedomí, že keď prídu na miesto činu nemusí obeť reagovať a konať logickým spôsobom. Možno bude robiť a hovoriť nekoherentne a protichodne. Obeť môže udalosti popierať, bagatelizovať, alebo že mali pustený televízor, v ktorom sa prekrikovalo veľa ľudí, alebo že spadla, a preto krváca alebo že upratovala a pri tom sa porozbíjali veci. Môže tak konať, keďže cíti rozpaky, strach alebo podceňuje závažnosť toho, čo sa stalo. Obeť sa tiež môže obviňovať a cítiť izolovaná. Tieto reakcie a podmienky sú možné a nemali by brániť tomu, aby si policajná jednotka konala svoje povinnosti.

V ktorejkoľvek z týchto situácií **policajná jednotka môže:**

- ☐ uistiť obeť, ale bez toho, aby jej sľubovala niečo, čo nemôže splniť a objasniť, čo sa bude diať a čo môže obeť robiť;
- ☐ neklásť tú istú otázku opakovane keď je zrejmé, že obeť je možno v šoku, vystrašená a nebude schopná nič povedať alebo urobiť;
- ☐ uistiť obeť, že to nie je jej chyba a násilie v intímnych vzťahoch zažíva veľa žien.

Aj keď je policajná jednotka dobre pripravená, môže sa stať, že **niektoré obete spolupracovať nebudú**. Dôvodom býva aj nedôvera k trestno-právnomu systému, pocity zmätenosti z toho, čo sa stane a čo by sa mohlo stať deťom, ak sú. Obeť nemusí vedieť, čo môže urobiť a ako, keďže pred rozhodnutím „len odísť“ stojí množstvo prekážok. Ženy, ktoré sú obeťami násilia jednoducho chcú, aby násilie prestalo a akékoľvek iné rozhodnutie sa im môže zdať nedosiahnuteľné, alebo veľmi ťažké presadiť.

Polícia nemôže vyriešiť celý problém, ale v tejto fáze je jej úloha veľmi dôležitá. Obeť môže **povzbudiť a posilniť napríklad nasledovnými spôsobmi:**

- ☐ objasniť obeti, že to, čo sa stalo, je trestný čin, a že by ho nemala podceňovať;
- ☐ dať obeti telefónne čísla a kontakty na služby a poradenstvo pre ženy zažívajúce násilie násilia;
- ☐ zdôrazniť, že ona problém sama nevyrieši, a že potrebuje pomoc a podporu;
- ☐ objasniť obeti, že nie je jej zodpovednosťou zmeniť muža a jeho chovanie, zmeniť sa musí on sám;
- ☐ objasniť, že vo väčšine prípadov sa násilie opakuje a zhoršuje sa, a že páchateľ jednoducho neprestane.

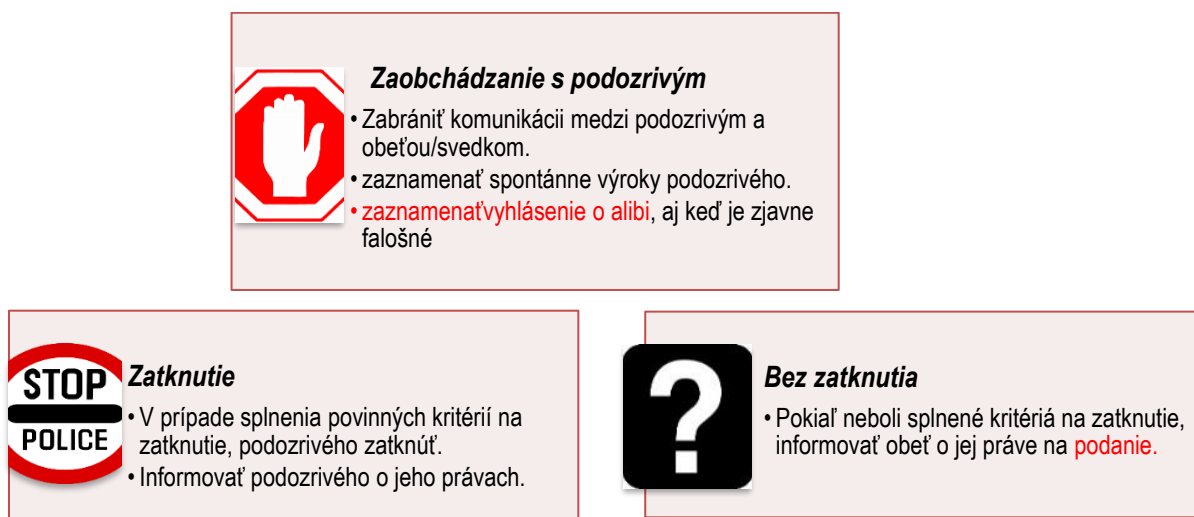
2.4.5 Ako postupovať vo vzťahu k podozrivému (pokiaľ je prítomný)

Profil páchatel'ov môže byť rozmanitý, od nízkej socio-ekonomickej triedy až po vysokú triedu, môžu to byť chudobní alebo bohatí muži. Adresa sa môže nachádzať vo veľmi chudobnej, ale aj veľmi bohatej časti mesta či krajiny. Polícia by sa nemala nechať ovplyvniť žiadnym z týchto faktorov a mala by jednoducho postupovať podľa zákona. Niektorí páchatelia môžu byť veľmi rozhnevaní a môžu kričať, pretože policajná jednotka vstúpila do obydľia bez povolenia. Iní sa môžu chovať prívetivo a šarmantne, pokúšajúc sa políciu presvedčiť, že všetko je v najlepšom poriadku, ďalší môžu udalosti bagatelizovať (viď Obrázok 2.3).

Na to, aby sa policajná jednotka vyhla manipulácii páchatel'a a riadne si robila svoju prácu, mala by:

- ☐ umožniť podozrivému povedať svoju verziu prípadu bez toho, aby ho obviňovala; pri obviňovaní bude páchatel' len viac defenzívny a popierajúci;
- ☐ nič nevyhlasovať ani nedávať žiadne neverbálne signály, ktoré by naznačovali súhlas s tým, čo hovorí;
- ☐ nahlásiť jeho verziu udalosti, aj keď je zjavne absurdná;
- ☐ informovať páchatel'a o jeho zákonných právach, pokiaľ je zatknutý alebo ak bude na jeho meno vydané neodkladné opatrenie (tzv. zakazujúci súdny príkaz).
- ☐ Pokiaľ páchatel' opustil obydľie, opýtať sa obeť, či vie, kam išiel, nejakú adresu, miesto kam si myslí, že by mohol odísť.

Obrázok 7 Kroky a postup voči podozrivému

2.4.6 Rozhovor s deťmi

Ak sú v obydli prítomné aj deti, odporúča sa, aby rozhovor viedol psychológ. Pokiaľ to nie je možné, otázky môže položiť aj policajt/policajтка, s cieľom získať od detí relevantné informácie. Samotné deti môžu mať chuť hovoriť, byť aktívne zapojené a cítiť sa užitočné. Možno tiež chcú ochrániť svoju mamu, alebo iných ľudí v byte či dome, napríklad aj domáce zvieratá. Istanbulský dohovor upozorňuje, že pri komunikácii a zaobchádzaní s deťmi žijúcimi v rodinách, kde dochádza k domácej násilii musia zástupcovia a zástupkyne všetkých profesií postupovať veľmi opatrne a s výnimočnou starostlivosťou. Znamená to dať najlepší záujem dieťaťa na prvé miesto.

Ako je uvedené v sekcii 1.C, v niektorých prípadoch budú deti zľahčovať alebo aj ospravedlňovať to, čo sa stalo a budú sa pokúšať zabrániť, aby išiel páchatel' (ich otec) do väzenia. Možno sa im otec aj vyhrážal, že (ony) budú znášať následky jeho uväznenia. Pri rozhovore s deťmi by **polícia mala mysliť na nasledovné:**

- ☐ rozhovor s dieťaťom robiť v bezpečnej a tichej miestnosti;
- ☐ hovoriť s dieťaťom z očí do očí – čupnúť si alebo si sadnúť si vedľa neho;
- ☐ dieťaťu vysvetliť, prečo ste tam, vyhnúť sa hodnoteniu ich otca a toho, čo sa stalo, ale udalosti nezľahčovať, alebo nehovoriť, že ste len prišli na návštevu;
- ☐ byť priateľskí a zároveň zdôrazniť, prečo ste prišli; deťom sa veľmi pravdepodobne môže ulaviť, že polícia prišla, aby ochránila ich aj ich matku a vo väčšine prípadov deti veľmi presne vedia, čo sa dialo. Deti možno boli v minulosti svedkami mnohých takýchto incidentov;
- ☐ otázky klásť nenavádzajúcim spôsobom, pokúsiť sa zhromaždiť informácie o tom, čo sa stalo a tiež, či sa takéto niečo stalo aj v minulosti.

2.3 Na policajnej stanici

Pre obeť je vypovedať proti svojmu partnerovi ťažká voľba. Vypovedať proti mužovi, ktorého milovala a voči ktorému stále prechováva city, ktorého jej je ľúto a môže byť otcom jej detí môže byť zničujúce, ponížujúce, trápne a vyvolávajúce zmätočné pocity. Obete jednoducho chcú, aby páchatel' prestal a boli by rady, aby ho o to požiadala polícia. Obete netúžia po pomste alebo uväznení. Na policajnej stanici preto môžu povedať len časť celého príbehu.

Informovať inštitúcie alebo orgány o tom, že sa niečo stalo môže byť nebezpečné, pretože privolanie polície alebo vypovedanie na policajnej stanici **môže vyústiť do ďalších násilných činov**, segregácie či únosu ženy alebo detí pokiaľ v rovnakom čase nedôjde aj k prijatiu bezpečnostných opatrení (manažment rizika). Toto sú riziká, ktorým musia obeť násilia často čeliť.

Pokiaľ obeť vypovedá na policajnej stanici, nemusí sa cítiť uvoľnene. Na druhej strane, keď je obeť vypočúvaná doma, môže sa tak diať po výbuchu násilia alebo situácii, ktorá nie je reprezentatívnym príkladom toho, čo sa obyčajne deje alebo ako sa žena obyčajne cíti. Doma môže mať žena príliš veľký strach na to, aby prehovorila. Polícia by mala vypočuť obeť

v nemocnici alebo v bezpečnom ženskom dome alebo kdekoľvek, kde by to bolo pre ňu prijateľné. Najlepšie by bolo, aby o mieste vypočutia mohla rozhodnúť obeť.

Je veľmi dôležité, aby na policajnej stanici boli špecializovaní policajti/policajtky, ktorí budú jednat' s obeťami citlivo a získajú potrebné informácie pre daný prípad. Je potrebné preveriť, či obeť už v minulosti podala sťažnosť/oznámenie, či už polícia zasahovala na danej adrese a či existujú záznamy o recidivizme. Podľa Istanbulského dohovoru by vždy, keď je to možné, mala byť prítomná policajka, aby sa žena cítila uvoľnenejšie.

Ponúkame nasledovné tipy ako viesť efektívne a rešpektujúce **vypočutie orientované na obeť** na policajnej stanici:

- ☐ *zvoľte vhodné a pohodlné miesto pre obeť;*
- ☐ *ponúknite jej občerstvenie;*
- ☐ *dajte jej čas na otázky, vyjadrenie emócií a dostatok času aby si „upratala“ myšlienky;*
- ☐ *opýtajte sa obeť, či chce privolať priateľku/priateľa alebo príbuzného;*
- ☐ *uistite sa, že je vhodný čas na to, aby obeť vypovedala.*

Zabezpečte, aby nedošlo k nasledujúcim **problémom**, a ak by sa vyskytli, efektívne ich vyriešte:

- ☒ *nedovoľte, aby do miestnosti vchádzali a vychádzali iní policajti, policajtky alebo aby sa tam diali iné veci;*
- ☒ *nedopustite, aby rozhovor prerušovali telefonáty alebo iné úlohy;*
- ☒ *vyhnite sa tomu, aby obeť musela opakovať svoju výpoveď pred rôznymi policajtmi.*

2.4 Vypočúvanie, zhromažďovanie informácií a oznámenie o skutočnostiach, že došlo k spáchaniu trestného činu prokuratúre

Posledná fáza aktivity polície v prípadoch domáceho násilia je zbieranie informácií a postúpenie oznámenia o skutočnostiach prokuratúre.

Všetky princípy a dôležité otázky uvedené v predchádzajúcich častiach príručky ohľadom práce polície sú uplatniteľné aj na túto fázu, a preto ich neopakujeme.

V tejto fáze sa zbierajú dôkazy alebo čokoľvek, čo by mohlo byť použiteľné pre vyšetrovanie údajného trestného činu a diania, ako napríklad: doplňujúce informácie ohľadom predchádzajúcich násilných útokov, prítomnosť zbraní, svedkovia (priatelia, príbuzní, spolupracovníci, susedia, deti žijúce v obydli), neodkladné opatrenia resp. súdne príkazy, vyhľadanie urgentnej pomoci/služieb v minulosti. Niektoré z týchto informácií je možné získať aj z policajných záznamov, iné bude potrebné získať z vypočutia.

2.5 Posúdenie rizika a manažment rizika

2.4.1 Definícia a ciele posúdenia rizika

Cieľom posudzovania rizika pri riešení prípadov domáceho násilia je identifikovať a vyhodnotiť možné riziko recidívy násilia v budúcnosti, eskaláciu násilia alebo dokonca násilia so smrteľnými následkami, t. j. pravdepodobnosť, že k násiliu dôjde aj v budúcnosti. Teoretický predpoklad, z ktorého vychádza posudzovanie rizika je, že násilné chovanie (napr. domáce násilie) je súbor fyzických, psychologických a sexuálne násilných činov voči inej osobe v intímnom vzťahu, ktoré sa pravdepodobne bude po čase opakovať³⁹. Posúdenie rizika si okrem účasti polície vyžaduje aj efektívnu a koordinovanú prácu viacerých inštitúcií, s cieľom predísť nesprávnej interpretácii faktov a podceneniu rizika. Podľa Istanbulskeho dohovoru by sa riziko malo posudzovať v spolupráci s ďalšími inštitúciami, s cieľom efektívne vyhodnotiť a navrhnúť plán riadenia a realizácie bezpečnostných potrieb danej obete, a to vždy špecificky pre konkrétnu osobu, pričom sa dodržiavajú štandardizované postupy. Táto činnosť si vyžaduje koordináciu a spoluprácu rôznych inštitúcií a služieb, pričom by polícia v rámci zákonných možností mala zdieľať informácie a mala by zabezpečiť, aby každá strana zodpovedala za riešenie špecifických rizikových faktorov. Po výmene informácií by zúčastnené strany mali spolu navrhnúť kroky potrebné na zaručenie bezpečia.

Istanbulský dohovor (Článok 51) explicitne odkazuje na povinnosť relevantných orgánov posudzovať a manažovať riziko: „Zmluvné strany prijímú potrebné legislatívne alebo iné opatrenia na zabezpečenie toho, aby posudzovanie smrteľného rizika, vážnosti situácie a rizika opakovaného násilia, sa vykonávalo všetkými príslušnými orgánmi s cieľom znížiť riziko a poskytovať alebo koordinovať bezpečie a podporu⁴⁰.“ Posudzovanie rizík by malo systematicky zohľadňovať či páchateľ násilných činov uvedených v Istanbulskom dohovore vlastní alebo má prístup k strelným zbraňam.

Istanbulský dohovor nešpecifikuje metódu posudzovania rizika, ktorá sa má použiť, ale zdôrazňuje účel posudzovania: používať spoločný „jazyk“, ktorý umožňuje všetkým stranám zapojeným do riešenia prípadu domáceho násilia zhodným spôsobom porozumieť najproblematickejším aspektom prípadu a oblastiam, ktorým sa treba venovať s cieľom zvýšiť bezpečie ženy a znížiť riziko opätovného útoku či dokonca usmrtenia.

³⁹ Baldry, A. C. & Winkel, F. W. (2008). *Assessing risk of spousal assault. An international approach to reduce domestic violence and prevent recidivism*. Nova Science Publisher, US.

⁴⁰ <http://moznostvolby.sk/dohovor-rady-europy-o-predchadzani-nasiliu-na-zenach-a-domacemu-nasiliu-a-o-boji-proti-nemu-i-cele-znenie/>

2.4.2 Posudzovanie rizík ako prevencia opakovaného výskytu násilia

Posudzovanie rizík umožňuje rôznym profesiám, vrátane polície, zasiahnuť v najskoršom možnom čase a čo najefektívnejšie s cieľom predchádzať:

- ✓ opätovnému výskytu násilia medzi partnermi / bývalými partnermi;
- ✓ eskalácii násilia medzi partnermi / bývalými partnermi;
- ✓ vražde partnerky /partnera.

Posudzovanie rizika neumožňuje predvídať udalosti v budúcnosti. Umožňuje však systematicky zmapovať, k čomu môže v prípade násilností medzi partnermi v budúcnosti dôjsť. Posudzovanie rizika je veľmi dobre zavedenou a užitočnou metódou, pretože umožňuje prijať rozhodnutie o manažmente rizika a plánovaní bezpečia systematickejšie, štruktúrovanejšie a vedeckejším spôsobom. To znižuje pravdepodobnosť, že si policajti a policajtky, ktorí majú obmedzené skúsenosti s riešením takýchto prípadov resp. majú o nich nejaké predpojaté predstavy nevšimnú kľúčové momenty, ktoré treba čo najrýchlejšie riešiť.

Posudzovanie rizika sa dá realizovať prostredníctvom niekoľkých široko používaných a validných metód. Medzi najpoužívanejšie patria (Ontario, odhad nebezpečenstva, Dash⁴¹), v rámci ktorých sa skóruje miera rizika a jeho prah/hranica. Iné (z ktorých najpoužívanejšou je SARA a jej zredukovaná verzia, B SAFER) sú používané ako usmernenie. SARA (Spousal Assault Risk Assessment⁴² - posudzovanie rizika napadnutia manželom/manželkou) identifikuje 20 rizikových faktorov. Neskôr bola vytvorená verzia s 10 položkami pre políciu vo Švédsku (B-SAFER)⁴³, ktorá sa používa aj v iných krajinách (napr. Grécku a Českej republike). Verzia SARA-S používaná v Taliansku ⁴⁴ pozostáva celkovo z 10 rizikových faktorov, ktoré sa týkajú páchatel'a a dodatočných 5 faktorov zraniteľnosti, ktoré sa vzťahujú na obeť (pozri nižšie).

Usmernenie sa odvoláva aj na zoznam rizikových faktorov, ktoré sa týkajú páchatel'a, obeť a charakteristiky vzťahu, na základe ktorej polícia posúdila a vyhodnotila mieru rizika (nízka, mierna alebo vysoká, alebo extrémna/smrteľná). S takto štruktúrovaným prístupom každý, kto je zapojený do posudzovania rizika hodnotí tie isté rizikové faktory a „pretaví“ ich do miery rizika. Správne využitie metódy si však vyžaduje dôsledný tréning.

Výhoda použitia nástroja „hraničného“ skóre je minimalizácia individuálneho (subjektívneho) posudzovania rizika. Nevýhodou takéhoto prístupu je, že posudzuje riziko recidívy na základe počtu rizikových faktorov (napríklad skórovanie prítomnosti všetkých 10

⁴¹ Nicholls, T., Pritchards, M., Reeves, K. & Hilterman, E. (2013). Risk Assessment in Intimate Partner Violence: A Systematic Review of Contemporary Approaches, *Partner Abuse*, 4, 76-168.

⁴² Kropp, R. & Hart, S. (2000). The Spousal Assault Risk Assessment (SARA) Guide: Reliability and Validity in Adult Male Offenders, *Law and Human Behavior*, 20(1), 101-118.

⁴³ Kropp, P. R., Hart, S. D., (2004). *The Development of the Brief Spousal Assault Form for the Evaluation of Risk (B-SAFER): A Tool for Criminal Justice Professionals*. Family Violence Initiative / Department of Justice Canada.

⁴⁴ Baldry A. C. (2016). *Dai maltrattamenti all'omicidio. La valutazione del rischio di recidiva e dell'uxoricidio*. (Citované z: domestic violence to uxoricide. Risk assessment) Milano: Franco Angeli, 6. vydanie.

rizikových faktorov implikuje vyššiu mieru rizika než prítomnosť 8 rizikových faktorov), i keď v skutočnosti sa riziká môžu líšiť. Niekedy je výsledkom posúdenia rizika záver, že v danom prípade sa vyskytuje iba niekoľko rizikových faktorov, tie však môžu byť natoľko kritické, že ony samy môžu jednoznačne zvýšiť celkovú mieru posudzovaného rizika. Kvalitatívne aspekty rizika by sa mali zväžiť primárne vo vzťahu ku konaniu a mysleniu konkrétnej osoby. Rizikové faktory sú dynamické a časom sa menia, posudzovanie rizík je preto dynamickou procedúrou, a túto dynamiku treba zohľadňovať (pozri materiály).

Poznámka k príkladom dobrej praxe

Verzia SARA-S používaná v Taliansku pozostáva celkovo z desiatich rizikových faktorov, ktoré sa týkajú páchateľa a piatich faktorov zraniteľnosti, ktoré sa týkajú obeť.

Rizikové faktory:

- ✓ predchádzajúce fyzické alebo sexuálne násilie;
- ✓ vyhrážanie sa;
- ✓ eskalácia násilia;
- ✓ porušovanie opatrení/súdnych príkazov;
- ✓ postoje podporujúce násilie páchané na ženách;
- ✓ predchádzajúce záznamy v registri trestov;
- ✓ rozchody vo vzťahu;
- ✓ finančné, pracovné problémy;
- ✓ zneužívanie drog a alkoholu;
- ✓ problémy duševného zdravia.

Faktory zraniteľnosti:

- ✓ ambivalentný postoj voči páchateľovi;
- ✓ extrémny strach z páchateľa;
- ✓ nedostatočné služby, podpora;
- ✓ spoločné deti, práca na tom istom pracovisku, obmedzená mobilita, spoločenská izolácia;
- ✓ duševné alebo fyzické obmedzenie.

Podľa slovenskej legislatívy môže byť posudzovanie rizika pre políciu mimoriadne užitočné práve v súvislosti s uplatnením oprávnenia vykázat' podozrivého z bytu, domu alebo iného priestoru spoločne obývaného. Toto opatrenie zavádza Zákon o policajnom zbore (Zákon č. 171/1993 Zb.)

Podľa § 27a Zákona o policajnom zbore je policajt oprávnený a aj z jeho bezprostredného okolia osobu, u ktorej možno na základe zistených skutočností očakávať útok na život, zdravie, slobodu alebo zvlášť závažný útok na ľudskú dôstojnosť ohrozenej osoby, najmä vzhľadom na predchádzajúce takéto útoky; súčasťou vykázania zo spoločného obydľia je aj

zákaz vstupu vykázanéj osobe do spoločného obydla počas 10 dní od vykázania. Policajt vyhotoví potvrdenie o vykázaní, ktoré odovzdá vykázanéj osobe a ohrozenej osobe. Podanie návrhu na súd na vydanie neodkladného opatrenia (podľa § 325 Civilného sporového poriadku) – počas trvania vykázania zo spoločného obydla tento zákaz automaticky predlžuje trvanie vykázania zo spoločného obydla až do vykonateľnosti súdneho rozhodnutia.

2.4.3 Manažment rizika a ochrana

Je dôležité, aby každá krajina mala špecifické nástroje posudzovania rizika. Ich validácia by mala závisieť od špecifického kultúrneho kontextu a mali by byť podporené výskumom.

Polícia by sa nemala spoliehať na nástroje posudzovania rizika ako na spôsob predvídania budúceho vývoja. Najsilnejším prediktorom budúceho násilia je násilie spáchané v minulosti, ale to nestačí na zaručenie bezpečia potenciálnej obete. Domáce násilie je omnoho komplexnejším javom než súbor rizikových faktorov a kriminálneho správania. Súvisí s mužsko-ženskými vzťahmi, vynucovaním kontroly a dominancie atď. Preto keď sa hovorí o manažmente rizika a ochrane, musí mať polícia tri hlavné ciele:

- 1) Využiť dostupné právne prostriedky na to, aby sa znížila pravdepodobnosť opätovného útoku páchatel'a, vzhľadom na obmedzenie jeho slobody a zákaz prístupu k okoliu obete. Znamená to, že vždy, keď sú prítomné dôkazy o páchaní násilia polícia bez váhania využije svoju právomoc vykázat' podozrivého zo spoločného obydla na 10 dní.
- 2) Manažment rizika môže účinne napomáhať znižovanie miery recidivizmu, pokiaľ je postoj a správanie sa polície pri riešení prípadov domáceho násilia konzistentný. Treba sa vyhnúť rôznym poznámkam, podceňovaniu a zdôvodňovaniu. Takéto chovanie dá páchatel'ovi väčšiu moc a naopak intenzívnejší pocit frustrácie, osamotenosti a bezmocnosti obeti.
- 3) Akákoľvek intervencia zameraná na páchatel'a môže mať trvalejší dosah z hľadiska zníženia rizika recidivizmu či dokonca eskalácie napätia pokiaľ je obeti poskytnutá pomoc vo forme na to určených, už overených služieb, ktoré jej pomôžu identifikovať dostupné možnosti a vybrať si tú najlepšiu z nich z hľadiska vyššieho bezpečia a väčšej miery kontroly nad svojim životom.
- 4) Pokiaľ existujú programy zamerané na prevenciu násilia, z hľadiska znižovania rizika môže byť efektívne páchatel'a doň odporučiť. Polícia môže páchatel'a informovať, že pokiaľ dôjde k trestného konaniu, súd mu môže v rámci podmieneného odkladu výkonu trestu nariadiť alebo odporučiť účasť na takomto terapeutickom programe. Ďalšie informácie o programoch pre páchatel'ov sú uvedené v Sekcii 2, Časť D viii tejto príručky.

Poznámka pre školiteľov a školiteľky: Otázky na rozprúdenie diskusie

- ✓ Aký bezpečnostný plán aktivuje polícia v záujme obete a jej ochrany?
- ✓ Čo zohľadňuje bezpečnostný plán z pohľadu ochrany ohrozovaných detí, príbuzných alebo priateľov?
- ✓ Ako by to celé malo fungovať, aby bol plán nákladovo efektívny?

Ženy často jednoducho chcú, aby násilie skončilo, a nechcú, aby bol muž vykázaný z domu alebo išiel do väzenia. Nechcú vidieť, aby sa ich partner ocitol v hanbe, spoločensky alebo finančne poškodený a obeť samy môžu chcieť chrániť svoj obraz a prosperity. Obeť bude po zásahu polície čeliť mnohým strachom, rovnako ako v súvislosti so svojim rozhodnutím presťahovať sa do chráneného bývania alebo podať trestné oznámenie/vypovedať na políciu. **Bezpečie nie je len otázkou ochrany ženy pred rizikom opätovného napadnutia.** Bezpečie je aj otázkou žiť slobodne, v dobrom fyzickom a duševnom zdraví, mať možnosť rozhodovať sa a nebáť sa o vlastný život.

2.4.4 Monitoring a práca polície

Úloha polície sa nekončí vykázaním páchatel'a z bytu a/alebo civilné/trestným súdnym konaním, alebo odporúčením na sociálne služby či služieb pre obeť násilia. Nie všetci páchatelia prestanú používať násilie, a to i napriek zákazu. Skutočnosť, že páchatel' je vo väzení, alebo mu bol vydané obmedzenie (súdny príkaz), neodkladné opatrenie neznamená, že riziko násilia pominulo. **Riziko má dynamický charakter** a musí byť neustále monitorované.

Často dochádza k situáciám, kedy sa žena necíti ohrozená, vystavená zlému zaobchádzaniu alebo sledovaná páchatel'om, a tak mylne predpokladá, že správanie páchatel'a sa zmenilo. Výsledkom je, že bude chcieť požiadať o ukončenie dočasného ochranného opatrenia, aby mohol páchatel' chodiť do práce, alebo sa vrátiť do spoločného príbytku či vidieť sa s deťmi.

Z existujúcich dôkazov vyplýva, že dosiahnuť trvalé zmeny v chovaní páchatel'a nie je jednoduché. Páchatel' potrebuje urobiť záväzok a investovať energiu do dlhodobej zmeny prestavania svojej mužskej identity tak, že sa nebude uchýľovať k násiliu. To predpokladá, že policajti a policajtky budú dobre vyškolení a teda schopní rozpoznať akékoľvek správanie, ktoré môže zvýšiť existujúce riziko, predchádzať rizikám a prijímať opatrenia, ktoré zaistia bezpečie a ochranu obete.

CVIČENIE

Cvičenie	Cieľ	Čas	Postup
Prípadová štúdia - Posudzovanie rizika	Zlepšovanie schopností posudzovania rizík	10 min. na predstavenie prípadu 20 min.: podrobné posúdenie rizík 10 min.: diskusia o stratégiách a plánovaní bezpečia a úlohe polície	Táto prípadová štúdia pozostáva z videa a písomného opisu prípadu. Môžete si pripraviť vlastnú prípadovú štúdiu, alebo použite tú, ktorá je súčasťou tejto príručky. Zabezpečte, aby boli v rámci prípadov poskytnuté všetky potrebné informácie. Požiadajte účastníkov školenia, aby sa rozdelili do malých skupín a vyplnili formulár Odhad rizika ohrozenia a Plánovanie bezpečia. Použite príklady z predchádzajúceho cvičenia, alebo nové príklady uvedené v tejto časti.
Prípad 1	<i>Fatima je odlúčená od svojho manžela Ruskina, ale on ju obťažuje. Jedného dňa príde Ruskin do Fatiminho domu a napadne ju pred ich dvoma deťmi, vyhrážajúc sa, že ak sa k nemu nevráti, zabije ju.</i> <i>Keď príde domov, začne sa s Fatimou hádať o práve na prístup k deťom. Počut' zvuky, ako keď sa rozbíjajú veci. To upúta pozornosť susedov, ktorí zavolajú políciu – tiež po tom, ako počujú ženu kričať. Keď príde polícia, žena im povie o slovnom násilí, bitke a rozbitom skle. Odmietá však povedať, či sa to stalo po prvýkrát, či má (muž) zbraň, či sa vyhrážal jej alebo ich deťom, a nepovie ani, čo sa stalo v minulosti – všetko zo strachu, že Ruskin sa to dozvie a opäť ju udrie.</i> <i>Aký by mal byť postup polície v tomto prípade?</i> <i>Aký postup by sa mal zvoliť na posúdenie rizík? Aká miera rizika by bola stanovená?</i>		
Tipy na záver:	<i>Požiadajte účastníkov a účastníčky školenia, aby sa rozdelili do malých skupín a navrhli nejaké všeobecné body ohľadom posudzovania rizík, aké otázky by sa mali klásť a kto by ich mal klásť, s akými problémami by sa mohla polícia pri zásahu stretnúť a akým obmedzeniam bude možno čeliť pri</i>		

posudzovaní rizika. Požiadajte účastníkov a účastníčky, aby prediskutovali obmedzenia posudzovania rizika a ako do procesu posudzovania zapojiť obeť.

2.6 Ochrana súkromia a zachovanie mlčanlivosti pri riešení prípadov domáceho násilia. Zodpovednosť a dohľad polície

Kľúčové koncepty

- ✓ Súkromie a zachovanie mlčanlivosti znamená nezverejniť osobné informácie o ľuďoch zainteresovaných v sledovaných prípadoch a rešpektovať vôľu obeť.
- ✓ Úloha polície je špecifická a v prípadoch ohrozenia života je nadradená záujmu rešpektovať súkromie.
- ✓ Tých policajtov a policajtky, ktorí sa neriadia požiadavkami vyplývajúcimi z ich úlohy, treba brať na zodpovednosť a vyvodiť voči nim dôsledky, najmä v prípadoch domáceho násilia.

2.4.1 Súkromie a zachovanie mlčanlivosti

Zachovanie súkromia a mlčanlivosti je kľúčovým aspektom práce polície pri riešení prípadov domáceho násilia, kedy policajti stoja zoči-voči životu príslušných osôb v súkromí. Povinnosťou polície je zhromaždiť množstvo dôverných osobných detailov s cieľom viesť dôkladné vyšetrovanie a zabezpečiť dostatok dôkazov pre prokuratúru na účely trestného konania. K informáciám môžu patriť osobné detaily, záznamy, fotografie, informácie ohľadom všetkých obetí, svedkov a páchatel'ov, ktorí sú do týchto prípadov zainteresovaní. Zachovanie mlčanlivosti je kľúčové, okrem situácie, keď si výkon služobných povinností alebo spravodlivosti vyžaduje iný postup.

Vzhľadom na nebezpečenstvo, s ktorým sa spájajú takéto prípady, je treba nasadiť všetky bezpečnostné opatrenia dostupné v rámci trestno-právneho procesu, práve s cieľom ochrániť súkromie viktimizovaných žien a ešte prísnejšie opatrenia na ochranu detí, ktoré sú do prípadu zainteresované.

Počas celého procesu je potrebné zachovávať mlčanlivosť, pričom je dôležité:

- ✓ vyhýbať sa vstupovaniu do súkromia obeť, pokiaľ sa to netýka udalosti alebo údajného trestného činu a len v nevyhnutných prípadoch;
- ✓ zhromažďovať iba dôkazy a informácie, ktoré priamo súvisia s vyšetrovaním;
- ✓ zabezpečiť, aby nedošlo k zverejneniu mena a adresy obeť, či iných identifikačných informácií o svedkoch v médiách bez ich informovaného súhlasu;

- ✓ zabezpečiť, že nemocnica umožní návštevy a vyšetrenia v bezpečnom prostredí, ktoré umožňuje zachovať súkromie; tieto zákroky by mal vykonávať zdravotnícky personál ženského pohlavia;
- ✓ uistiť sa, že akékoľvek dôkazy získané z lekárskeho vyšetrenia sú zhromažďované na forenzné účely;
- ✓ zabezpečiť, aby prístup k akejkoľvek dokumentácii alebo k policajným správam mali len zástupcovia a zástupkyne justície/orgánov činných v trestnom konaní, ktorí sú priamo zainteresovaní do riešenia prípadu.

2.4.2 Zodpovednosť a dohľad polície

V rámci trestného súdneho systému zodpovedá polícia za svoje konanie a rozhodnutia v komunite, v ktorej pracuje. Obzvlášť to platí pre prípady domáceho násillia. Článok 5 Istanbulskeho dohovoru stanovuje povinnosť členských štátov zabezpečiť, aby sa štátne orgány, štátni zamestnanci a úradníci, inštitúcie a iné orgány konajúce v mene štátu **zdržali účasti na akomkoľvek čine násillia na ženách**. Táto povinnosť náležitej starostlivosti štátu na účel predchádzania násilným činom sa týka aj konania neštátnych subjektov.

Znamená to, že pri identifikácii zodpovednosti páchatel'a platia rovnaké pravidlá bez ohľadu na to, či je páchatel' súčasťou štátu (vrátane polície), alebo iného subjektu. Policajti môžu byť účastní na domácom násillí – rovnako, ako akýkoľvek iní muži. Ak je páchatel'om policajt obeť domáceho násillia môže byť ešte zraniteľnejšia, lebo sa obáva, že jej nebudú veriť, alebo sa môže obávať, že násilného policajta budú chrániť kolegovia. Policajti môžu byť manipulatívni a vedieť, ako spáchať trestný čin bez toho, aby zanechali dôkazy, napríklad modriny na tele ženy následkom úderu, alebo posielanie výhražných emailov z neidentifikovateľných e-mailových adries či telefónnych čísel. Tieto postoje a správanie sú negatívne, lebo zvyšujú nedôveru voči polícii, nehovoriac o situácii, keď je policajt priamo zaangažovaný do vraždy partnerky alebo prípadu domáceho násillia.

Povinnosť náležitej starostlivosti tiež predpokladá, že štát podnikne náležité kroky v prípade spáchania trestného činu. Ak sa tak nestane, zodpovedným sa stane jednotlivec ale aj štát. Ide o záväznosť prostriedkov, nie výsledkov. Vyžaduje si to, aby štát prostredníctvom svojich zástupcov urobil všetko potrebné na ochranu svojich občanov. Pokiaľ policajt zlyhá v plnení si povinnosti ochrániť obeť, v tomto prípade ženy – obeť násillia, môžu byť braný na zodpovednosť.

Koncept **zodpovednosti polície** je zásadným konceptom modernej, demokratickej práce polície, v rámci ktorej je povinnosť zabezpečiť náležitú starostlivosť zo strany štátu elementárnou požiadavkou. Od policajtov a policajtiiek sa očakáva, že uplatňujú zákony a konajú v zmysle svojich právomocí a úlohy, ktorú majú a legislatívu aplikujú profesionálne, a nie svojvoľne. Pokiaľ nekonajú v zmysle svojich zodpovedností a právomoci, mohli a mali by byť braní na zodpovednosť.

V rámci policajnej praxe/služby by mal existovať **systém dohľadu**..

Je dôležité, aby boli policajti a policajtky informovaní o smerniciach/pravidlách dohľadu a nulovej tolerancii voči takýmto trestným činom. Mali by si tiež byť vedomí, že akýkoľvek postoj naznačujúci spolčenie, bagatelizovanie alebo posudzovanie bude sledované, a pokiaľ policajné zložky identifikujú protiprávne konanie, budú sa s takýmito prípadmi zaoberať a v prípade potreby konať.

V niektorých krajinách polícia podlieha verejnému ochrancovi práv resp. komisiám pre ľudské práva, ad hoc parlamentnému preskúmvaniu, súdom menovaným monitorovacím pracovníkom a nezávislým orgánom pre prešetrovanie sťažností, ako aj čoraz sofistikovanejšiemu súboru vnútorných mechanizmov dohľadu. Napríklad v Južnej Afrike, Veľkej Británii a v Spojených štátoch amerických majú národné orgány stále právomoc viesť nezávislé vyšetrenie v rôznych záležitostiach, od zabitia policajtom, po občianske sťažnosti na nedodržiavania pravidiel služobnej zdvorilosti.

Sekcia 2: Úloha prokuratúry a súdnictva v prevencii domáceho násilia a boja proti nemu

Predstavitelia súdnictva, prokurátori a ich „podporný“ personál zohrávajú v boji s násilím páchaným na ženách a pri odstraňovaní bariér voči spravodlivosti dôležitú úlohu. Medzinárodný výskum o počte nenahlásených, neobjasnených a neukončených prípadov (tzv. attrition rate) v prípade partnerského násilia poukazuje na to, že polícii je nahlásené len veľmi malé percento násilných činov (vo všeobecnosti menej než 20 % obetí nahlási takýto čin). Postupujúc ďalej po „reťazci spravodlivosti“, menej než 7 % zo všetkých incidentov vyústi do obvinenia páchatel'a a menej než 5 % prípadov vyústi do uznania viny.⁴⁵ Všetky tri skupiny aktérov justície (polícia, prokuratúra a súdy) sú účastné v kritických momentoch riešenia prípadov domáceho násilia. Napríklad oznámenie o domácom násilí nemusí postupovať trestno-právnym systémom, ak polícia nevyhodnotí, že došlo k trestnému činu a ak páchatel'a nezatkne alebo prokuratúra rozhodne o zastavení trestného stíhania. Vec sa môže predčasne ukončiť aj v neskorších/finálnych fázach konania, kedy obeť vezme späť svoje trestné oznámenie alebo je obžalovaný oslobodený od viny vzhľadom na nedostatočné dôkazy alebo procesné chyby.

Istanbulský dohovor vyžaduje počas vyšetrovania a súdneho konania uplatňovanie ochranných opatrení (Články 18, 56). Znamená to, že polícia, prokuratúra a súdy by nielenže mali pracovať koordinovaným a komplementárnym spôsobom, ale tiež by mali dohliadnuť na to, že v rámci celého právneho konania sú v centre záujmu špecifické potreby obetí.

Efektívne súdne systémy majú niekoľko spoločných črt:

- ✓ prioritne dbajú o bezpečie obete;
- ✓ vyvodzujú zodpovednosť voči páchatel'ovi;
- ✓ využívajú také prístupy, ktoré posilňujú obeť a nespôsobujú sekundárnu resp. opätovnú viktimizáciu (obete majú byť informované, musia mať pocit, že ich rozhodnutia sú rešpektované a ich hlas vypočutý);
- ✓ príslušné orgány spolupracujú koordinovaným a integrovaným spôsobom.⁴⁶

Na to, aby sa dosiahlo celkové zvýšenie efektívnosti súdneho systému, obyčajne treba reformovať postupy a transformovať organizačnú kultúru polície, prokuratúry a samotných súdov. Hoci všetci aktéri zapojení do procesu musia naplňovať štandardy stanovené Istanbulským dohovorom, ako uvedieme ďalej, je úloha prokuratúry a súdov v procese riešenia prípadov domáceho násilia jedinečná.

Prokurátori a prokurátorky:

⁴⁵ Úrad OSN pre drogy a kriminalitu, Handbook on effective prosecution responses to violence against women and girls, 2014, str. 28, citujúc Medzinárodný prieskum o násilí na ženách z roku 2008.

⁴⁶ Úrad OSN pre drogy a kriminalitu, Handbook on effective prosecution responses to violence against women and girls, 2014, str. 28, citujúc Medzinárodný prieskum o násilí na ženách z roku 2008.

- ✓ ako zástupcovia štátnej moci musia zabezpečiť, že prípady domáceho násillia sú riešené s rovnakou vážnosťou ako iné trestné činy, ktorých závažnosť nie je zmenšovaná na „súkromné záležitosti“.
- ✓ vedú vyšetrovanie prísne a nekompromisne a obžalobu stavajú tak, ako si vyžadujú prípady násillia páchaného na ženách;
- ✓ poskytujú vedenie a expertízu iným profesiám v rámci systému spravodlivosti, ako napríklad polícii, právnikom a právničkám, probačným úradníkom a úradníckam;
- ✓ upevňujú rešpektovanie vlády práva;
- ✓ svojimi krokmi vysielajú silné posolstvá, ktoré môžu odradiť páchatel'ov a zmierniť hanbu a stigma, s ktorými sa stretávajú obeť.

Sudcovia a sudkyne:

- ✓ ako tí, ktorí rozhodujú, interpretujú a aplikujú zákon nestranne a nezaujato, t. j. ukladajú spravodlivé a úmerné tresty za násilné činy páchané na ženách;
- ✓ odmietajú stereotypy a zaujatosť v spoločnosti a vyznávajú princípy nediskriminácie;
- ✓ svojimi rozsudkami vysielajú súdy do spoločnosti a komunity posolstvo, že domáce násillie nebude tolerované;
- ✓ ako zástupcovia a zástupkyne úradnej moci, môžu sudcovia a sudkyne zohrávať vedúcu úlohu v zlepšovaní fungovania justičného systému a vytvárania bezpečného prostredia pre obeť a svedkov.

Keďže odborné zodpovednosti súdov a prokuratúry sa do istej miery prekrývajú, školenia zástupcov a zástupkýň týchto dvoch profesií sú často spoločné. Zároveň sú ich roly aj odlišné, a preto môže byť efektívne s nimi pracovať jednotlivo a zamerať sa na to, ako môžu zlepšiť svoj prístup k prípadom domáceho násillia. Táto časť príručky pozostáva zo všeobecnej sekcie, ktorá obsahuje informácie a techniky, ktoré by pri riešení prípadov domáceho násillia mala uplatňovať prokuratúra aj súdy, od fázy vyšetrovania až po uznanie viny a odsúdenie. Ďalšie dve podsekcie obsahujú informácie relevantné pre civilné a trestné prípady. Tieto informácie sú prezentované oddelene.

2.1 Vplyv dynamiky domáceho násilia na právne konanie

Prípady domáceho násilia môžu patriť k tým najnáročnejším, s ktorými sa jednotliví profesionáli a profesionálky v právnom procese stretnú, pretože v mnohých ohľadoch nejde o typické právne prípady. Prokurátori a prokurátorky aj sudcovia a sudkyne často zistia, že riešenie prípadov domáceho násilia v rámci právneho systému je máťúce a frustrujúce. Nielenže sa obeť a páchateľ intímne poznajú, zvyčajne majú prepletené životy – pretože zdieľajú domácnosť a zodpovednosť o starostlivosť o deti. Dynamika domáceho násilia, ako popisuje Časť I. tejto príručky, má špecifické následky na spôsob, akým vec stíha prokuratúra, respektíve ako je prípad pojednávaný a zdôvodňovaný na súde. Obe tieto profesie musia dostatočne dobre rozumieť tomu, ako ich prácu ovplyvnia špecifické charakteristiky domáceho násilia .

Nasledujúce kontrolné zoznamy uvádzajú kľúčové body, ktoré by si súdy a prokuratúra mali uvedomovať. Obsahujú aj odporúčania vhodných reakcií či riešení. Odporúčania sú praktickými príkladmi opatrení, ktoré tvoria prístup orientovaný na obeť, a ktoré by sa mali uplatňovať vo všetkých fázach konania pri komunikácii a jednaní s obeťou či páchateľom. Ďalšie časti príručky sa viac venujú špecifickým technikám, ktorých použitie zabezpečí uplatňovanie prístupu orientovaného na obeť.

Kontrolný zoznam – Čo by mali vedieť zástupcovia a zástupkyne právnických profesií o obetiach a ich správaní

Prípady domáceho násilia, ktoré vstúpia do právneho systému zvyčajne nebývajú incidentmi, ku ktorým došlo po prvýkrát. Obyčajne ide o ťažké činy násilia alebo súčasť cyklu násilia, ktorý sa opakuje dlhé obdobie.

- ✓ Obete sa obyčajne obracajú na justičný systém ako na poslednú možnosť, keď je násilie najintenzívnejšie a cítia sa najviac ohrozené, a tiež keď im už zlyhali všetky ostatné možnosti.
- ✓ Mnohé obete už majú predchádzajúce, často neuspokojivé skúsenosti s orgánmi činnými v trestnom konaní a so zástupcami justície.
- ✓ Obete sa môžu obávať reviktimizácie alebo len málo veria právnemu systému, že by im alebo ostatným členom rodiny zaistil bezpečie, alebo že by im poskytol ten druh pomoci a nápravy, ktorú hľadajú.
- ✓ Obete často zažili ťažkú traumu.
- ✓ Obete môžu byť v šoku.
- ✓ Obete sa môžu obávať pomsty resp. odplaty páchateľa, môžu byť od neho ekonomicky závislé, a tiež môžu pociťovať hanbu a obavy, že budú za násilie obviňované.
- ✓ Obete si už obyčajne vybudovali odolnosť a vytvorili si stratégie prežitia, ktoré často širšia komunita alebo zástupcovia právnických profesií nechápu správne, respektíve ich kritizujú (napr. skutočnosť, že ostávajú s páchateľom).

Počas konania sa obeť domáceho násilia nemusia správať ako obeť iných násilných trestných činov.

- ✓ Obete veľmi často prejavujú pri vypočúvaní na polícii alebo na súde strach alebo rozrušenie. Môžu plakať, alebo mať iné prejavy, ktoré sa od obetí „očakávajú“.
- ✓ Niekedy sú však obeť nepriateľské, nahnevané, nespupracujú, alebo sa môžu javiť ako nespupahlivé. Niekedy stiahnu oznámenie, neurobia potrebné kroky (napr. nezískajú forenznú správu, alebo nezúčastnia sa požadovaných stretnutí), menia výpoveď, alebo bagatelizujú páchatel'ovo násilné konanie.
- ✓ Iné obeť sa zasa správajú inak, oznámia násilie a v trestnom či rozvodovom konaní sú aktívnejšie.

Kontrolný zoznam – Čo by mali robiť zástupcovia a zástupkyne právnických profesií?

- ✓ Prejaviť trpezlivosť a pochopenie voči tomu, čo obeť zažila.
- ✓ Prejaviť súcit a sympatie voči obeť a zároveň si udržať nestrannosť (napr. sudcovia a sudkyne môžu prejaviť pochopenie ťažkostí, ktoré pre obeť vyplývajú z procesných prieťahov bez toho, aby sa vyjadrovali k skutkovým okolnostiam prípadu).
- ✓ Neočakávať, že sa budú obeť správať konkrétnym spôsobom a zdržať sa predpokladov alebo rozhodnutí o skutkových okolnostiach prípadu na základe správania obeť (t. j. nespupracujúce obeť môžu byť nesprávne vnímané ako nedôveryhodné osoby, ktoré plytvajú časom a zdrojmi justičného systému. Naopak, obeť, ktoré môžu pôsobiť ako „veľmi horlivé“, môžu prokuratúra alebo súd nesprávne považovať za tie, ktoré využívajú zákon na to, aby pre seba získali nejaký prospech). Netreba zabúdať, že obeť prejavujú svoje emócie rôznym spôsobom, preto si treba dávať veľký pozor a nespoliehať sa na stereotypné predpoklady a názory o správaní obetí.
- ✓ Prijat' rozhodnutia o tom, ako minimalizovať riziká pre obeť, posilniť jej bezpečie – na základe jej správania a zistení na základe posudzovania rizika.
- ✓ Využiť špeciálnu taktiku minimalizácie reviktimizácie a pocitov obeť, že je cenzurovaná a nik jej neverí.
- ✓ Ukázať obeť, že jej želania beriete do úvahy.
- ✓ Vytvoriť záložné plány, ktoré počítajú s využitím alternatívnych stratégií, ktoré si nevyžadujú spoluprácu obeť na to, aby bol páchatel' braný na zodpovednosť.

Kontrolný zoznam – Čo by mali vedieť zástupcovia a zástupkyne právnických profesií o páchatel'och a ich správaní?

- ✓ Páchatelia domáceho násilia sa pokúšajú o nadvládu a kontrolu nad svojimi partnerkami, a takéto správanie obyčajne eskaluje v momente, keď sa prípad dostane do právneho systému. Toto je súčasťou cyklu násilia (pozri Časť I.B.).
- ✓ Páchatelia majú často „rozdvojenú osobnosť“. Na verejnosti sa javia sa vl'údni a prívetiví, v súkromí sú však násilníci. Sudcovia a sudkyne, ktorí majú skúsenosti s prejednávaním prípadov domáceho násilia uvádzajú, že páchatelia sa v pojednávacej

miestnosti často správajú veľmi účasne a rozumne, neprezentujú sa ako hnevľiví alebo násilní.

- ✓ Páchatelia sa obyčajne pokúšajú bagatelizovať, alebo popierať násilie, obeť obviňovať, ďalej ju manipulovať alebo zastrašovať, využívajúc taktiku moci a kontroly.
- ✓ Takéto násilné a kontrolujúce správanie môžu páchatelia niekedy používať aj v pojednávacej miestnosti (napr. uprene a prenikavo zazeráť na obeť, apelovať na emócie obeť, zdržiavať konanie atď.).

Kontrolný zoznam – Čo by mali robiť zástupcovia a zástupkyne jednotlivých profesií?

- ✓ Naprieč celým konaním brať do úvahy bezpečie obeť, jej detí resp. iných členov rodiny.
- ✓ Nerobiť úsudky o veci na základe správania páchateľa v pojednávacej miestnosti, ale spoliehať sa na predložené dôkazy.
- ✓ Byť si vedomí toho, ako sa páchatelia pokúšajú manipulovať súdny systém a byť pripravení reagovať.
- ✓ V trestno-právnych prípadoch vyslať jasnú správu, že ani páchateľ, ani obeť nemajú kontrolu nad konaním, a že je zodpovednosťou štátu stíhať trestné činy domáceho násilia.
- ✓ Zabezpečiť, aby súdne rozhodnutie bolo efektívne a promptné; pokúsiť sa vyhnúť alebo aspoň minimalizovať procesné prieťahy.

Ako sudcovia a sudkyne, tak aj prokurátori a prokurátorky musia byť pri riešení prípadov domáceho násilia proaktívni. Pre predstaviteľov justičného systému tiež môže byť užitočné prehodnotiť, ako posudzujú „úspech/úspešnosť“ v prípadoch domáceho násilia. Usvedčenie je obyčajne dôležitým výsledkom konania pre prokuratúru aj súdy. V prípadoch domáceho násilia však môže byť užitočnejším meradlom to, do akej miery majú obeť pocit, že právny systém reagoval na ich potreby – v zmysle zaručenia bezpečia, podpory a informácií, a to bez ohľadu na to, či bol páchateľ usvedčený, alebo nie.

CVIČENIE

Cvičenie	Cieľ	Čas	Postup
Vyjadrenie frustrácie a ventilácia negatívnych pocitov	Účastníci a účastníčky majú možnosť konštruktívne vyjadriť svoju frustráciu pri riešení prípadov domáceho násilia skôr, než bude školenie pokračovať.	15-20 minút	Krátka skupinová diskusia. Školiteľ alebo školiteľka si vyberie jednu z nižšie uvedených alternatív.
Alternatíva 1	<i>Školiteľ alebo školiteľka predstaví náročný scenár (napr. po rozsiahlom vyšetrovaní a príprave veci obeť na súdnom pojednávaní podá svedectvo, ktoré je v rozpore s policajnou správou). Požiadať účastníkov, aby zareagovali a položte napr. nasledujúce otázky: „Je to bežné?“, „Čo by ste robili?“, „Prečo si myslíte, že sa takéto veci dejú?“ Školiteľ alebo školiteľka moderuje krátku diskusiu, odkazuje na dynamiku domáceho násilia z Časti I tejto príručky.</i>		
Alternatíva 2	<i>Požiadať účastníkov a účastníčky, aby sa predstavili a povedali dve veci, čo by sa radi na školení dozvedeli/naučili a dve veci, ktoré ich frustrujú v praxi. Školiteľ alebo školiteľka moderuje krátku diskusiu, odkazuje na dynamiku domáceho násilia.</i>		
Tipy na záver:	<i>Školitelia ukážu, že chápu ťažkosti, s ktorými sa zástupcovia jednotlivých profesií stretávajú v rámci riešenia prípadov domáceho násilia a účastníkov ubezpečia, že počas školenia sa dozvedia o stratégiách, ktoré im pomôžu minimalizovať frustráciu a zvýšiť efektivitu. Školitelia by mali vziať na vedomie pocity účastníkov a účastníčok, ich frustráciu, ale nemali by upevňovať negatívne postoje voči obetiam. Školitelia by si mali všimnúť každý stereotypný prejav ohľadom domáceho násilia, a vyvracať mýty ako náhle vzniknú.</i>		

2.2 Spolupráca prokuratúry a polície

Polícia zohráva v inicializácii trestného konania vo veciach kľúčovú úlohu, lebo ona je tá, ktorá ako prvá reaguje na incidenty domáceho násilia, vedie vyšetrovanie a zabezpečuje dôkazy. Prokuratúra sa nielenže spolieha na prácu polície, ale má aj zodpovednosť dozorovať konanie a nekonanie polície. Úzka spolupráca, konzultácie a koordinácia práce polície a prokuratúry je pre efektívne prejednávanie prípadov domáceho násilia kľúčová. Efektívna spolupráca medzi políciou a prokuratúrou sa zakladá na spoločných cieľoch vo vyšetrovaní, používaní spoločných usmernení o typoch dôkazov (najmä v prípade podporných dôkazov a tiež postupu podľa dohodnutých protokolov pre činnosť. Prokuratúra by mala s políciou udržiavať otvorenú komunikáciu a spoločne konzultovať veci v raných štádiách vyšetrovania s cieľom zabezpečiť spoločné pochopenie a efektívnu komunikáciu novo odhalených skutočností vo veci (napr. ak posúdenie odhalí zvýšené riziko, že páchatel poruší dočasné ochranné opatrenie, alebo je opätovne zatknutý).

V prípadoch domáceho násilia sa nezriedka stáva, že polícia a prokuratúra sa nezhodnú na tom, ako má byť prípad vyšetrovaný a z čoho obvineného obžalovať. Okrem toho môžu prokurátori a prokurátorky zhliadnuť slabiny v spôsobe, akým polícia pristúpila k domácejmu násiliu (napr. nepostupovala v súlade s požiadavkami na riadne trestné konanie, alebo dôkazy zhromažďovala neefektívne), a vrátia vec späť na došetrenie alebo zastavenie stíhania. Žiaľ, ak je medzi prokuratúrou a orgánmi činnými v trestnom konaní obzvlášť nepriateľský vzťah, prokuratúra sa môže vo väčšej miere sústrediť na to, aby identifikovala chyby polície a nezameria sa na dosiahnutie vyššej miery spravodlivosti pre obe domáceho násilia. Prokurátori a prokurátorky by v rámci svojej dozorovacej funkcie mali konštruktívne komunikovať s policajnými vyšetrovateľmi a vyšetrovatelkami a konštruktívne participovať na procese, mali by poskytovať rady a inštrukcie a budovať svoju kapacitu. Prokuratúra by mala obzvlášť poskytnúť usmernenie policajným vyšetrovateľom a vyšetrovatelkám ohľadom informácií, ktoré treba zahrnúť do komplexnej správy o prípade domáceho násilia, tak, aby boli splnené požiadavky úradu prokurátora. Podobne efektívnym nástrojom sú aj spoločné školenia, ako aj vypracovávanie spoločných stratégií, protokolov alebo memoránd.

Poznámka k dobrej praxi

V roku 2006 vydal belgický minister spravodlivosti a Rada Generálnej prokuratúry pre stratégiu v oblasti trestného práva spoločný obežník ohľadom násilia v intímnych vzťahoch. Obežník prináša usmernenie pre oblasť trestného práva vo veciach domáceho násilia. Dokument štandardizuje systém identifikácie a registrácie prípadov domáceho násilia pre potreby polície a prokuratúry. V obežníku sú tiež zadefinované zodpovednosti OČTK a súdnej moci a slúži ako referenčný dokument pre obe inštitúcie. Obežník je súčasťou multidisciplinárneho prístupu, preto sa neobmedzuje na otázky a opatrenia trestného konania. Celý dokument využíva prístup orientovaný na obeť.

2.3 Zaujatie jednotlivých aktérov v rámci konania a stereotypné posudzovanie

Prokurátori, prokurátorky a sudcovia a sudkyne spolu s ostatnými aktérmi konania sú vystavení tým istým predpojatým postojom a stereotypom, ako širšia spoločnosť. Všetci robíme rozhodnutia na základe stereotypov a očakávaní. Tento prístup je však obzvlášť problematický, pokiaľ sa týka práva, lebo účelom právneho systému je zaobchádzať s obeťami domáceho násilia a násilia páchaného na ženách bez zaujatosti.

Problému stereotypného posudzovania profesiami v rámci konania sa už začala venovať zvýšená pozornosť, pretože predstavuje zhubnú prekážku na ceste k spravodlivosti, primárne pre ženy – obeť a tých, kto prežili násilie.”⁴⁸ Hoci zaujatosť môže ovplyvňovať aj políciu a prokuratúru, stereotypné posudzovanie zo strany sudcov a sudkýň má obzvlášť škodlivé účinky vzhľadom na ich jedinečnú pozíciu moci, ktorá umožňuje priradiť stereotypom plnú váhu a autoritu zákona.”⁴⁹

K dobrým postupom zameraným na odstraňovanie stereotypov patrí konfrontácia právnických profesií s dôkazmi o násilí páchanom na ženách - napríklad informáciami v sekcii 1.D tejto príručky, Dobrá prax v súvislosti s mýtmi a faktami o domácom násilí. Upriamuje sa v nej pozornosť na negatívny vplyv stereotypného posudzovania predstaviteľmi a predstaviteľkami súdnej moci, zvyšovanie miery uvedomenia vlastnej zaujatosti a potreby vzdelávania v tejto oblasti.

Školenie musí adresovať otázku stereotypného prístupu OČTK a justície citlivo, keďže je isté riziko, že sa účastníci môžu cítiť obviňovaní zo zlého konania a začnú byť defenzívni.

⁴⁷ Komisia Rady Európy pre rodovú rovnosť. 2015. [Compilation of good practices to reduce existing obstacles and facilitate women's access to justice]. Štrasburg. str. 24-26.

⁴⁸ Simone Cusack. 2014. Eliminating Judicial Stereotyping. Equal access to justice for women in gender-based violence cases. Úrad vysokého komisára OSN pre ľudské práva. str. ii.

⁴⁹ Ibid. str. 3.

Osvedčilo sa poskytnúť dôkazy o zaujatom postupe OČTK z praxe (napr. judikatúry Slovenskej republiky, iných právnych systémov, Európskeho súdu pre ľudské práva, alebo odporúčaní Výboru CEDAW), o ktorých môžu účastníci a účastníčky diskutovať. Zároveň možno uviesť praktické príklady konania súdov, ktoré sa rozhodli spochybniť takéto stereotypy.⁵⁰ Celkové usmernenie v tejto príručke pomôže nastoliť prístup orientovaný na obeť, ktorý by mal nahradiť prístup opierajúci sa na domnienky a mýty dobrou praxou.

2.4 Techniky zabezpečujúce prístup orientovaný na obeť

V tejto časti príručky sa venujeme základným taktikám a princípom, ktoré by mala do svojej praxe pri riešení prípadov domáceho násilia zaviesť prokuratúra a súdy, či už ide o vec podľa trestného alebo občianskeho práva. Nielenže tieto techniky zabezpečia uplatňovanie prístupu orientovaného na obeť, ale aj zvýšia efektivitu práce prokuratúry a súdu.

2.4.1 Ako komunikovať s obeťami a vyhnúť sa sekundárnej viktimizácii

Vzhľadom na to, že obeť zažili násilie, treba s nimi počas celého konania jednat' zdvorilo, s rešpektom, citlivo a empaticky. Než sa vec dostane pred súd, obeť musia veľmi často opakovane popisovať incidenty násilia. Tento proces v nich môže obnoviť traumu, pocity hanby a frustrácie, prípadne časom zabudnú na niektoré podrobnosti. Zástupcovia a zástupkyne OČTK by mali prejaviť trpezlivosť a dať obeť čas rozpovedať príbeh vlastnými slovami. Možno jej bude treba pripomínať, že ju nikto neobviňuje z násilia a vysvetliť jej, prečo je jej účasť vo vyšetrovaní v úlohe svedka kľúčovým bodom prípadu. Zároveň môže byť užitočné, aby prokurátori a sudcovia hovorili s obeťou o dynamike domáceho násilia, predovšetkým o skutočnosti, že intenzita násilia často eskaluje. Môžu jej tak pomôcť pochopiť vážnosť situácie a to, že právny systém je tu na to, aby zastavil pokračovanie násilia.

Prokurátori a prokurátorky:

Prokurátor alebo prokurátorka sa stretne s obeťou/obeťami počas prípravného konania. Tieto stretnutia sú pre vec dôležité, keďže prokuratúre umožnia prijímať lepšie informované rozhodnutia o tom, ako vo veci postupovať. Ide o kľúčový moment z pohľadu vytvorenia dôvery, možnosti vysvetliť postup prokuratúry a informovať obeť o tom, ako budú zohľadnené jej postrehy, potreby a obavy. Prokurátor alebo prokurátorka musí zároveň jasne komunikovať svoju povinnosť konať v mene štátu a vytvoriť u obeť realistické očakávania o možných výsledkoch konania.

⁵⁰ Citovaná publikácia Eliminating Judicial Stereotyping. Equal access to justice for women in gender-based violence cases.) je užitočným zdrojom ďalších informácií o dosahu stereotypného posudzovania zástupcami a zástupkyňami OČTK ako aj stratégií, ktoré eliminujú zaujatosť v prípadoch týkajúcich sa rodovo podmieneného násilia.

Pred rozhovorom by mal prokurátor či prokurátorka zvážiť nasledovné spôsoby prípravy stretnutia, komunikácie s obeťou, charakter poskytovaných informácií:

Príprava rozhovoru/vypočutia:

- ☐ Zvoľte miesto stretnutia, ktoré bude pre obeť/svedka bezpečné a komfortné. Treba sa vyhnúť takým miestam, kde by sa obeť mohla potenciálne dostať do kontaktu s páchateľom, napríklad policajnej stanici.
- ☐ Zariadte veci tak, aby sa obeť cítila pohodlne, pripravte papierové vreckovky, vodu, vankúše atď.
- ☐ Pokiaľ je to možné, zabezpečte, aby obeť mohla prísť v sprievode dieťaťa/detí.
- ☐ Zvážte možnosť, aby obeť mohol na stretnutia sprevádzať jej právnik/právnička alebo podporujúca osoba (pracovník/pracovnička podpornej organizácie, ktorá sa špecializuje na domáce násilie, člena/členku rodiny, priateľa/priateľku).
- ☐ Zvážte vyhotovenie záznamu z vypočutia (zvukový a vizuálny záznam, pokiaľ je to možné), a to nielen preto, že nahrávka môže slúžiť ako potenciálny dôkaz o psychickom stave obeť, ale aj preto, aby nebolo treba robiť dodatočné vypočutia.

Pri komunikácii s obeťou:

- ☐ Obeť pozorne počúvajte. Kladte otvorené otázky, požiadať ju, aby vám veci vysvetlila vlastnými slovami.
- ☐ Otázky kladte jasne a spôsobom, ktorý nie je posudzujúci alebo obviňujúci.
- ☐ Vyhnite sa technickému právnickému jazyku.
- ☐ Nevyjadrujte frustráciu alebo podráždenie, ak si obeť nevie spomenúť na skutočnosti, alebo neodpovedá jasne. Myslite na to, čo hovoríte a čo komunikujete rečou tela.
- ☐ Venujte pozornosť príznakom traumy, úzkosti alebo stresu; v prípade potreby poskytnite uistenie.
- ☐ Buďte pripravený prediskutovať otázky bezpečnosti a podporných služieb (pozri sekciu iii. nižšie).

Kľúčové informácie, ktoré treba poskytnúť:

- ☐ Vysvetlite úlohu obeť v právnom procese, vrátane jednotlivých fáz trestného konania, načasovania, čo sa od nej bude očakávať ako od svedka, či sa budú používať akékoľvek špeciálne postupy (napr. video svedectvo, znalecké posudky).
- ☐ Vysvetlite úlohu prokuratúry počas trestného konania, vrátane spôsobu podávania informácií o fáze, v ktorej sa vec nachádza, rozsudku a odsúdení, možnom odvolaní a pojednávaní o podmienenečnom prepustení. Nezabúdajte, že prokurátor/prokurátorka a obeť majú spoločný cieľ – ukončiť násilie. Nezabudnite túto skutočnosť zdôrazniť.
- ☐ Objasnite obeť, aké má práva a možnosti (pozri sekciu ii. nižšie).
- ☐ Objasnite úlohu právneho zástupcu/zástupkyne obžalovaného a typy otázok, ktoré môže obeť klásť na pojednávaní. Žiadajte informácie, ktoré môžu prokuratúre pomôcť v príprave na reakciu na argumenty obhajoby.

- *Pripomeňte, že zatiaľ čo prokurátor/prokurátorka by s obeťou nemal/a diskutovať o dôkazoch vo veci, keď sa s ňou stretne krátko pred pojednávaním; je dobrou praxou pozrieť si s obeťou jej vyhlásenie, aby si osviežila pamäť.*

Poznámka k dobrej praxi

Úrad kráľovskej prokuratúry (CPS) Veľkej Británie poskytuje obetiam/ svedkom domáceho násillia leták, v ktorom sa popisuje, čo môžu očakávať od stretnutia s prokurátorom/prokurátorkou:

(<http://www.cps.gov.uk/publications/prosecution/witnesseng.html>)

CPS tiež uvádza 10 základných záväzkov prokurátorov a prokurátoriek voči obetiam (vrátane obetí domáceho násillia) a ich rodinám:

(http://www.cps.gov.uk/publications/prosecution/prosecutor_pledge.html)

Sudcovia a sudkyne:

Interakcia sudcu s obeťou sa obyčajne obmedzuje na svedeckú výpoveď na súde (počas prípravného konania alebo počas pojednávania). Sudcovia a sudkyne môžu kľásť svedkom otázky, a zároveň majú moc kontrolovať typ kladených otázok. Všetci sudcovia a sudkyne by mali pamätať na to, že obeť/svedkovia už môžu mať predchádzajúce skúsenosti so súdmi (napríklad pri vznesení obvinenia, pojednávanií vo veci zloženia kaucie alebo súvisiacich civilných sporoch), preto by mali byť pripravení zrozumiteľne objasniť prebiehajúci právny proces, jeho možné výsledky a následky pre obeť.

Pred stretnutím (či už v rámci prípravného konania alebo vypočutia v rámci pojednávania), by mali sudcovia a sudkyne zvážiť tieto aspekty a prípravu, spôsob interakcie s obeťou a druh informácií, ktoré poskytnú:

Zaistenie bezpečia a efektivity v pojednávacej miestnosti:

- Rutinne vyhodnocujte bezpečnostné opatrenia v pojednávacej sieni (vrátane bezpečnostných prvkov, školenia súdnych zriadencov a kapacity personálu súdu vhodným spôsobom reagovať na prípady domáceho násillia).
- Buďte pripravený položiť obeti otázku ohľadom bezpečnosti a podporných služieb (pozri sekciu iii. nižšie).
- Zisťujte informácie o súbežných veciach; pokiaľ je to možné, prijmite opatrenia na koordináciu postupov vo veciach (obzvlášť v prípade trestných a civilných vecí).

Pri komunikácii s obeťou:

- ☐ Pozorne načúvajte, proaktívne sa pýtajte na niektoré špecifické podrobnosti. Obeť sa môže v pojednávacej miestnosti javiť pokojná, alebo akceptovať zodpovednosť za násilie, a to aj keď nesúhlasí.
- ☐ Neklad'te neodôvodnene dotieravé, nadmieru opakujúce sa otázky, alebo také, ktoré obeť privádzajú do rozpakov.

Správanie v pojednávacej miestnosti:

- ☐ Neprejavujte frustráciu alebo podráždenie, pokiaľ obeť zdanlivo nespolupracuje. Myslite na to, čo hovoríte, ale aj na to, čo vyjadrujete rečou tela.
- ☐ Citlivo voľte slová a to, čo slovami komunikujete obeti aj páchatel'ovi, najmä keď vyhlasujete rozsudok.⁵¹
- ☐ Zabezpečte, aby výroky senátu/sudcu alebo sudkyne v pojednávacej sieni (neverbálna komunikácia) jasne preukazovali, že súd berie prípady domáceho násilia vážne.

Základné informácie, ktoré treba poskytnúť:

- ☐ Objasnite obeti jej práva a možnosti (pozri sekciu ii. nižšie).
- ☐ Objasnite účel konkrétneho pojednávania a procesu.
- ☐ Na záver stretnutia sa opýtajte obeť, či potrebuje kvôli bezpečiu doprovod (eskortu) zo súdu.

2.4.2 Informovanie obeť o jej právach

Obeť domáceho násilia majú rovnaké práva ako všetky ostatné obeť trestných činov (resp. podľa civilného poriadku), ale vzhľadom na špecifický charakter trestných činov domáceho násilia by mohli a mali mať prístup k špecializovaným podporným službám. OČTK a súdy by mali myslieť na to, že obeť domáceho násilia sa možno nedostalo žiadnej odbornej rady alebo informácie o zákonných otázkach alebo o type právnych služieb, ktoré majú k dispozícii. Preto by mali byť pripravené poskytnúť obeť relevantné informácie o jej právach a o tom, ako vyhľadať právnu pomoc.

Neodporúča sa jednoducho obeť prečítať zoznam práv. Efektívnejšie je porozprávať sa s ňou o relevantných postupoch v rámci trestného/občianskeho práva, jej právach a povinnostiach, čo by jej umožnilo klásť otázky. Takýto rozhovor sa môže uskutočniť v rámci prípravného konania alebo počas pojednávania na súde.

⁵¹ V ktoromkoľvek súdnom systéme sa vyskytnú prípady, keď sa niektorí sudcovia/sudkyne dopustia na súde opovrhliвых či znevažujúcich poznámok na adresu obeť (napr. „Čo je to s vami?“, „Tolko žien klame vo veci násilia – prečo by som vám mal veriť?“ „Neplývajte časom, pokiaľ nie ste pripravená spolupracovať.“). Iní môžu mať také poznámky a výroky, ktoré nechceme podporujú páchatel'ov a oslabujú obeť (napríklad počas civilného konania môže sudca/sudkyňa povedať: „títo ľudia sa musia naučiť spolu vychádzať kvôli deťom.“ Táto veta hovorí páchatel'ovi, že má právo kontrolovať svoju ženu. Obeť to naznačuje, že súd nerozumie, že ona nie je schopná/nedokáže vyjednávať so svojim manželom).

V niektorých krajinách pristúpili zástupcovia súdnej moci k poskytovaniu informácií o právach a úlohe právneho systému ženám proaktívne. Vypracovali vizuálne alebo písomné materiály. Organizácie presadzujúce práva žien často tiež pripravujú a distribuujú letáky alebo brožúry „poznaj svoje práva“. Mimoriadne efektívne je, keď pri príprave takýchto materiálov sudcovia, sudkyne a prokurátori, prokurátorky spolupracujú s mimovládnyimi organizáciami. Prokuratúra a sudy môžu poskytnúť usmernenie o tom, aké právne informácie majú materiály obsahovať. Ženské organizácie budú vedieť, ako ich čo najlepšie odkomunikovať cieľovej skupine. Prokuratúra a sudy by zároveň mali koordinovať s takýmito organizáciami, aby sa materiály sprístupnili obetiam, ktoré ich vyhľadajú, alebo prídu na súd. Mimoriadne efektívne je vysvetliť obeti jej práva osobne a zároveň jej poskytnúť písomné materiály, ku ktorým sa môže vrátiť neskôr.

Informácie o právach obete obsahujú:

- ☐ právo na žiadosť o náhradu škody (v trestných prípadoch);
- ☐ právo navrhnúť dôkazy a vyjadriť sa k navrhnutým dôkazom;
- ☐ právo nahliadnuť do spisov a oboznámiť sa s nimi (vrátane podania návrhu na ďalšie vyšetrovanie);
- ☐ právo byť vypočutá v prípravnom konaní, na hlavnom pojednávaní a právo záverečnej reči;
- ☐ právo odmietnuť vypovedať ako svedok pokiaľ je obvinený priamy príbuzný, partner alebo manžel/manželka;⁵²
- ☐ právo odoprieť výpoveď, pokiaľ by svedok/kyňa mohol/a privodiť trestné stíhanie seba alebo svojim blízkym, napr. manželovi/manželke alebo partnerovi/partnerke (pozri hore).
- ☐ právo požiadať o dočasné ochranné opatrenie pre seba a/alebo členov rodiny v civilných veciach;
- ☐ právo na právnu asistenciu v civilných prípadoch, za predpokladu, že obeť spĺňa kritériá spôsobilosti;
- ☐ právo požiadať o preverenie konania polície (alebo nekonania), alebo rozhodnutia zastaviť stíhanie;
- ☐ právo vyžiadať si od prokurátora informácie o prepustení obvinenej osoby z väzby alebo o jeho úteku z väzby.

2.4.3 Spolupráca medzi jednotlivými profesiami a odporúčanie na podporné služby

Obete obyčajne vyžadujú viac než len právne služby. Poskytnutie psychologickej podpory, lekárskeho služieb a dočasného bývania napríklad nielenže zvýši ich bezpečie, ale aj zlepši výsledky právneho konania. Istanbulský dohovor stanovuje požiadavku, aby opatrenia zamerané na prevenciu a boj s násilím páchaným na ženách boli nielen komplexným, ale aj koordinovaným postupom všetkých relevantných štátnych orgánov a občianskej spoločnosti (Článok 7). Úlohy v rámci koordinovanej reakcie sú vo všeobecnosti zakotvené v memorandách o porozumení a protokoloch medzi viacerými orgánmi. Sudy a prokuratúra by

⁵² Slovenský Trestný poriadok presne vymedzuje, na ktorých členov rodiny sa vzťahuje toto ustanovenie.

sa mali aktívne zapojiť do navrhovania modelov spolupráce. Školenia o vecných ustanoveniach zákona o domácom násilí by mali byť využité ako príležitosť na budovanie súdnej kapacity rozvíjať a participovať na koordinovanom postupe. Aj pokiaľ neexistuje formalizovaný koordinačný mechanizmus, jednotliví aktéri konania musia byť oboznámení s politikou, úlohami a zodpovednosťami ostatných zainteresovaných orgánov a musia vedieť, ako s nimi komunikovať a spolupracovať.

Jeden z najdôležitejších spôsobov, ako môžu predstavitelia justície a ostatných orgánov činných v trestnom konaní zlepšiť koordináciu je odporúčať obeť do iných než justičných sektorov poskytujúcich podporné služby. Obyčajne sú tieto služby poskytované miestnymi organizáciami (štátnymi inštitúciami, špecializovanými mimovládnyimi organizáciami zameranými na oblasť násilia páchaného na ženách, napr. krízové centrá, bezpečné ženské domy). Prokuratúra by nemala predpokladať, že polícia už informovala obeť o dostupných službách v komunite. Sudcovia a sudkyne môžu napriek tomu, že majú obmedzenejší priamy kontakt s obeťami zabezpečiť, aby boli v budove súdu dostupné informačné brožúry miestnych poskytovateľov služieb (ideálne na bezpečnom mieste, napríklad na dámskych toaletách).

Okrem odporúčaní by si aktéri justičného systému mohli vybudovať nezávislé vzťahy s organizáciami poskytujúcimi pomoc obetiam v komunite. Napríklad zdieľanie informácií medzi prokuratúrou, súdmi a organizáciami poskytujúcimi služby obetiam domáceho násilia (v oblasti sociálnej a terénnej práce, MVO/advakácie krízových centier atď.) je kľúčovým komponentom plánovania bezpečia a riešenia rizika opakovaného násilia (obom témam sa podrobnejšie venujeme v sekcii iv. nižšie). V závislosti od existujúcich pravidiel sa sudcovia, sudkyne a prokurátori, prokurátorky tiež môžu zúčastňovať mnohých foriem práce v komunite a vzdelávania s cieľom zvýšiť dôveru verejnosti v právny systém a presadzovať postoj nulovej tolerance k násiliu.

Poznámka pre školiteľov a školiteľky: Zapojenie organizácií na podporu obetí

Školitelia a školiteľky by mali zvážiť pozvanie zástupcu/zástupkyne miestnej ženskej podpornej organizácie, napr. krízového centra s expertízou v oblasti násilia páchaného na ženách, ktorá by urobila mini prezentáciou a/alebo zodpovedala na otázky účastníkov a účastníčok školenia. Zástupcovia/zástupkyne môžu prezentovať špecifické informácie o nimi poskytovaných službách (napr. právne poradenstvo, pomoc s prípravou dokumentácie, sprevádzanie na súd atď.), a vysvetliť, aké ďalšie zdroje majú obeť k dispozícii. Tiež môžu prezentovať informácie získané od svojich klientiek o skúsenostiach žien s justičným systémom a kde ony vidia problémy. Rovnako je užitočné prizvať ženské organizácie na prezentáciu mimo školenia, aby mohlo dôjsť k neformálnemu sieťovaniu. V najminimalistickejšej verzii sa školitelia alebo školiteľky s týmito organizáciami dohodnú, aby poskytli materiály o ich službách, ktoré budú môcť počas školenia distribuovať.

2.4.4 Bezpečnostný plán obete

Jedným z dôvodov, prečo sa obeť môžu javiť počas právneho konania ako nespolupracujúce je ich strach z možnej pomsty zo strany páchatel'a. I keď sa oznámenie a svedectvo v neprospech páchatel'a môže javiť ako krok smerujúci k ukončeniu vzťahu, tieto skutky tiež dramaticky zvyšujú riziko obeť utrpieť vážne zranenie alebo byť usmrtená rukami svojho intímneho partnera. Zo štúdií vyplýva, že ženy, ktoré sa separujú od svojich partnerov sú vystavené omnoho väčšiemu riziku domáceho násillia. Podľa iných štúdií ženy, ktoré odídu od páchatel'ov sú rovnako alebo ešte pravdepodobnejšie vystavené opakovanému násilliu ako tie ženy, ktoré s páchatel'om ostanú.⁵³ Po odlúčení násillie obyčajne eskaluje čo do frekvencie aj intenzity. Všetci zástupcovia a zástupkyne OČTK a súdov, vrátane zamestnancov a zamestnankýň prokuratúry, súdnych úradníkov, súdnych zriadencov, probačných úradníkov atď. by si mali byť vedomí potreby zvýšených bezpečnostných opatrení ako v trestných, tak aj v civilných veciach, zvlášť počas rozvodového konania. V tejto fáze zohrávajú sudcovia a sudkyne dôležitú úlohu. Môžu participovať na tvorbe školiacich programov pre zamestnancov súdu, ktorí sa dostávajú do kontaktu s obeťami, napríklad na tému dynamiky domáceho násillia, postupov dobrej praxe v rámci konania vo veci domáceho násillia a zaistení bezpečnosti súdov a technik na deeskaláciu nebezpečenstva. Sudcovia a sudkyne tiež môžu príslušným zamestnancom a zamestnankyniam súdu účasť na školení nariadiť.

V rámci konania vo veciach domáceho násillia musí stáť v centre pozornosti bezpečie obeť. Zaistenie bezpečia má dve roviny: práca s obeťou na tvorbe jej osobného bezpečnostného plánu a posúdenie rizika (Článok 51, Istanbulský dohovor)⁵⁴. Pri tvorbe osobného bezpečnostného plánu obeťiam často pomáhajú pomáhajúce profesie, advokáti a advokátky alebo právni poradcovia/poradkyne. Sú však oblasti, kde služby pre obeť nie sú dostatočne rozvinuté, alebo je k nim sťažený prístup. Prokuratúra a súdy majú nezávislú povinnosť chrániť vysoko rizikové obeť, čo znamená, že by mali participovať na podpore obeť pri tvorbe jej bezpečnostného plánu.⁵⁵ Riziko by sa malo posudzovať v spolupráci s políciou a podľa spoločného prístupu. Účelom používania rovnakých kritérií posudzovania je dospieť k jednotnému rozhodnutiu ohľadom rizika a navrhnúť kroky, ktoré musia jednotlivé zúčastnené strany podniknúť. Po tom, ako prokuratúra a súdni úradníci/úradníčky posúdili riziko, mali by v tejto veci komunikovať s políciou, zdieľať informácie a indikovať mieru relevantnosti pre možné zmeny alebo zvýšenie miery rizika a navrhovaný manažment. Nie je výnimkou, že prokuratúra a súdni úradníci/úradníčky nekomunikujú s políciou efektívne, čo vedie k rozdielnym názorom na prijímané rozhodnutia, a to môže znížiť bezpečie obeť. Naopak, keď je proces posudzovania rizika dôsledne koordinovaný, môže zachrániť životy.

Predstavitelia a predstaviel'ky súdu by preto nemali vyslovovať žiadne domnienky vo veci plánovania bezpečia. Obeť sa odporúča klásť veľmi explicitné otázky, či si urobila stratégiu ochrany seba a svojich detí a/alebo iných závislých osôb a členov rodiny. Prokurátori

⁵³ UNODC, Handbook on Effective Prosecution Responses to Violence Against Women and Girls, 2014, New York, str. 43.

⁵⁴ Pozri Rada Európy. 2011. Explanatory Report to the Council of Europe Convention on preventing and combating violence against women and domestic violence. par. 260-263.

⁵⁵ Ibid.

a prokurátorky by mali byť pripravení poskytovať informácie a pomáhať obeti vytvoriť si osobný bezpečnostný plán, odkázať obeť na špecializované organizácie, ktoré im v celom procese môžu poskytnúť dodatočnú podporu. Pri komunikácii o potenciálnych rizikových faktoroch a plánoch, ako ich môže obeť zvládnuť, je nápomocné orientovať sa podľa kontrolného zoznamu alebo letáku. Prokurátori a prokurátorky by tiež jednoznačne mali prediskutovať možné reakcie páchateľa na trestné stíhanie a mali by sa pokúsiť nájsť spolu s obeťou alternatívy, ako znížiť mieru potenciálneho rizika. (napr. plánovanie bezpečných miest, kde môže obeť zostať mimo dosahu páchateľa). Zároveň je dôležité, aby prokurátor alebo prokurátorka prediskutoval/a s obeťou spôsob, akým ju bude kontaktovať (na účely minimalizácie rizika).

Súdy, ktoré citlivo reagujú na potreby obetí domáceho násillia ich podporia pri plánovaní bezpečia – odporúčia ich na advokátske a právne služby, alebo im poskytnú miestnosť na súde, kde sa môžu poskytovatelia služieb s nimi stretnúť bez nebezpečenstva. Pri rozhodovaní o bezpečí obete môžu sudcovia a sudkyne tiež obeť položiť overovacie alebo ujasňujúce otázky. *Poznámka:* sudcovia by obeť *nemali* žiadať o poskytnutie podrobných informácií o plánovaní bezpečia v rámci verejného pojednávania alebo v prítomnosti páchateľa, ale môžu si u prokurátora či prokurátorky alebo poradcu/poradkyne overiť, či takýto plán existuje.

Okrem toho prokurátori, prokurátorky a sudcovia, sudkyne môžu sami urobiť kroky, ktoré posilnia bezpečie obete. V prípravnom konaní by napríklad prokurátori či prokurátorky mali s obeťou/svedkyňou/svedkom diskutovať o rizikách a mali by odpovedať na otázky ohľadom podmienok prepustenia páchateľa. Podanie žiadosti o neodkladné opatrenie a dožiadanie, aby súd zachoval dôverný charakter niektorých informácií (napr. adresu obete a telefónne číslo) sú nástroje na zvýšenie bezpečia obete.

Príklad dobrej praxe

Dobrou praxou, ktorú zaviedli súdy v Spojených štátoch je, že pokiaľ je medzi rodičmi história domáceho násillia, požadujú od rodičov predloženie „rodičovského plánu zameraného na bezpečie“. Plán popisuje, ako si budú deliť zodpovednosti a manažovať návštevy po rozvode alebo odlúčení. Súdy poskytnú inštrukcie a predlohy s otázkami na posúdenie bezpečia.

2.4.5 Posúdenie rizika, nebezpečné správanie a smrteľné ohrozenie

Posúdenie rizika je procesom, v rámci ktorého sa určuje riziko eskalácie násilia a manažment rizika, ktorému je vystavená obeť. Plánovanie bezpečia je proces, ktorý obeť podstupujú na to, aby si vytvorili osobný plán, posudzovanie rizika je informačný nástroj, ktorý využívajú zástupcovia a zástupkyne právneho konania a má pomôcť identifikovať obzvlášť nebezpečných páchatel'ov, ktorí si vyžadujú dôkladnú supervíziu. Úvodné posúdenie rizika obyčajne urobí polícia. Ako však už bolo objasnené v tejto príručke riziko je dynamická veličina a jeho intenzita sa môže rýchlo meniť (napr. po vznesení obvinenia voči páchatel'ovi, prepustení z väzby v rámci prípravného konania, pri podaní návrhu na rozvod obeťou atď.). Preto by všetci zúčastnení v procese mali disponovať aktuálnym posúdením rizika a tiež by mali mať nástroje na správnu interpretáciu zistení.

Posúdenie rizika môže slúžiť na viaceré účely. Prokurátori a prokurátorky by ho napríklad mohli primárne použiť na určenie rozsahu monitoringu a intervencií justičného systému, ktoré sú pri incidentoch domáceho násilia potrebné. Posudzovanie rizika tiež môže pomôcť trestno-právnomu systému pri určovaní postupu v rámci konania/určenia obvinenia, informovaní o podmienkach kaucie a prepustenia (napríklad požiadavke zúčastniť sa programu pre páchatel'ov), tvorbe odporúčaní o dohode o vine a treste alebo odsúdení a vypracovaní stratégií supervízie koordinovaných s probáciou a podmieneným prepustením. Zároveň poskytujú kľúčové informácie ohľadom ochrany v rámci pojednávania vo veci súdneho príkazu a prípadov podľa rodinného práva. Je nevyhnutné poznamenať, že posúdenie rizika nie je to isté ako posúdenie smrteľného nebezpečenstva. V rámci posudzovania rizika sa úsilie zameriava na identifikáciu známk a zvýšenej pravdepodobnosti recidívy násilného správania páchatel'a. Posúdenie smrteľného nebezpečenstva sa zameriava na vyhodnotenie špecifického rizika usmrtenia alebo vraždy. Prokurátori, prokurátorky, sudcovia a sudkyne si musia uvedomovať tieto rozdiely a musia byť schopní realizovať oba typy posudzovania.

Tip pre dobrú prax

Obzvlášť pre prokurátorov a prokurátorky je posudzovanie rizika nástrojom na začatie diskusie s obeťou o rizikách a nebezpečenstvách, ktoré sa môžu objaviť počas trestného procesu. Posúdenie by sa nemalo vnímať len ako vyplnenie kontrolného zoznamu alebo zhromaždenie faktov, ale ako prostriedok umožňujúci sa dozvedieť viac o kontexte, v ktorom došlo ku konkrétnemu násiliu s cieľom ochrániť obeť a podať dobre podloženú obžalobu.

Existuje množstvo metód posudzovania rizík, pričom väčšina pozostáva z kontrolných zoznamov aspektov, ktoré signalizujú riziko (niekedy označovaných ako „červené zástavky“). Majte prosím na pamäti, že je veľmi dôležité, aby všetky profesie zapojené do práce s obeťou domáceho násilia používali spoločný kontrolný zoznam rizikových faktorov. Každá špecifická

inštitúcia si však možno bude chcieť upraviť metodiku posudzovania rizík tak, aby zodpovedala ich pracovnému prostrediu (napr. pre políciu môže byť užitočná jednoduchá karta rýchleho posúdenia rizík. Sudcovia by sa však mali pozrieť na rizikové faktory viac do hĺbky). Býva dobrou praxou zvolať stretnutia zástupcov a zástupkýň rôznych inštitúcií a prediskutovať posúdenie rizika, keďže si vyžaduje rôzne zdroje informácií.

Kľúčové faktory, ktoré sa objavujú vo väčšine posúdení rizík sa týkajú informácií o páchatel'och. Dajú sa zoskupiť do nasledovných kategórií:

- ✓ predchádzajúca viktimizácia a faktory súvisiace s históriou násilného správania (voči obeti, deťom, členom rodiny, zvieratám);
- ✓ eskalácia frekvencia a/alebo závažnosti násilia;
- ✓ prechovávanie alebo prístup k zbraniam (obzvlášť k strelným zbraňam);
- ✓ zneužívania alkoholu alebo drog páchatel'om;
- ✓ antisociálne správanie a postoje páchatel'a (obzvlášť majetnícke správanie a nadmerná žiarlivosť);
- ✓ kriminálna história;
- ✓ stabilita vzťahov páchatel'a (a stav súčasných vzťahov);
- ✓ stabilita zamestnania páchatel'a;
- ✓ história duševného zdravia páchatel'a (vrátane samovražedných a vražedných úvah);
- ✓ história zneužívania v detstve;
- ✓ motivácia páchatel'a k liečbe;
- ✓ postoj páchatel'a k ženám.

Existencia rizikových faktorov indikuje zvýšené riziko vážneho zranenia alebo úmrtia, ale absencia takýchto faktorov by sa nemala vnímať ako dôkaz o tom, že riziko neexistuje. Zástupcovia a zástupkyne relevantných profesií využívajúci posudzovanie rizika sa nemôžu spoliehať výlučne na skóre alebo „vedecký charakter“ tejto metódy. Vždy by mali pozorne počúvať aj obeť. Výskumy realizované v Spojených štátoch amerických dokazujú, že to, ako obeť vníma riziko, že jej hrozí ublíženie je „primerane presným prediktorom opakovania sa útoku ... a zlepšuje predikcie rizikových faktorov a nástrojov.“⁵⁶

⁵⁶ E. Gondolf, and A. Heckert, *Determinants of Women's Perceptions of Risk in Battering Relationships*, 18 *Violence & Victims* 371 (2003); citované na: <http://www.bwjp.org/our-work/topics/risk-assessment.html>.

Poznámka k dobrej praxi

Dobrou praxou je vyškoliť zástupcov a zástupkyne OČTK v posudzovaní rizika na samostatnom školení, aby plne porozumeli metodike, naučili sa realizovať a spravovať proces posudzovania (napr. cez rozhovory s obeťou a tiež zbieranie informácií od iných zdrojov), naučili sa zvažovať rizikové faktory a tiež obmedzenia posudzovania. Aj keď je možné takéto školenie usporiadať len pre jednu profesijnú skupinu, tvorba obsahu školenia si vyžaduje spolupracujúci a koordinovaný prístup, ktorý zahŕňa aj ostatné profesie. Takýto spôsob zabezpečí aj multi-inštitucionálny prístup k posudzovaniu rizika.

CVIČENIE

Cvičenie	Ciele	Čas	Postup
Precvičovanie posudzovania rizika a nebezpečenstva	Zvýšiť povedomie účastníkov a účastníčok o rizikách tým, že budú identifikovať tzv. „červené zástavky“ signalizujúce nebezpečenstvo v hypotetickom prípade. Účastníci sa oboznámia s akceptovanými kritériami pre posudzovanie rizika..	60 min. (z toho 15 minút je vyhradených na diskusiu v celej skupine)	Práca s históriou prípadu, diskusia v malých skupinkách a vo veľkej skupine
Inštrukcie	Účastníkov a účastníčky rozdeľte do malých skupín a rozdajte im materiál č. 7 (pozri Pracovný materiál č. 7. Prípadová štúdia: Hana a Michal ako vzor) a požiadajte ich, aby diskutovali o nasledujúcich otázkach: ✓ Do akej miery je (podľa mňa) páchatel' nebezpečný? ✓ Kto by mohol byť ohrozený? ✓ Aké kritériá používam na posúdenie rizika a z akých dôvodov? ✓ Aké ďalšie informácie chcem vedieť o páchatel'ovi? Umožnite skupinám diskutovať o svojich odpovediach a potom zvolajte účastníkov a účastníčky do veľkej skupiny. Požiadajte jednu osobu z každej skupiny, aby predniesla závery z diskusie. Zvláštnu pozornosť venujte tomu, čo považujú za kritériá posudzovania nebezpečenstva a rizík a zaznamenajte ich odpovede na flip chart. Rozdajte účastníkom materiál č. 2 (Stručný kontrolný zoznam rizikových faktorov) a požiadajte ich, aby porovnali kritériá so svojim zoznamom. Diskutujte o tých kritériách, ktoré vynechali. Na záver požiadajte účastníkov a účastníčky, aby opäť zosumarizovali skutočnosti a identifikovali konkrétne príležitosti, kedy by sa dali posudzovať rizikové faktory.		
Pomôcky	Flip chart/biela tabuľa, materiál č. 7 a 2		
Tipy na záver:	Odporúča sa⁵⁷ použiť prípad z reálneho života, v ktorom došlo k veľmi vážnemu ublíženiu na zdraví alebo vražde. Je dôležité, aby sa účastníci a účastníčky naučili, že správne posúdenie rizika má kľúčový význam a môže byť otázkou života a smrti. Na konci cvičenia by mali školitelia/školiteľky		

⁵⁷ Toto cvičenie bolo prebraté z publikácie združenia WAVE (Women Against Violence Europe), *Training Programme on Combating Violence against Women, Sensitisation and Training of Professionals on Violence against Women* (2000), dostupné na: <http://www.wave-network.org/content/wave-training-programme-combating-violence-against-women-0>.

poskytnúť informácie o tom, ako sa prípad skončil a cvičenie uzavrieť poznámkou v materiáli č. 7.

2.4.6 Efektívny manažment vecí

Prietahy v stíhaní prípadov domáceho násilia predlžujú čas, kedy sú obeť vystavené riziku násilia podnieteného pomstou a tlaku vziať oznámenie späť alebo nespolupracovať s OČTK. Príslušné sektory by preto mali v týchto veciach postupovať čo naj**efektívnejšie** a **promptne** bez toho, aby ohrozovali bezpečie obeť. Obeť je v prípade prietahov v konaní o týchto skutočnostiach potrebné informovať.

V snahe zlepšiť manažment prípadov býva dobrou praxou, že prokurátori a prokurátorky **jasne identifikujú „červené zástavky“ signalizujúce riziká a nebezpečenstvo v každom prípade**, ktorý spĺňa právnu definíciu domáceho násilia. Niektoré prípady môže postúpiť polícia, v iných prípadoch však môže byť oznámenie podané priamo prokuratúre. Prípady je možné identifikovať jednoducho prostredníctvom rôznofarebných obalov na veciach, alebo špeciálnych nálepiek. Systém označovania vecí „červenými zástavkami“ zabezpečí správne nakladanie s prípadmi, a tiež umožní vedenie záznamov a monitoring jednotlivých vecí. Aj prokurátori a prokurátorky potrebujú adekvátny čas a zdroje na prípravu vecí a správna identifikácia prípadov im pomôže stanoviť si priority práce.

Poznámka k dobrej praxi

V mnohých krajinách zaviedli na účely identifikácie prípadov domáceho násilia skrátený postup a tieto veci sú prioritne zaradované do rozvrhu pojednávania. V niektorých krajinách sa týmto veciam venujú špecializované súdy alebo sú na to vytýčené termíny pojednávania špecializovaných sudcov/senátov (trestných, civilných alebo kombinovaných), rovnako aj rozhodovaniu o neodkladných opatreniach súvisiacich s domácim násilím. Tieto iniciatívy sú obvyčajne súčasťou multi-inštitucionálnej a koordinovanej reakcie.

V Nemecku napríklad vytvorili model pomoci pre obeť domáceho násilia, ktorá je dostupná na súde. Po tom, ako došlo k spáchaniu násilia, polícia postúpi vyšetrovací spis pomocnej kancelárii na súde. Kancelária následne koordinuje samostatné stretnutia s obeťou a páchateľom a podáva hlásenia prokuratúre. Tieto hlásenia obsahujú odporúčania ohľadom možných intervencií OČTK (nad rámec odporúčania obeť na relevantné služby a pomoci pri vytváraní bezpečnostného plánu)⁵⁹. V El Salvadore postupujú vládne orgány, justícia a občianska spoločnosť vo veciach násilia páchaného na ženách spoločne, a to prostredníctvom integrovaných asistenčných centier pre obeť (ktoré sa nachádzajú v priestoroch generálnej prokuratúry, forenzných jednotkách a špecializovaných policajných jednotkách). V asistenčných centrách pracujú multi-disciplinárne tímy, poskytujú podporu počas celého konania. Tieto centrá tiež zabezpečujú koordináciu práce OČTK a súdov⁶⁰.

2.4.7 Manažment pojednávacej miestnosti

Manažment pojednávacej miestnosti sa zameriava na prijatie opatrení, ktoré posilnia bezpečie obete a citlivo reagujú na špecifické charakteristiky prípadov domáceho násilia. Istanbulský dohovor (Článok 56) stanovuje opatrenia, ktoré je potrebné prijať s cieľom poskytnúť obetiam ochranu vo všetkých fázach vyšetrovania a súdneho konania. Pokiaľ ide o samotný priebeh pojednávania, dohovor zdôrazňuje význam vypočutia obete (v prípade potreby za pomoci tlmočníkov), a zabezpečiť, aby nedošlo ku kontaktu medzi obeťou a páchatel'om (vrátane toho, aby mala obeť možnosť svedčiť bez prítomnosti páchatel'a). Zároveň je dôležité, aby boli súdni zamestnanci vyškolení v technikách deeskalácie.

Pokiaľ ide o právny postup, ako prokuratúra, tak aj sudy by mali zabezpečiť ochranu obete pred obťažovaním a ponižovaním v pojednávacej miestnosti, ktorá môže mať formu predkladania diskriminačných, zraňujúcich alebo strápnujúcich dôkazov (napríklad otázky zamerané na sexuálne správanie obete alebo predchádzajúce zneužívanie alkoholu alebo drog). Prokurátori alebo prokurátorky môžu v rámci prípravného konania podať návrh na vylúčenie určitých typov dôkazov a ochranu súkromia a dôstojnosti obete. Prokurátor alebo prokurátorka by mal s obeťou prediskutovať, či existujú nejaké informácie, o ktorých má páchatel' vedomosť a jeho právny zástupca by ich mohol nevhodným spôsobom použiť na súde proti obeti/svedkovi, a pripraviť sa na túto možnosť. Počas pojednávania by prokurátori či prokurátorky a sudcovia a sudkyne mali namietat' neodvodnene dotieravé, nadmieru opakujúce sa alebo agresívne otázky. Zároveň by prokurátor či prokurátorka svojou námietkou alebo sudca či sudkyňa svojim rozhodnutím mali zastaviť dotazovanie posilňujúce stereotypy. Prokurátor alebo prokurátorka by si mal všímať prejavy/známky signalizujúce zvyšujúcu sa mieru rozrušenia alebo ohúrenia obete/svedka počas procesu, a mal/a by požadovať krátku prestávku.

Okrem krátkych prestávok pre obeť v momentoch, keď je rozrušená, patria k ďalším opatreniam uľahčujúcim svedectvo obete nasledovné: povoliť dopredu vyhotovenú video nahrávku ako dôkaz, neumožniť odporcovi klásť otázky v prípade, keď nemá právneho zástupcu/zástupkyňu, požiadať, aby všetci tí, ktorí nemusia byť bezprostredne prítomní v pojednávacej miestnosti (vrátane údajného páchatel'a), opustili počas svedectva obete miestnosť.

V pojednávacej miestnosti by mala vládnuť vážna atmosféra. Sudcovia/sudkyne a súdni zamestnanci/zamestnankyne by mali starostlivo dbať na svoje správanie a celkovú atmosféru. Nasledovné opatrenia prispievajú k vytvoreniu vážnej atmosféry a znižujú nebezpečenstvo:

⁵⁸ *Compilation of good practices to reduce existing obstacles and facilitate women's access to justice.* str. 77-78.

⁵⁹ Elisabeth Duban. 2014. *Equal Rights, Equal Justice. A Toolkit for Addressing Gender-Based Violence Through Rule of Law Projects.* USAID: Washington, DC. str. 62-63.

- ✓ Zabezpečte, aby obeť a páchateľ, alebo ich zástupcovia v prípade vydaného ochranného opatrenia, čakali pred pojednávaním alebo vypočutím v oddelených priestoroch/zónach.
- ✓ Pokiaľ je to možné, sprístupnite priestor, kde bude postarané o deti respektíve aspoň samostatnú čakaciu zónu pre deti.
- ✓ Zabezpečte adekvátnu prítomnosť bezpečnostnej služby na súde pred pojednávaním, aby sa predišlo kontaktu medzi stranami a v prípade potreby poskytnite obeti eskortu/doprovod.
- ✓ Využite rôzne opatrenia, napríklad detektory, na zistenie prechovávaní zbraní.
- ✓ Umožnite obeti/svedkyňi, aby mohla prísť na súd v sprievode niekoho, kto by jej mohol poskytnúť podporu (člen rodiny, priateľ/priateľka, advokát/ka).
- ✓ Vyškoliť personál súdu (napr. súdnych úradníkov, zriadencov a bezpečnostnú službu) o dynamike domáceho násillia a aby boli schopní rozpoznať a reagovať na signály nebezpečenstva.
- ✓ V pojednávacej miestnosti usad'te strany tak, aby páchateľ nemal možnosť nadviazať očný kontakt s obeťou, alebo ju zastrašovať.
- ✓ Kontrolujte správanie v pojednávacej miestnosti a zabráňte páchateľovi, aby používal taktiku manipulácie obete alebo prerušoval konanie (napr. prerušoval svedectvo obete, obviňoval ju, doprosoval sa jej, emočne na ňu apeloval atď.).
- ✓ Pokiaľ si sudca či sudkyňa všimne, že páchateľ používa takúto taktiku, mal/a by tak uviesť do záznamu a požiadať páchateľa, aby sa zdržal takéhoto správania – v opačnom prípade tým riskuje obvinenie z pohrdania súdom.
- ✓ Dajte všetkým stranám najavo, že súd nebude tolerovať žiadne emočné výbuchy alebo nemiestne výrazy – mimické či telesné (napríklad vzdychanie, gúľanie očami atď.). Ak sa takéto prejavy vyskytnú, prerušte pojednávanie a varujte danú stranu, že bude ju vykázať z pojednávacej siene. Ak napriek tomu neprestane, vykážite ju.
- ✓ Po pojednávaní využite časový odklad, keď budú na základe vašich pokynov strany opúšťať pojednávaciu miestnosť a umožnite obeti a jej rodine, aby odišla 15-20 minút pred páchateľom.
- ✓ Vo vysoko rizikových prípadoch zvážte poskytnúť obeti bezpečnostnú eskortu.

Okrem bezpečnostných otázok by sudcovia a sudkyne mali myslieť na to, že ich správanie je nesmierne dôležité pre nastavenie tónu celého konania. Sudcovia sú vzorom resp. kľúčovou osobnosťou, ktorú zvyšný personál nasleduje a nastavuje normu správania pre všetky zúčastnené strany. Keď sú sudcovia a sudkyne pokojní, autoritatívni, udržiavajú poriadok a kontrolu nad priebehom konania v pojednávacej miestnosti (napr. neumožnia výbuchy, efektívne riešia prerušenia, kontrolujú, kto vchádza/vychádza do miestnosti, komunikujú s autoritou atď.), dávajú najavo, že štát berie prípady domáceho násillia vážne.

CVIČENIE

Cvičenie	Cieľ	Čas	Postup
Plánovanie bezpečia	Účastníci a účastníčky sa naučia identifikovať kroky, ktoré môžu urobiť, aby zvýšili bezpečie obete. Naučia sa tiež ako sa rozprávať s obeťami o bezpečí a odporučiť ich na správne služby/inštitúcie.	45 min. (alebo 30 minút na prácu v skupinách a 15 minút na informovanie o práci v skupinkách vo veľkej skupine)	Diskusia v malých skupinkách a vo veľkej skupine
Inštrukcie	<i>Rozdel'te účastníkov a účastníčky do malých skupín a dajte im krátky scenár (jeden scenár prokurátorom a druhý sudcom. Pozri podkladový materiál č. 8: Plánovanie bezpečnostných opatrení). Požiadajte ich, aby si scenáre prečítali a pouvažovali nad krokmi, ktoré urobia, aby riešili rôzne aspekty týkajúce sa bezpečia obete / svedkyne. Nech pritom použijú šablónu uvedenú v tomto materiáli. Ak si spomenú na ďalšie opatrenia, ktoré nezapadajú do vzoru, mali by si ich poznamenať.</i> <i>Školiteľ alebo školiteľka sa môže rozhodnúť, či sa malé skupiny spoločne stretnú po 15 minútach, aby sa navzájom podelili o odpovede. Účinok skupinovej diskusie závisí od identickosti odpovedí a od rozhodnutia školiteľa/ky, či účastníkom prospeje oboznámiť sa aj s iným prístupom.</i>		
Pomôcky	Flip chart/ biela tabuľa; pracovný materiál so scenármi pre prokuratúru a súdy, tabuľka o bezpečnostných aspektoch (materiál č. 8).		
Poznámka na záver:	<i>Školitelia/školiteľky by mali objasniť, že úlohou nie je posúdiť riziko ďalšieho násillia, ale zamerať sa na ich vlastné kroky – prokurátorov alebo sudcov, a čo budú komunikovať obeť, aby si ona mohla robiť bezpečnostný plán. Neočakáva sa, že by účastníci či účastníčky vytvárali celý bezpečnostný plán spolu s obeťou, ale mali by byť schopní klásť overovacie otázky, ktoré jej pomôžu a odporučiť ju na pomáhajúce organizácie.</i>		

2.4.8 Programy pre páchatel'ov

Istanbulský dohovor žiada, aby členské štáty vytvorili podporné programy, v rámci ktorých sa páchatelia budú učiť nenásilnému správaniu v medziľudských vzťahoch (Článok 16). Ide o formu prevencie opätovného výskytu násilia. Bezpečie a podpora obete musí byť jadrom každého programu pre páchatel'ov. Takéto programy sa budú ideálne realizovať v úzkej spolupráci s podpornými službami pre obeť. Páchatel'om môže byť nariadená účasť na konkrétnom programe ako podmienka podmienenečného trestu odňatia slobody alebo výkonu trestu odňatia slobody, a to v čase vyhlásenia rozsudku alebo v prípade veci pojednávaného podľa rodinného práva, ako súčasť väzby alebo úpravy styku. Na Slovensku môžu sudcovia nariadiť páchatel'ovi účasť na takomto programe ako podmienku v rámci vynesenia rozsudku v trestných prípadoch. Páchatel' by mohol dostať podmienenečný odklad výkonu trestu s probačným obdobím a byť pod dohľadom.

Existuje množstvo modelov programov pre páchatel'ov, ale posúdenie jednotlivých prvkov, ktoré sú uvedené v rámci príkladov dobrej praxe v takýchto programoch je obmedzená. V štúdiách však možno nájsť niekoľko kľúčových oblastí, na ktoré by mali sudcovia aj prokurátori myslieť, keď budú páchatel'om odporúčať, alebo nariaďovať zúčastniť sa konkrétnemu programu.

Obete veľmi často nechcú, aby bol páchatel' usvedčený alebo odsúdený na výkon trestu. Namiesto toho by uprednostnili jeho rehabilitáciu. Zatiaľ čo rehabilitácia páchatel'a predstavuje kľúčový komponent v rámci prevencie ďalšieho násilia, súd by nemal ukladať páchatel'ovi povinnosť zúčastniť sa na takomto programe ako alternatívu k trestu. Účasť na konkrétnom **programe by mala tvoriť súčasť výroku rozsudku civilného aj trestného súdu, opatrenia v rámci civilného konania, a nemala by predstavovať alternatívu k trestu.**

Programy zvládania hnevu a párová terapia nie sú vhodným riešením pre prípady domáceho násilia. Neriešia vážny charakter samotného násilia alebo dynamiku moci a kontroly, ktoré stoja za domácim násilím. Výskum, ktorý sa venoval takýmto programom ukázal, že tieto programy nie sú efektívne v rámci predchádzania opakovaného násilia alebo páchania nových protiprávných činov po absolvovaní kurzov páchatel'mi, ktorým účasť nariadil súd.⁶⁰ Programy pre páchatel'ov využívali rôzne druhy prístupu – od terapeutického, vzdelávacieho a kognitívneho.

Liečebné programy zamerané na liečbu alkoholových alebo drogových závislostí však korelujú so zníženou mierou rizika opakovaného násilia. Mali by však byť súčasťou programov o domácom násilí, alebo prebiehať paralelne. Odporúčanie do programov zameraných na liečbu drogových závislostí alebo na zlepšenie rodičovských zručností by napríklad mohlo byť vhodné v individuálnych prípadoch. Malo by sa o ňom uvažovať ako o doplnku k programom určeným pre páchatel'ov domáceho násilia.

⁶⁰ Pozri Úrad OSN pre drogy a kriminalitu, Príručka pre účinné stíhanie násilia na ženách a dievčatách [Handbook on Effective Prosecution Responses to Violence Against Women and Girls], 2014, str. 125.

Programy pre páchatel'ov by sa mali venovať otázkam **posudzovania rizika**, riadeniu rizika počas celého trvania programu a opatrení zameraných na **zaistenie bezpečia** obete, napríklad predkladaním správ s odporúčaní inštitúcii, ktorá páchatel'a do programu odporučila (napr. rozhodujúceho sudcu alebo súdneho úradníka) a spoluprácou s podpornými službami pre obeť.

Keď sa páchatel'ovi odporúča, alebo nariaďuje účasť na programe, úlohou súdu je **dohliadnuť**, aby bol príslušný **program certifikovaný** a spĺňal niekoľko základných kritérií:⁶¹

- ✓ Je adekvátne financovaný.
- ✓ Dlhšie programy sú väčšinou efektívnejšie ako kratšie programy.
- ✓ Pracovníci sú vyškolení na to, aby zabezpečovali priebežný monitoring a okamžité vynútenie účasti.
- ✓ Má akreditáciu organizácií poskytujúcich podporu obetiam a sprostredkúva spätnú väzbu obete, či násilie pokračuje, alebo nie.
- ✓ Pracuje v rámci, ktorý pristupuje k domácejmu násiliu ako forme násillia páchaného na ženách (t.j. nie je programom zvládania agresivity alebo hnevu, ako už bolo spomínané).
- ✓ Jednoznačne neposkytuje mediáciu alebo párovú/vzťahovú terapiu.
- ✓ Kladie dôraz na bezpečie obetí.
- ✓ Spĺňa potreby konkrétneho páchatel'a.

Nezabúdajte, že absolvovanie celého programu nezaručuje bezpečie obete alebo iných osôb. Súd by mal od páchatel'ov požadovať, aby preukazovali zmenu správania konkrétne časové obdobie po absolvovaní programu).⁶² Justičný systém by mal monitorovať progres páchatel'a a či dodržiava podmienky rozsudku. Tento monitoring si vyžaduje sledovanie akýchkoľvek porušení (napr. opätovného zatknutia) a zároveň aj úzku koordináciu s organizáciami poskytujúcimi podporné služby obetiam. Ak z posudzovania rizika vyplynulo, že existuje vysoká miera rizika a dôjde k opakovaniu násillia, prokurátori a súdy by mali zvážiť uplatnenie iných opatrení, ktoré môžu doplniť programy pre páchatel'ov a zaistiť bezpečie obete.

⁶¹ UN Ženy, UNFPA, UNDP, UNODC, *Reakcia súdnictva, aby násilie na ženách a dievčatách* [Justice Sector's Response to Violence against Women and Girls], Pracovný materiál na účely Global Technical Consultation (globálnej technickej konzultácie) o základných službách poskytovaných OČTK a súdmi v prípadoch násillia páchaného na ženách a dievčatách, o základných službách polície a službách justície v oblasti potláčania násillia páchaného na ženách a dievčatách on essential policing and justice sector services to respond to violence against women and girls, 2014, str. 45.

⁶² Komisia Americkej advokátskej komory pre domáce násilie. Súdny Kontrolný zoznam.

2.5 Reakcia trestno-právneho systému

V nasledujúcej časti ponúkame technické rady o tom, ako efektívne stíhať a súdiť prípady domáceho násilia podľa trestného práva. V tejto časti sú aplikovateľné všetky predchádzajúce základné typy a prístupy, avšak nebudeme ich opakovať. Školitelia by si túto sekciu mali upraviť a zakomponovať do nej presnejšie informácie a príklady z trestno-právnej praxe na Slovensku. Nasledujúca časť môže byť považovaná za rozšírený kontrolný zoznam, ktorý približne sleduje fázy trestného konania.

2.6.1 Stratégia vyšetrovania a zhromažďovania podkladov pre podanie obžaloby

Stíhanie prípadov domáceho násilia si vyžaduje špeciálny prístup, a to v každej fáze konania – od tvorby stratégie až po monitoring po vynesení právoplatného rozsudku. Tieto prípady si tiež vyžadujú, aby sa prokurátor postavil k zhromažďovaniu dôkazov a budovaniu prípadu proaktívne.

Prietahy vo veciach domáceho násilia – od oznámenia incidentu po vznesenie obžaloby/INDICTMENT sú bežné. Preto môže dôjsť k strate niektorých dôkazov. Kľúčovým prvým krokom preto je, aby prokurátor čo najskôr prekonzultoval s políciou taktiku dôkladného zhromažďovania dôkazov a vyšetrovania. Toto je čas, kedy treba spolu s políciou preskúmať výsledky posudzovania rizík a určiť postup ohľadom bezpečnosti obete a jej rodiny. **Prokurátor musí uprednostniť tie veci, ktoré preukazujú najväčšie riziko poškodenia.** Polícia môže poskytnúť aj doplňujúce informácie, napríklad o histórii násilia, či boli vydané nejaké dočasné ochranné opatrenia, v akom stave sa nachádza vzťah atď.

Vo fáze pred vznesením obžaloby býva dobrou praxou, že prokurátor dohliadne na riadne označenie a identifikáciu veci (ako prípadu domáceho násilia, pozri sekciu hore) a vypracuje plán činnosti (napr. kontrolný zoznam potrebných kľúčových informácií, zdroja, stavu a dátumu). Zároveň je dôležité, aby posúdil skutkové okolnosti prípadu proti všetkým konaniam, ktoré spĺňajú definície domáceho násilia v zmysle slovenskej legislatívy. Tu treba mať na pamäti, že môže ísť o fyzické, sexuálne, psychologické a ekonomické násilie. Pri jasnom chápaní skutkových okolností trestného činu, ktorý musí byť preukázaný na pojednávaní, môže prokuratúra spolupracovať s políciou aj na zhromažďovaní tých najlepších dôkazov počas fázy vyšetrovania a dohliadať, aby sa spĺňali všetky procesné náležitosti.

Pri podávaní obžaloby sa prokuratúra spolieha na predbežné dôkazy, vrátane podrobného policajného spisu. Prokurátor alebo prokurátorka môže samostatne zvážiť, či vznesie obžalobu resp. v akej veci, či má vec hodnotu z hľadiska verejného záujmu a mohla by mať potenciál odradiť od ďalšieho protiprávneho konania. Myslite na to, že **žiadosť obete o zastavenie stíhania by sa nemala použiť ako ospravedlnenie nečinnosti**, pokiaľ existuje dostatočné množstvo dôkazov, ktoré naznačujú, že došlo k spáchaniu trestného činu. Realita je taká, že v krajinách, v ktorých existuje politika podpory stíhania domáceho násilia, môže poskytnutie informácie, že obeť nemôže zastaviť vyšetrovanie, a že vyšetrovanie nezávisí na jej spolupráci, pomôcť znížiť riziko pomsty voči jej osobe.

2.6.2 Dôležité otázky počas vyšetrovania a zhromažďovania dôkazov

Kľúčovým dôkazom je svedectvo obete. Prokurátor či prokurátorka by však mali vždy myslieť na to, že zhromaždiť dostatok dôkazov, ktoré budú postačujúce na obžalobu páchatel'a domáceho násilia, je úlohou štátu, nie obete. Tento fakt zdôrazňuje aj Istanburský dohovor, ktorý stanovuje, že vyšetrovanie a stíhanie nesmie plne závisieť na trestnom oznámení, ktoré predloží obeť. Konanie by malo pokračovať, aj keď obeť stiahne svoje stanovisko alebo oznámenie (konanie *ex parte* a *ex officio*).⁶³ Popísaná taktika vedenia rozhovoru/vypočúvania obete by mala zvýšiť pravdepodobnosť, že obeť bude v rámci trestného konania spolupracovať. Prokurátori a prokurátorky by sa mali usilovať nadviazať dobrý kontakt s obeťou a nastoliť atmosféru dôvery v úvodných fázach vzájomného kontaktu.

Prokurátori musia mať zároveň potrebné zručnosti, aby pokračovali v konaní bez svedectva obete. To si vyžaduje stíhanie na základe dôkazov. Takéto prípady by mali byť vystavané na podporných dôkazoch, napr. fyzických dôkazoch, zdravotných posudkoch a znaleckých svedeckých výpovediach. Prokurátori by mali proaktívne pristúpiť k preskúmaniu možných foriem dôkazov. Užitočným nástrojom v tejto fáze by mohol byť kontrolný zoznam. Medzi bežné typy **dôkazov**, ktoré by sa mali zvážiť, patria:

- ✓ vyjadrenie policajta resp. policajná zápisnica;
- ✓ vyhlásenie susedov alebo výpovede iných svedkov (priateľ'a/priateľ'ky, dieťaťa atď.);
- ✓ záznam z tiesňovej linky;
- ✓ záznam bezpečnostnej kamery ;
- ✓ fotografie zranenia a miesta, kde došlo k incidentu (vrátane fotografií poškodeného majetku);
- ✓ zdravotné záznamy/správy (vrátane ošetrení na oddelení urgentnej medicíny);
- ✓ znalecká lekárska správa z incidentu;
- ✓ história incidentov v minulosti (napr. záznamy v trestnom registri páchatel'a, dočasné ochranné opatrenie, zákaz priblíženia sa, správne tresty);
- ✓ predchádzajúce hlásenia domáceho násilia, ktoré neboli riešené;
- ✓ listy alebo odkazy páchatel'a;
- ✓ dôkazy o zlých charakterových vlastnostiach páchatel'a.

⁶³ Článok 55 Istanburského dohovoru.

Príklad dobrej praxe

V americkom štáte Minnesota prokurátori posudzujú záznamy telefonických hovorov páchatel'ov s obeťami z výkonu trestu. V týchto rozhovoroch sa niektorí páchatelia za svoje násilie ospravedlnia, zatiaľ čo iní sa obetiam vyhrážajú, alebo sa ich pokúšajú prinútiť zmeniť svedectvo. Keďže sa nahrávajú všetky telefonáty z ústavu na výkon trestu, prokurátori si pri stavaní prípadu len vyžadujú prepisy rozhovorov/záznamy rozhovorov páchatel'ov. Prokurátori či prokurátorky podčiarkujú, že telefonáty slúžia ako dôkazy o zastrašovaní, ktoré môžu byť použité v rámci trestného konania, a sú tiež porušením dočasných opatrení, napr. zákazu kontaktu⁶⁵.

V tomto bode trestného procesu sa niektorí prokurátori zameriavajú na identifikáciu procesných chýb alebo nedostatkov policajného vyšetrovania, ktoré sa potom stanú dôvodom zamietnutia veci. Prokurátori a prokurátorky by mali chápať, že slabé výsledky vyšetrovania môžu byť dôsledkom nedostatočných policajných kapacít alebo vedomostí, respektíve môžu vyplývať zo stereotypného vnímania a mýtov o násilí na ženách, ktorým policajti veria. Takéto ťažkosti v zhromažďovaní dôkazov by nemali viesť k zamietnutiu žaloby. Práve naopak – ako bolo uvedené, prokurátor by mal na to reagovať dôsledným vyšetrením prípadu a zhromaždením dôkazov.

⁶⁴ Viac informácií: Sasha Anderson, Telefonáty z väzenai osvetľujú súkromné trestné činy [*Calls from jail shed light on intimate crime*], MPR News, 2. marca 2011, <http://www.mprnews.org/story/2011/03/02/domestic-violence-jail-phone-calls>.

CVIČENIE

Cvičenie	Cieľ	Čas	Postup
Posúdenie dôkazov a obžaloby	Účastníci a účastníčky školenia zvážia možnú obžalobu vo veci domáceho násilia a akú formu dôkazov budú potrebovať. Naučia sa tvoriť alternatívne stratégie a formy dokazovania, v závislosti od meniacich sa okolností prípadu.	60 minút (z toho 15 minút pre spätnú väzbu pred celou skupinou)	Diskusia v malých skupinách a vo veľkej skupine
Inštrukcie	<i>Rozdel'te účastníkov a účastníčky do malých skupín – osobitne prokurátorov/ky a sudcov/sudkyne a rozdajte im prípadovú štúdiu (pracovný materiál č. 9, Prípadová štúdia: Mária a Igor / Preskúmanie dôkazov a obvinení) s týmto zadaním: prokurátori / prokurátorky polícia vám postúpila tento procesný spis s takýmto zhrnutím incidentu domáceho násilia: Sudcovia / sudkyne, dostali ste tento spis od prokurátora so zhrnutím informácií o incidente domáceho násilia. Požiadajte účastníkov/účastníčky školenia, aby pouvažovali nad nasledovnými otázkami:</i> ✓ <i>V akých bodoch by mala byť vznesená obžaloba? Ktoré faktory ste zobrali do úvahy pri rozhodovaní?</i> ✓ <i>Posúďte predložené dôkazy a vyhodnoťte ich dôkaznú silu.</i> ✓ <i>Aké dôkazy by ste ešte chceli mať zahrnuté v tomto procesnom spise?</i> ✓ <i>Kto by mal byť uvedený ako svedok/svedkyňa?</i> <i>V prestávkach medzi diskusiami predloží školiteľ/školiteľka doplňujúce informácie uvedené v troch scenároch (pozri podkladový materiál 9, časť 2). Opýtajte sa účastníkov, či by prehodnotili niektoré zo svojich odpovedí. V rámci posledných 15 minút ich zvolajte do jednej skupiny a diskutujte o ich odpovediach.</i>		
Zdroje	Pracovný materiál: prípadová štúdia a scenáre 1-3, rozdané samostatne.		
Poznámky na záver:	<i>Školitelia/školiteľky by mali vyhodnotiť, v ktorom momente je vhodné rozdať scenáre – v závislosti od priebehu diskusie v skupinkách. Dôležité však je rozdať všetky tri scenáre.</i>		

2.6.3 Dôležité otázky v rámci prípravného konanie

Počas prípravného konania sú obe domáceho násilia vystavené zvýšenej miere rizika, hlavne ak nie je páchateľ vo väzbe, alebo nie je pod dohľadom.

Preto sú výsledky **posúdenia rizík a úmrtia** nesmierne dôležité, keďže pomôžu určiť, či páchateľ v rámci prípravného konania bude prepustený alebo zadržaný. Prokurátori/prokurátorky aj sudcovia/sudkyne musia rozumieť posudzovaným faktorom a musia im venovať náležitú pozornosť keď stanovujú podmienky kaucie alebo prepustenia. Prokurátor/ky by mali žiadať o vzatie páchateľa do väzby, pokiaľ existujú dôkazy, že údajný páchateľ môže ohrozovať obeť alebo iným spôsobom ovplyvňovať vyšetrovanie, prípadne sa dopustiť ďalších násilných činov. Ak nedošlo k posúdeniu rizík, bude ho musieť urobiť sudca/sudkyňa.

V mnohých právnych systémoch môžu prokurátori/prokurátorky požiadať a súdy vydať *sua sponte*, predbežné opatrenia (tzv. súdny príkaz), keď sa obvinený prvýkrát dostaví alebo je predvedený pred súd. Príkaz širokým spôsobom obmedzuje možnosti kontaktovania, vrátane osobného, telefonického, e-mailového kontaktu a iných foriem elektronickej komunikácie, ktoré možno považovať za obťažovanie. Tieto príkazy sú dôležitým nástrojom zvyšovania bezpečia obete. Predbežné opatrenia môžu obeti poskytnúť čas na podanie tzv. ochranného opatrenia – neodkladného opatrenia podľa civilného sporového poriadku.

Pri posudzovaní **obžaloby** by mal súd dôkladne zvážiť jednotlivé body obžaloby a brať do úvahy dynamiku domáceho násilia. Sudcovia/sudkyne by mali byť obozretní a dôsledne sa vyhýbať chybám, ako napríklad: obžaloba znižuje závažnosť obvinenia, keď zohľadňuje dôvody násilia (napr. „hádku začala žena...“); spis obsahuje informácie o žiadosti obete zastaviť konanie, zmieri medzi stranami alebo žiadosť prokurátora zastaviť konanie. Pokiaľ si vec vyžaduje ďalšie vyšetrovanie, sudcovia/sudkyne by mali vrátiť spis prokuratúre s príslušným vysvetlením a zdôvodnením, a nie konanie zastaviť.

V rámci prípravného konania (alebo na začiatku súdneho konania) môže prokurátor/prokurátorka požiadať sudcu/sudkyňu o vylúčenie niektorých dôkazov z dôvodu ich neprípustnosti. **Podanie in limine** zabraňuje tomu, aby boli na súde predložené informácie, ktoré môžu obeť zahanbovať alebo ponižovať. Tento postup je mimoriadne efektívny vo veciach s prvkami znásilnenia alebo sexuálneho násilia, ale sa tiež môže aplikovať na akékoľvek prípady domáceho násilia – obmedzí sa tým predkladanie nepotrebných dôkazov, ktoré súvisia s históriou sexuálneho správania obete.⁶⁵ Kontrolou potenciálne poškodzujúcich dôkazov, je vyššia pravdepodobnosť, že obeť bude počas prípravného konania spolupracovať a kontrola obžalovaného nad obeťou bude obmedzená. V závislosti od výsledkov posúdenia rizík môže prokuratúra podať aj podnet na **zaistení akýchkoľvek strelných zbraní**, ktoré páchateľ prechováva.

⁶⁵ Článok 54 Istanbulského dohovoru.

V tejto fáze si prokurátori môžu uvedomiť, že obeť nie je ochotná spolupracovať, alebo svoje stanovisko poprie na pojednávaní. Jednak môže explicitne odmietnuť vypovedať na pojednávaní, môže žiadať o zastavenie stíhania, alebo sa bude ku konaniu stavať ambivalentne či ustráchané vzhľadom na stres, ktorý prežíva. V tejto fáze by mali prokurátori dôsledne zvážiť možnosť predvolania obete/svedka na súd za účelom podania svedectva/vypovedania. Na jednej strane môže byť predvolanie užitočným nástrojom, pretože ochraňuje obeť pred tlakom údajného páchatel'a, keď to nie je ona, kto sa rozhodne ísť svedčiť. Predvolanie tiež vysiela páchatel'ovi signál, že konanie má pod kontrolou súd, a nie obeť. Z praxe vyplýva, že mnohé obete poskytnú svedectvo na základe predvolania, pričom pociťujú úľavu, že rozhodnutie poskytnúť dôkazy nie je v ich rukách..⁶⁶

Na druhej strane, pokiaľ sa zdá byť veľmi pravdepodobné, že obeť sa na základe predvolania nedostaví, dôrazne sa neodporúča ju k tomu nútiť. Následky neuposlúchnutia výzvy sú pre obeť veľmi závažné a mali by sa jej objasniť. Súd by mali využiť svoju právomoc a kvalifikovaný úsudok pri rozhodovaní, či by napomohlo presadzovaniu spravodlivosti vo veci domáceho násillia, keby obeť nerešpektovala predvolanie a nedostavila by sa na súd..

Lepšou alternatívou v rámci prípravného konania by mohlo byť, keby prokuratúra pripravila svedeckú výpoveď obete v inej forme, ale tak, aby spĺňala potrebné náležitosti dôkazového materiálu (akceptovateľná môže napríklad byť predchádzajúca písomná výpoveď, prepis video nahrávky).

I keď prokurátori môžu považovať civilné konania za veci mimo ich pôsobnosti, mali by sa dotazovať na akékoľvek **súbežné civilné konania** a informovať súd o akýchkoľvek predbežných (neodkladných opatreniach. Súd by mal tieto opatrenia brať do úvahy a tiež by mal zabezpečiť, aby nedošlo k žiadnym konfliktným postupom. Možnosť kaucie by napríklad nemala byť povolená bez zohľadnenia prípadných ochranných opatrení vo veci páchatel'a a obete. Okrem toho, niektoré informácie z civilných (rodinných) vecí by mohli byť užitočné aj na účely trestného stíhania. Koordinácia a komunikácia, alebo spoločné vedenie vecí medzi civilnými a trestnými súdmi má kľúčový význam.

2.6.4 Dôležité aspekty počas súdneho konania

Ako už bolo spomínané, prokurátor musí byť pripravený na možnosť, že obeť nebude spolupracovať alebo nebude na pojednávaní svedčiť. Treba rozlišovať medzi **obeťami, ktoré sa zdráhajú svedčiť** a tými, **ktoré svedčiť odmietajú**. Prokurátori by nemali už dopredu predpokladať, že obeť odmietne svedčiť. Pravdepodobnosť, že obeť bude spolupracovať, i keď na začiatku sa zdráhala, môže podporiť starostlivé plánovanie jej bezpečia a budovanie dôvery.

Ak sa však na pojednávaní zdá, že obeť nie je ochotná svedčiť/poskytovať dôkazy, súd by mal posúdiť dôvody, ktoré ju k tomu vedú s cieľom určiť, aký by mohol byť najlepší ďalší postup

⁶⁶ Janet Carter, Candace Heisler and Nancy K.D. Lemon. 1991. *Domáce násillie: Kľúčová úloha sudcov v prípadoch domáceho násillia. Národný model pre vzdelávanie sudcov* [Domestic Violence: The Crucial Role of Judges in Domestic Violence Cases. A National Model for Judicial Education]. Fond na prevenciu násillia v rodine/Family Violence Prevention Fund. str. 105.

(je to preto, že sa bojí páchatel'a? Alebo sa hanbí? Popiera, čo sa stalo? Alebo nechce opätovne prežívať incident? Alebo to je z nedostatku dôvery v súdny systém?) Prokuratúry a sudy by mali byť pripravené citlivo klásť otázky ohľadom uvedených možností. (pozri Sekcia II. D vyššie)

Po dopytovaní môže súd vo veci krátko pokračovať a umožniť obeti, aby sa poradila so svojím advokátom/advokátkou alebo iným zástupcom/zástupkyňou organizácie poskytujúcej podporu ženám prežívajúcim násilie.

Netreba zabúdať, že v justícii a v celej spoločnosti sú rozšírené mýty o domácom násilí, ktoré vedú k „sústredeniu sa na správanie obete, a nie na správanie obžalovaného.“⁶⁷ Počas konania a pojednávania sa obeť často správajú protichodne s očakávaniami. Napríklad, obeť môže počas súdneho konania vystupovať agresívne, alebo sa hádať, môže tvrdiť, že páchatel'a miluje alebo môže popierať akékoľvek násilie. Existuje riziko, že samosudca/samosudkyňa alebo senát bude vnímať jej zmätočné/protichodné správanie ako nedostatočnú dôveryhodnosť. Právny zástupca obžalovaného sa môže pokúsiť využiť existujúce mýty o domácom násilí, aby výpoveď obete spochybnil. Netreba zabúdať, že konanie sa nevedie proti obeti. Je úlohou prokurátora/prokurátorky a sudcu/sudkyne zamietnuť tento typ dokazovania. Z hľadiska prokuratúry tiež môže byť užitočné požiadať súd o povolenie **súdnознаleckého svedectva, resp. svedectva odborníka/odborníčky z danej oblasti**, ktorý/ktorá by objasnil/objasnila reakciu obete na traumy, ktorú zažila, vyvrátila stereotypy alebo predložila forenzné dôkazy. Na súde môžu svedčiť/podať písomné odborné svedectvo aj organizácie poskytujúce podporu ženám zažívajúcim domáce násilie.

Sudcovia/Sudkyne by si mali byť rovnako vedomí taktiky páchatel'a využívanej na zmanipulovanie súdu – toho, ako sa môžu javiť a ako vystupujú (napr. obžalovaný môže bagatelizovať násilie, ku ktorému došlo, klamať, externalizovať zodpovednosť a „viniť“ zneužívanie alkoholu/drog, stres, alebo samotnú obeť). Súd sa musí plne sústrediť na správanie obžalovaného v čase incidentu, a nie na okolnosti. Ako bolo spomenuté v Sekcii 2.D vii vyššie, páchatelia sa tiež pokúšajú kontrolovať obeť aj v rámci pojednávania. Je mimoriadne dôležité, aby sudca/sudkyňa alebo senát zaistili v pojednávacej miestnosti bezpečnú atmosféru.

⁶⁷ Praxis International, *Plán pre bezpečie, Dodatok 5C, Vzdelávacie memorandum – Využitie odborných svedkov v prípadoch domáceho násilia* [The Blueprint for Safety, Appendix 5C, Training Memo - Use of Expert Witnesses in Domestic Violence Cases], http://praxisinternational.org/bp_materials.aspx#SupplementalMaterials.

CVIČENIE

Cvičenie	Cieľ	Čas	Postup
Zaobchádzanie s nespolupracujúcou obeťou ZDRÁHAJÚCA SA	Účastníci a účastníčky školenia riešia rôzne scenáre, v ktorých sa obeť správa nespolupracujúco a využívajú iné formy dokazovania a dopytovania..	60 minút (z toho 15 minút na prácu vo veľkej skupine)	Diskusie v malých a veľkých skupinách
Inštrukcie	<i>Použite prípadovú štúdiu z predchádzajúceho cvičenia (Pracovný materiál č. 9, Prípadová štúdia: Mária a Igor / Posúdenie dôkazov a obvinení) a informujte účastníkov/účastníčky, že vec sa dostala na súd. Účastníkov/čky rozdeľte do malých skupín (nemiešajte profesie). Požiadajte ich, aby si prípadovú štúdiu pripomenuli a zvážili, ako by sa pripravili na svedectvo obete a aké fakty a informácie by bolo treba v jej výpovedi zdôrazniť.</i> <i>Po krátkej voľnej diskusii predstavia školitelia/školiteľky s odstupom času tri scenáre (Pracovný materiál č. 10: Zaobchádzanie s nespolupracujúcou obeťou na súde) a môžu účastníkov/účastníčky požiadať, aby sa snažili nájsť odpovede na otázky uvedené ku každému z nich. V rámci posledných 15 minút budú účastníci/účastníčky diskutovať vo veľkej skupine – o svojich odpovediach a prípadne aké problémy riešili pri rozhodovaní/vynášaní rozsudku.</i> <i>Po cvičení rozdajte Pracovný materiál č. 11: Kontrolný zoznam otázok pre obeť, svedka / svedkyňu na súde ako zdrojový materiál.</i>		
Pomôcky	Prípadová štúdia, podkladové materiály so scenármi 1 – 3, ktoré budú rozdane samostatne.		
Poznámky na záver:	<i>Možno bude prospešné poskytnúť viac času na diskusiu o kontrolnom zozname otázok pre nespolupracujúcu obeť/svedka/svedkyňu. V rámci dopĺňujúceho cvičenia by si účastníci/účastníčky mohli precvičiť scenáre v rámci hrania rolí, pričom by svedka/svedkyňu v ideálnom prípade hrali dobrovoľníci alebo herci.</i>		

2.6.5 Dôležité aspekty počas rozhodovania vo veci

Rozsudok vo veciach domáceho násilia by mal zohľadňovať závažnosť trestného činu a charakteru násilia, ku ktorému došlo v rámci partnerských vzťahov.⁶⁸ Proporcionálne a konzistentné rozhodovanie je nesmierne dôležité, pretože vysieľa jasnú správu o tom, že domáce násilie nebude tolerované. Takýto postup môže odradiť ďalších páchatel'ov.

Primárnym cieľom vynášania rozsudku vo veciach domáceho násilia je zastaviť násilie, ochrániť obeť a iných členov rodiny, vziať páchatel'a na zodpovednosť za jeho konanie a slúžiť ako všeobecný moment odstrašenia. **Rehabilitácia páchatel'a je druhotným cieľom.**

Istanbulský dohovor navyše v rámci rozsudku podľa trestného práva **zakazuje** ukladať **povinné riešenie konfliktov**, napr. mediáciu a zmier,⁶⁹ keďže existuje veľké riziko, že takéto procesy povedú k reviktimizácii ženy, ktorá zažila násilie.

Pri rozhodovaní vo veciach domáceho násilia je dôležité zvážiť nasledovné aspekty:⁷⁰

Príprava návrhu na uloženie trestu:

- ✓ Prokurátori a prokurátorky majú povinnosť zabezpečiť, aby súd dostal riadne informácie k vyneseniu rozsudku a tiež na účely odporúčaní a poradenstva, ktoré by mohli obsahovať informácie o poľahčujúcich alebo priťažujúcich okolnostiach alebo výpoveď obeť o následkoch trestného činu. Pri tvorbe **odporúčaní** by mal byť prokurátor pripravený napadnúť akúkoľvek argumentáciu právneho zástupcu obžalovaného, ktorá by viedla k zavádzajúcej alebo nepravdivej bagatelizácii, alebo by znevažovala osobu obeť.
- ✓ Prokurátor/prokurátorka by mali pripraviť obeť na pojednávanie, na ktorom bude vyhlásený rozsudok a objasniť jej možnosti, kedy a ako sa môže vyjadriť. Existuje niekoľko spôsobov, ako môže obeť informovať o dosahu násilia na jej život a na život členov jej rodiny: môže predstúpiť pred súd a vypovedať, alebo prostredníctvom listu sudcovi/senátu môže podať písomné stanovisko obeť, alebo sa môžu na súd obrátiť jej priatelia/priateľky či rodinní príslušníci. Vyhlásenie obeť o následkoch skutku by malo popisovať jej vôľu a názor na odsúdenie páchatel'a, dosah samotného trestného činu na ňu, deti alebo iných členov rodiny (vrátane rozsahu fyzického a emočného zranenia), a akékoľvek obavy alebo dodatočné informácie, o ktorých je presvedčená, že sú relevantné na účely vyhlásenia rozsudku (napr. namietat' skutkové okolnosti v zápisnici). Stanovisko obeť o dosahu trestného činu môže byť užitočným nástrojom na „presmerovanie pozornosti sudcu na škody, ktoré utrpela obeť a komunita v čase

⁶⁸ Článok 45 Istanbulského dohovoru.

⁶⁹ Článok 48 Istanbulského dohovoru.

⁷⁰ Vid' UNODC, Príručka pre účinné stíhanie násilia na ženách a dievčatách [Handbook on Effective Prosecution Responses to Violence Against Women and Girls], 2014, str. 123-124.

vynášania rozsudku a (pokiaľ mala) príležitosť vyjadriť sa, mohlo jej to pomôcť v procese zotavovania sa.”⁷¹

Uloženie trestu:

- ✓ So **závažnejším dosahom** (napr. trest odňatia slobody, elektronický monitoring, probácia s podmieneným odkladom) má vplyv na počet opätovných zatknutí za domáce násilie (počet je nižší), v porovnaní s rozsudkami s menej závažným dosahom, ako napríklad pokuty a podmienené tresty odňatia slobody bez probácie.
- ✓ Zoberte do úvahy všetky **záznamy v registri trestov/predchádzajúce odsúdenia** obžalovaného, ako **násilné správanie v minulosti**. Podľa výsledkov výskumu je prediktorom miery rizika opakovaného násilia aj kriminalita, ktorá sa netýka domáceho násilia. Majte tiež na pamäti, že trestná história obžalovaného sa môže líšiť od histórie násilia, keďže reálny počet násilných činov, ktoré spáchal môže byť vyšší, než počet zachytený v trestných záznamoch. Treba preskúmať obe verzie a typy príbehu.
- ✓ Posúďte **históriu predchádzajúcich kontaktov so súdom**, predovšetkým iné otvorené civilné/rodinné veci alebo ochranné (neodkladné) opatrenia.
- ✓ Zohľadnite možnosť, že **páchateľ sa nedostaví na súd**. Prokurátori by mali páchatel'ov, ktorí sa nedostavia na súd, považovať za osoby, u ktorých je vyššie riziko opakovaného násilia.
- ✓ Pri odporúčaní **podmieneného prepustenia pre prvopáchateľov** buďte opatrní. Z výskumov vyplýva, že významný počet prvopáchateľov, ktorí boli podmienene prepustení, sa dopustia opakovaného násilia a porušenia podmienok prepustenia.
- ✓ Pokiaľ bol obžalovaný uznaný vinným zo sexuálneho násilia, zvážte **jeho registráciu ako páchatel'a sexuálne motivovaného trestného činu** podľa príslušných legislatívnych ustanovení.
- ✓ Zvážte **negatívny dosah uloženia povinnosti zaplatiť pokutu na obeť**.⁷² Uloženie povinnosti páchatel'ovi, ktorý bol uznaný vinným, uhradiť pokutu môže mať vplyv na splnenie si povinnosti uhradiť obeti výživné na dieťa/deti.
- ✓ Pri určovaní adekvátneho trestu zvážte nasledujúce **príťažujúce okolnosti**: páchatel' sa dopustil protiprávneho konania proti bývalej/súčasnej partnerke, opakované konanie, obeť bola obzvlášť zraniteľná, čin bol spáchaný na dieťati alebo v jeho prítomnosti, bola použitá extrémna miera násilia, boli použité zbrane alebo sa vyhrážal ich použitím, došlo k ťažkému fyzickému alebo psychickému poškodeniu obeť, páchatel' už bol uznaný vinným v minulosti.⁷³

Sudcovia a prokurátori môžu využiť nasledovný kontrolný zoznam, vďaka ktorému by v čase vynášania rozsudku mali byť k dispozícii nasledovné informácie:

- ✓ skutkové okolnosti prípadu
- ✓ informácie o kriminálnej histórii obžalovaného;

⁷¹ Ibid. str. 123.

⁷² Článok 48(2) Istanbulského dohovoru.

⁷³ Článok 46 Istanbulského dohovoru.

- ✓ dosah činu na obeť a jej vstup;
- ✓ história násilného správania;
- ✓ pokiaľ je to relevantné, posudky o užívaní drog/alkoholu a/alebo duševnom zdraví;
- ✓ história predchádzajúcich kontaktov rodiny so súdom;
- ✓ informácie o deťoch alebo iných členoch rodiny, ktorých môže násilie doma ovplyvňovať.

Z mnohých dôvodov sa trestný súd nemusí skončiť uznaním viny. Súčasťou povinnosti prokuratúry je zabezpečiť obeť ochranu, a preto by mal prokurátor/ prokurátorka počítať s možnosťou, že vec sa skončí oslobodením spod obžaloby. Počas predbežných stretnutí s obeťou by jej mal/mala prokurátor/ prokurátorka poskytnúť jasné informácie o možných výsledkoch konania a o tom, čo bude pre ňu znamenať, keď bude páchatel' uznaný vinným, a čo keď sa konanie skončí oslobodením spod obžaloby. Prokurátor by tiež mal mať plán ochrany obete a prevencie ďalšieho protiprávneho konania (napr. prenasledovanie alebo obťažovanie) po pojednávaní **a právoplatnom rozsudku**. Takéto konanie môže zahŕňať žiadosť o vydanie ochranného opatrenia po uznaní viny alebo po oslobodení spod obžaloby a plán postupu v prípade porušenia príkazu.

2.6 Riešenie v rámci civilného práva

Mnoho obetí domáceho násillia si nežiada, aby ich partner alebo manžel skončili za mrežami, a tak hľadajú odpoveď na ukončenie vzťahu alebo násillia v občianskom práve. Úvahy o bezpečí obete a jej posilnení sú rovnako dôležité v civilných veciach, ako aj v trestných. Obzvlášť sudcovia musia dokázať identifikovať známky domáceho násillia v histórii veci (rozvod, výživné alebo zverenie dieťaťa nemusí explicitne odkazovať na násillie), a majú vyniesť také rozhodnutia, ktoré zaistia bezpečie obete, jej deťom resp. členom rodiny .

Zástupcovia/zástupkyne justície v civilných a súdnych veciach, ktoré obsahujú domáce násillie, by sa mali v maximálnej možnej miere koordinovať. Keď sú obeť „v oboch“ právnych systémoch, bezpečie, alebo bezpečie a ochrana detí, predstavuje pre nich kľúčový integrovaný prístup, alebo ideálne spoločný prípadový manažment.

Poznámka k dobrej praxi

Pri prijímaní legislatívy ohľadom rodovo podmieneného násilia (Zákon o integrovaných ochranných opatreniach proti rodovo podmienenému násiliu), zriadilo Španielsko systém špecializovaných súdov pre rodovo podmienené násilie, ktoré majú kombinované jurisdikcie a riešia civilné aj trestné veci, obvyčajne s prvkami rodinného práva. Systém vedie proces pokiaľ si obeť žiadajú opatrenia podľa civilného práva, napr. podpora detí alebo rozhodnutie vo veci zverenia dieťaťa do starostlivosti, spolu s ostatnými trestnými vecami. Celkovým cieľom súdov je poskytnúť obetiam okamžitú, úplnú a efektívnu ochranu. Podľa španielskeho práva sú OČTK a súdy súčasťou multidisciplinárneho riešenia, a súdy pôsobia v koordinácii s psycho-sociálnym tímom (psychológ/psychologička a sociálny pracovník/pracovníčka) a „zástupcom/zástupkyniam pomáhajúcich profesií“⁷⁵

⁷⁴ Elisabeth Duban. 2009. Bezpečie do domovov: Boj proti násiliu na ženách v regióne OBSE. Zbierka osvedčených postupov [Bringing Security Home: Combating Violence Against Women in the OSCE Region. A Compilation of Good Practices]. Sekretariát OBSE, Kancelária generálneho tajomníka, Rodová sekcia: Viedeň. str. 100-101, 110.

2.6.1 Pojednávanie o neodkladných opatreniach

Hlavným účelom ochranného opatrenia v civilnom práve (t. j. zákaz vstupu vykázananej osobe do spoločného obydlija, súdny príkaz na platbu výživného alebo odovzdanie dieťaťa do starostlivosti rodičovi, ktorému bola zverená starostlivosť o dieťa) je chrániť jednotlivcov pred poškodením a ujmu. V prípade okamžitého nebezpečenstva bývajú neodkladné opatrenia najúčinnnejším spôsobom, ako zaručiť obeti bezpečie – zákaz fyzického priblíženia sa k obeti na určitý čas.⁷⁵ Neodkladné opatrenia sú nesmierne dôležité, pretože umožňujú žene zostať doma (a nežiť v napr. bezpečných ženských domoch) a mať pocit bezpečia. Tieto krátkodobé opatrenia dávajú obetiam potrebný čas, aby sa rozhodovali o svojich životoch pod menším tlakom. Pri účinnom uplatňovaní môžu mať ochranné opatrenia aj preventívnu úlohu. Ochranné opatrenia tiež kladú páchateľovi zodpovednosť za jeho správanie a ich porušenie (pokračovanie v násilnom správaní) bude mať následky.

Z praxe vyplýva, že pre mnohé obete je neodkladné opatrenie dostačujúce na to, aby buď páchateľ a ovplyvnili alebo odišli zo vzťahu bez toho, aby bolo treba podnikať ďalšie právne kroky. Keďže mnohé obete, ktoré žiadajú o vydanie neodkladného opatrenia, nie sú pripravené podať trestné oznámenie na páchateľ a, Istanbulský dohovor stanovuje, aby členské štáty umožnili obetiam žiadať o vydanie ochranného opatrenia bez ohľadu na to, či iniciovali iné konanie.⁷⁶ V čase písania tejto príručky bolo podľa slovenského práva nutné, aby obeť žiadajúca o vydanie neodkladného opatrenia podľa civilného práva zároveň začala právne konanie vo veci (trestné alebo civilné, napr. podala žiadosť o rozvod).

V neposlednom rade pri žiadosti o vydanie ochranného opatrenia sa môže obeť cítiť posilnená a rozhodnutá. Súdny musí pamätať na to, že v mnohých prípadoch to je prvýkrát, čo obeť požiada o pomoc a začne s procesom opúšťania násilia.

Súd si musí pri vydávaní/pojednávaní o dočasnom ochrannom opatrení udržať neutrálne postavenie, ale i tak musí venovať veľkú pozornosť nebezpečnej povahe domáceho násilia. V prípade preukázania násilia musí uplatniť svoju právomoc na ochranu obete. V nasledujúcich bodoch sú zhrnuté príklady dobrej praxe, podľa ktorých by súdy mali postupovať:⁷⁷

- ✓ Zabezpečte, aby bolo v pojednávacej miestnosti vytvorené **bezpečné prostredie**. Zahŕňa to prijatie popísaných bezpečnostných opatrení, manažment priebehu pojednávania a vyškolenie zamestnancov/kýň súdu v otázkach domáceho násilia.
- ✓ Uistite sa, že prostriedky právnej ochrany sú pre obeť **dostupné**. Väčšina obetí žiada o uloženie ochranného opatrenia prostredníctvom *pro se* podania/ žiadosti, bez právneho zastúpenia. Pri vyplňaní požadovanej dokumentácie alebo zhromažďovaní dôkazov majú obete nezriedka problémy. Súd môže byť pri zabezpečení prístupu byť

⁷⁵ Dôvodová správa k Dohovoru Rady Európy o predchádzaní a boji proti násiliu na ženách a domácomu násiliu [Explanatory Report to the Council of Europe Convention on preventing and combating violence against women and domestic violence], odsek. 264.

⁷⁶ Článok 53, Istanbulska dohovor a Dôvodová správa k Dohovoru Rady Európy o predchádzaní a boji proti násiliu na ženách a domácomu násiliu, odsek 273.

⁷⁷ Pozri tiež Článok 53 Istanbulskeho dohovoru.

nápomocný – môže navrhovateľ/a/ku informovať o službách právnej pomoci, keď sa na súde objavia, môže objasniť právny postup a požadované dôkazy a povzbudiť právnych zástupcov a advokátov, aby pracovali s obeťami domáceho násilia a môžu vypracovať neformálne materiály, ktoré objasnia proces vydania neodkladného opatrenia (letáky, videá).

- ✓ **Pozorne počúvajte obeť.** Pýtajte sa, akú pomoc a podporu potrebuje a trpezlivo a zrozumiteľne jej vysvetlite, čo je dostupné, čo zahŕňa neodkladné opatrenie, aký je proces úpravy, rozšírenie alebo zrušenia opatrenia pokiaľ si to tak žiadateľ želá v ďalších fázach procesu. Uistite sa, že obeť informáciám porozumela.
- ✓ Zabezpečte **úplnosť záznamov.** Ako už bolo spomínané, obeť môže na pojednávaní pôsobiť uspokojená, dokonca môže prijímať zodpovednosť za násilie. Sudca/Sudkyňa musí získať špecifické a presné informácie. To si môže vyžadovať vykázat páchatel'a na čas z pojednávacej miestnosti, aby sa znížila miera zastrašovania alebo strachu.
- ✓ Na to, aby boli dočasné ochranné (neodkladné) opatrenia efektívne, musia byť **komplexné.** Sudca/sudkyňa by mala uprednostniť bezpečie obete a zabezpečiť potrebnú nápravu a úľavu.
- ✓ Špeciálnu pozornosť pri opatrení treba venovať **zvereniu dieťaťa do starostlivosti, úprave styku a podpore (výživnému)** a na úpravu styku treba zvážiť používanie štandardizovaných formulárov.
- ✓ Keď došlo k domácejmu násiliu, alebo existuje hrozba, že k nemu dôjde, vydávať opatrenia **na základe návrhu jednej strany.** V najkratšej možnej lehote vyrozumieť páchatel'a o vydaní opatrenia a o možnosti zúčastniť sa úplného pojednávania vo veci.
- ✓ Neodkladné opatrenie musí byť **uplatňované a vynútitel'né**, aby bolo efektívne. Súd by mal mať stratégiu monitoringu a postup v prípade porušovania opatrení (napr. nadväzné pojednávanie, politiku smerovanú na uväznenie tých páchatel'ov, ktorí porušia podmienky opatrenia, trestnoprávne sankcie, progresívne sankcie).

Pri zabezpečovaní účinnosti civilných predbežných ochranných opatrení zohrávajú úlohu aj prokurátori. Zvyčajne vstupujú do hry, keď opatrenie nezabránilo páchaniu násilia. Ku všetkým páchatel'om, ktorí porušili podmienky predbežného ochranného opatrenia/neodkladného opatrenia, by sa malo pristupovať s vedomím vyššej možnej miery ohrozenia bezpečí. Páchatel' by mal čeliť trestnoprávnym následkom porušenia predbežného ochranného opatrenia. Toto obdobie môže byť mimoriadne traumatizujúce pre obeť, ktorá možno stratila dôveru v právny systém, ktorý ju neochránil. Prokurátori by mali s obeťami jednat' citlivo, aby zabezpečili jej účasť na konaní, a mali by dôsledne zvážiť nebezpečenstvo vyplývajúce zo situácie.

2.6.2 Riešenie domáceho násilia v rámci rodinného práva

Prípady podliehajúce rodinnému právu, v ktorých sú aspekty domáceho násilia môžu predstavovať pre právny systém sčasti problém, pretože história násilia často súdu nie je známa alebo dokonca ani právnym zástupcom strán. Zo štúdií vyplýva, že veľký podiel

rozvodových prípadov, ktoré sa javia byť konfliktné (napr. ich nie je možné vyriešiť bez súdneho pojednávania), sú v skutočnosti prípady, kde je história domáceho násilia.⁷⁸

Keď si sudca/sudkyňa nie je vedomý/á histórie domáceho násilia, môže pre obeť a jej deti nevedomky zvýšiť nebezpečenstvo nariadením mediácie alebo alternatívneho riešenia spor. Istanbulský dohovor stanovuje, aby signatárske krajiny zakázali povinné alternatívne riešenie sporov v trestných veciach, pripomínajúc mnohé dôvody, prečo takéto alternatívne riešenie často nie je vhodné ani v civilných veciach. „Obete takéhoto násilia nemôžu byť nikdy účastné takéhoto alternatívneho procesu riešenia sporov na rovnocennej úrovni s páchatel'om. Podstatou tohto konania je, že obeť bez výnimky pociťujú hanbu, bezmocnosť a zraniteľnosť, zatiaľ čo páchatel' prekypuje pocitmi moci a dominancie.“⁷⁹ Preto pred odporúčaním akejkoľvek formy mediácie vo veciach podľa rodinného práva, obzvlášť ak bude konanie odročené na určitý čas, musí súd zabezpečiť dohľad (skrining), či dochádza k donucovaciemu a kontrolujúcemu správaniu na strane páchatel'a, aby sa zistilo, či dochádza k domácej násilii. Prv, než odporučia mediáciu alebo terapiu by zriadenci súdu mali absolvovať školenie a zabezpečiť zachovanie dôvernosti.

Súdy tiež zlyhávajú pri identifikácii alebo dokumentácii násilia pri zverení dieťaťa a v rámci konania o úprave styku. Pokiaľ sudcovia/sudkyne nemajú školenie v oblasti domáceho násilia, nemusia byť schopní/é identifikovať taktiku páchatel'a, napríklad keď žiada o zverenie detí do starostlivosti/úpravu styku ako spôsob udržať si kontrolu nad obeťou alebo možnosť ju potrestať za to, že ho opustila.

Sudcovia rozhodujúci vo veciach rodinného práva, ktorí nie sú oboznámení s dynamikou domáceho násilia, môžu rozhodovať na základe bežných mýtov o násilí, ako napríklad „násilie sa skončí, keď sa pár rozdelí“, alebo „ženy krivo obviňujú svojich partnerov z domáceho násilia pre svoj osobný zisk v rámci vyporiadania bezpodielového vlastníctva“ alebo „deti potrebujú otcov (napriek histórii domáceho násilia)“.

Istanbulský dohovor stanovuje, aby súdy pri zverovaní maloletých detí do starostlivosti a úprave styku zohľadňovali históriu domáceho násilia a odporúčali odňatie rodičovských práv páchatel'ovi ako alternatívny trest pokiaľ najlepší záujem dieťaťa a bezpečie obeť nie je možné zaistiť iným spôsobom.⁸⁰ I keď nie je v možnostiach tejto príručky uviesť podrobný prehľad o vplyve domáceho násilia na deti, alebo ako najlepšie rozhodnúť vo veci podpory dieťaťa, zverenia do starostlivosti, úpravy styku v prípade, že dochádzalo/došlo k domácej násilii, uvádzame niekoľko príkladov dobrej praxe, ktoré sú relevantné pre veci rozhodované podľa rodinného práva:

⁷⁸ V roku 2011 financovalo Ministerstvo spravodlivosti USA štúdiu o názoroch hodnotiteľov opatery dieťaťa v súvislosti s údajným domácim násilím v prípadoch rozvodu. Pozri tiež Daniel G. Saunders. 2007. *Zverenie dieťaťa do opatery a rozhodnutia o návštevách v prípadoch domáceho násilia: právne trendy, rizikové faktory a bezpečnostné otázky*. [Child Custody and Visitation Decisions in Domestic Violence Cases: Legal Trends, Risk Factors, and Safety Concerns], dostupné na: <http://www.vawnet.org>

⁷⁹ Dôvodová správa k Dohovoru Rady Európy o predchádzaní násilii na ženách a domácej násilii a boji proti nemu, odsek 252.

⁸⁰ Článok 31 a 45 Istanbulskeho dohovoru.

- ✓ Zaistiť **bezpečné prostredie v pojednávacej** miestnosti, za využitia bezpečnostných opatrení uvedených v tejto príručke.
- ✓ Prijatť **zrýchlené a zjednodušené postupy** rozhodovania vecí podľa rodinného práva, ktoré zahŕňajú domáce násilie.
- ✓ **Neodporúčať strany na mediáciu**, alternatívne riešenie sporov, vzdelávanie o rodičovstve, alebo párovú terapiu v prípade (intenzívnej) histórie domáceho násilia.
- ✓ Byť si vedomý, že **medzi stranami nie je rovnomerne rozložená moc**, čo si vyžaduje veľmi dôsledné preskúmanie dohody ohľadom detí, financií resp. majetku ešte skôr, než ich súd schváli.
- ✓ **Vyhodnotenie zverenia maloletého dieťaťa do starostlivosti** musia realizovať vyškolení experti na dynamiku domáceho násilia ktorí prinajmenšom majú vedomosti o vplyve domáceho násilia na bezpečie dospelých a detí, negatívnom vplyve využívania násilia páchatelom na jeho rodičovskú spôsobilosť, a okolnosti, za akých obmedziť páchatelovi prístup k jeho dieťaťu/deťom.
- ✓ Nepredpokladať, že striedavá starostlivosť je v najlepšom záujme dieťaťa. **Zverenie dieťaťa do výlučnej osobnej starostlivosti len jednému z rodičov** by malo byť v prospech nenásilného rodiča, prinajmenšom dokým páchatel nepreukáže, že deti s ním budú v bezpečí (čo by mohlo zahŕňať absolvovanie súdom nariadeného programu).
- ✓ Pri stanovovaní pravidiel **návštevy alebo odovzdávania** dieťaťa, explicitne uveďte dátum, čas, miesto atď.. Nenariaďujte podmienky, ktoré sú „rozumné“ alebo „predmetom dohody“ strán, keďže polícia a súdy nebudú môcť takéto rozhodnutie vykonať.
- ✓ Zvážiť nariadenie **návštev pod supervíziou (dohľadom)**, ktoré sa môžu konať prostredníctvom špecializovaného centra alebo prostredníka, ktorý nebol zapojený do násilia, alebo na mieste, ktoré nie je v blízkosti obete.
- ✓ Z začať s **krátkymi, obmedzenými návštevami pod dohľadom** a predlžovať čas v závislosti od plnenia podmienok opatrenia.
- ✓ Pred návštevami nariaďte abstinenciu od **drog alebo alkoholu**.

Poznámka pre školiteľa a školiteľky: nabádajte účastníkov a účastníčky k ďalším krokom

Na záver školenia môžu školitelia a školiteľky iniciovať s prokurátormi a sudcami diskusiu o tom, ako môžu v rámci svojich odborných kapacít prispieť k zlepšeniu toho, ako sa právny systém vysporiadava s prípadmi domáceho násilia. Môžu pri tom citovať príklady (napr. ako príklady uvedené vyššie). Takáto diskusia môže byť dobrá na záver školenia. Pokiaľ to umožňuje čas, školitelia a školiteľky môžu účastníkom a účastníckam uviesť príklady usmernení, ktoré vytvorili prokurátori a sudcovia v iných krajinách. Účastníci a účastníčky sa s nimi môžu oboznámiť a následne sa môže otvoriť diskusia o možnosti vytvorenia podobných materiálov na Slovensku. (viď pracovný materiál 12 a 13).

III – PRÍPRAVA NA ŠKOLENIE

Časť 1: Tipy a metodické poradenstvo: vzdelávacie nástroje

Okrem všeobecných techník v oblasti vzdelávania dospelých by škoolitelia, ktorí používajú túto príručku, mohli považovať za prínosné preštudovať si nasledujúce odporúčania, ktoré sa špecificky dotýkajú práce s orgánmi činnými v trestnom konaní a zástupcami justície.

- ✓ **Využívajte rozličné a participatívne prístupy.** Pri školení profesionálov a profesionáliiek v skupinách je účinné, ak im poskytneme množstvo príležitostí ako na dané riešenia prichádzať samostatne (resp. v menších skupinách, ak je to možné) namiesto toho, aby ste im jednoducho oznámili, aký je správny postup. Škoolitelia by mali usmerňovať prácu prostredníctvom upozorňovania na problémy a faktory, ktoré by mali účastníci vziať do úvahy a informovať o ideálnych a odskúšaných postupoch z praxe. Účastníci školenia by mali mať k dispozícii dostatočný počet kontrolných zoznamov a príručiek zostavených tak, aby umožňovali jednoduchú aplikáciu v rámci ich každodennej práce po ukončení školenia.
- ✓ **Využívajte proces učenia sa od kolegov (peer-to-peer teaching).** Orgány činné v trestnom konaní a zástupcovia justičného sektora zvyčajne reagujú pozitívne na školenia vedené kolegami. Ak nie je možné aby škooliteľ, ktorý bude viesť celý program bol z rovnakého profesionálneho prostredia, prípadne mal identické povolanie, môžete pozvať kolegov, ktorí dokážu stručne prezentovať odskúšané postupy z praxe. Ak škoolitelia zastupujú odlišné profesie, alebo sektory môžu napriek tomu pomáhať vytvoriť atmosféru, ktorá sa bude niesť v znamení rešpektu a brať na vedomie náročnosť práce s prípadmi domáceho násilia.
- ✓ **Vypracujte realistické prípadové štúdie.** Cvičenia a aktivity by mali byť konkrétne a na mieru upravené pracovným skúsenostiam špecifickým účastníkom školenia. V ideálnom prípade je vhodné vyhnúť sa dlhým prezentáciám obsahujúcim abstraktné informácie. Podľa možnosti je vhodné využiť stručné mini-prednášky, ktoré sa budú strieďať s prácou na realistických prípadových štúdiách. V rámci prípravy prípadových štúdií môžu škoolitelia pracovať s procesnými spismi a advokátmi obetí z krízových centier, alebo z útulkov pre týrané ženy, aby dokázali vytvoriť príklady a pracovné materiály, ktoré čo najlepšie spĺňajú podmienky miestnej praxe.
- ✓ **Počas školenia predvídajte a riešte výzvy, problémy a neočakávané zmeny.** V ideálnom prípade sa účastníci zúčastnia školenia dobrovoľne a s úprimným záujmom. Je však celkom možné, že niektorí budú počas školenia vzdorovať alebo školenie komplikovať. Nasledujú niektoré bežne sa vyskytujúce otázky:

✍ Aj muži sú obeťami domáceho násilia, tak prečo sústavne hovoríme iba o ženách?

ODPOVEĎ: To je pravda, ale celosvetové štatistiky podobne ako aj údaje zo Slovenska hovoria, že vo veľkej väčšine prípadov (8 z 10) sú páchatel'mi domáceho násilia muži a ženy sú obeťami. Preto je školenie zamerané na násilie páchané na ženách, ktoré je špecifickou formou rodového násilia.

✍ Niektoré zákony týkajúce sa domáceho násilia sú problematické a keď sa vyriešia tieto slabé stránky, systém ako taký sa zlepší.

ODPOVEĎ: Nie je možné vytvoriť legislatívu ktorá by riešila každú konkrétnu situáciu a doposiaľ žiadna krajina ešte nenapísala dokonalý zákon, ktorý by dôsledne dokázal vyriešiť problém domáceho násilia. Profesionáli v oblasti práva musia dôsledne a tvorivo pracovať so súčasnou zbierkou zákonov aby chránili obeť a zabezpečili im prístup k spravodlivosti. Okrem toho aj samotní školitelia sú experti na danú problematiku a z tohto dôvodu sú oprávnení participovať na procese právnej reformy a na zlepšení legislatívy.

✍ Nemáme čas/ sme zaneprázdnení/ musíme sa venovať vážnejším formám zločinu.

ODPOVEĎ: Tvrdenie, že domáce násilie je súkromnou, alebo rodinnou záležitosťou, je mýtus rovnako ako tvrdenie, že sa týka iba samotných aktérov a nepredstavuje preto tak „závažný“ trestný čin, ako sú niektoré iné trestné činy. Hoci sa domáce násilie zvyčajne odohráva v súkromí, predstavuje jeden z najzávažnejších trestných činov z hľadiska dopadu na obeť, jej deti, rodinu a spoločnosť ako celok (z hľadiska finančných strát z dôvodu obmedzenej práceschopnosti, výdajom súvisiacim s poskytovaním služieb prostredníctvom orgánov činných v trestnom konaní a právneho, zdravotníckeho a sociálneho systému atď.). Pokiaľ nebude problém domáceho násilia riešený efektívne, môže vyústiť do vysokej úrovne recidívy. Prevencia násilia páchaného na ženách je zároveň nákladovo efektívnejšia ako reakcia na skutočné násilie po tom, ako došlo k eskalácii. Orgány činné v trestnom konaní a justícia zohrávajú kľúčovú úlohu v prevencii a mali by si stanoviť reakciu na domáce násilie ako jednu zo svojich priorít.

✍ Problém je, že si XY nerobí svoju prácu dostatočne.

ODPOVEĎ: Tento typ tvrdení naznačuje tendenciu každej profesnej skupiny prenášať zodpovednosť za pochybenia a nefunkčnosť systému na inú profesnú skupinu (napr. policajti budú tvrdiť, že prokurátori podceňujú riziká a prokurátori budú naopak tvrdiť, že policajné vyšetrovanie je nedostačujúce atď.). Školiteľ by mal zdôrazniť, že žiadna jednotlivá skupina nenesie zodpovednosť za fungovanie systému a tiež, že práve tento typ frustrácií zdôrazňuje potrebu spolupráce a koordinácie. Cieľom školenia je zlepšenie reakcie v každom štádiu justičného reťazca.

- ✓ **Uznanie rôznorodosti.** Školitelia a školiteľky, účastníci a účastníčky školenia by mali brať na vedomie, že obe domáceho násilia netvoria homogénnu skupinu. Hoci niektoré reakcie na tento jav a jeho následky môžu byť spoločné naprieč rôznymi typmi obetí, iné faktory a jednotlivé špecifické charakteristiky obetí budú takisto zohrávať svoju rolu. Napríklad ženy z etnických menšín (napr. rómske ženy), staršie ženy, ženy, ktoré majú problémy s duševným zdravím, alebo problémy s učením sú všetky nejakým spôsobom zraniteľné a všetky si vyžadujú špecifickú reakciu zo strany orgánov činných v trestnom konaní a justície (napr. poskytnutie prekladov a tlmočenia, využitie špeciálne zaškolených advokátov, modifikácie v súdnej miestnosti atď.). Z času na čas povzbud'te účastníkov školenia, aby zvážili prípadné typy doplnujúcich opatrení na ochranu obetí, ktoré by sa dali uplatniť pri poskytovaní ochrany a bezpečnosti mimoriadne zraniteľným obetiam.

Časť 2: Práca s emóciami a osobnými skúsenosťami s násilím

Ktorákoľvek osoba s ľubovoľnou úrovňou skúseností, ktorá bude nejakým spôsobom riešiť prípad súvisiaci s domácim násilím bude čeliť rôznorodým emóciám a pocitom:

- ☐ hnev
- ☐ smútok
- ☐ frustrácia
- ☐ nevšímavosť
- ☐ strach.

Pri riešení týchto prípadov môžu reagovať rozličným spôsobom, napr.:

- ☐ odsudzovanie spôsobu reakcie obete;
- ☐ uvažovanie o rolách obete a páchatel'a;
- ☐ vlastné úvahy na základe predošlých profesionálnych a osobných skúseností a vzdelaní/školení.

Keďže všetky tieto prípady sa venujú situáciám, ktoré nie sú nezvyčajné alebo zriedkavé, treba aby si aj samotní školitelia uvedomovali svoje vlastné osobné postoje a názory na tieto prípady. Vziať do úvahy, či oni sami neprichádzajú s predčasnými závermi a uvedomili si, akým spôsobom môžu tieto postoje zasahovať do procesu školenia - či už vedome, alebo podvedome.

Okrem toho, že orgány činné v trestnom konaní a justičné orgány sú profesionáli, sú to aj obyčajné ľudské bytosti. V časti príručky, ktorá sa venuje stereotypom a mýtom, sme sa venovali niektorým mylným predstavám, ktoré by si mali školitelia aj účastníci školenia prečítať ešte pred samotným začiatkom školenia.

Tým sa dostávame k ďalšej citlivej téme, ktorou je minulosť jednotlivca a prípadné násilie v minulosti, ktorého bol buď *svedkom* v rodine, alebo *páchatel'om*, prípadne *priamou obeťou*.

Aj medzi samotnými účastníkmi školenia (a školiteľmi) sa môžu nachádzať obeť, alebo bývalé obeť, ako aj páchatelia domáceho násilia. A hoci tieto skutočnosti nemusia byť

z prirodzených dôvodov známe alebo odhalené ostatným, treba aby si účastníci aj školitelia uvedomovali, že **domáce násilie sa môže týkať všetkých**. Ak si škooliteľ počas školenia, cez prestávku, prípadne aj neskôr všimne niekoho, kto nejakým spôsobom emotívne a citlivo reaguje na niečo, čo bolo povedané, alebo táto osoba znenazdajky opustí miestnosť, kde školenie prebieha, preruší školenie tým, že prednesie nepotrebné, alebo odsudzujúce komentáre, reaguje prehnane až extrémne, prípadne plače, alebo naopak napr. poznamená, že „všetky tieto ženy dostávajú len to, čo si zaslúžia“ atď., to všetko môžu byť znaky, že sa v súkromnom živote týchto ľudí niečo odohralo, alebo ešte stále sa odohráva.

Aká je najvhodnejšia reakcia v takýchto prípadoch? Nie je múdre ignorovať to, alebo sa tváriť, že sa nič nestalo. Je preto dôležité, aby pri prvej vhodnej chvíli, počas prestávky, na obede, alebo na konci dňa škooliteľ oslovil danú osobu, a pokojným a empatickým hlasom ho/ju požiadal, aby sa podelil/a o svoje obavy, prípadne skúsenosti a ubezpečil ho, že všetko je v poriadku. Môžete sa jej tiež spýtať, či je v poriadku a môže pokračovať v školení, alebo by si radšej dal/a prestávku. Ak sa ukáže, že sa jedná o doposiaľ trvajúci prípad násilia, alebo zneužívania, zabezpečte, aby obeť/účastník školenia dostala dostatok informácií a podpory, ak už neposkytuje podporu a monitoring prípadu nejaký iný orgán/organizácia.

Bolo by vhodné doslovne spomenúť tento aspekt na začiatku školenia. Napríklad môžete uviesť, že témy, ktorým sa budete venovať, môžu byť pre niektorých účastníkov školenia osobné vzhľadom na minulosť alebo súčasnosť. Domáce násilie a zneužívanie sa týka každej štvrtej ženy, je preto pravdepodobné, že aj v miestnosti, kde sa odohráva školenie, sa budú nachádzať obeť domáceho násilia. Je preto dôležité uviesť, že prejavíť emócie vzhľadom na diskutovanú problematiku a tému je úplne v poriadku a že v prípade potreby je k dispozícii pomoc a podpora.

IV – PRÍLOHY

Pracovné materiály

1. Zoznam mýtov o domácom násilí
2. Stručný kontrolný zoznam rizikových faktorov
3. Stručný kontrolný zoznam faktorov zraniteľnosti obeť
4. Hárak na spracovanie informácií pre policajnú jednotku zasahujúcu na mieste napadnutia
5. Formát vypočúvania / Navrhovaná štruktúra vypočúvania zraniteľných obetí
6. Formulár na posudzovanie rizík pre príslušníkov PZ
7. Prípadová štúdia: Hana a Michal/ Praktický postup pri vyhodnocovaní rizika a nebezpečenstva
8. Plánovanie bezpečnostných opatrení: cvičenie a šablóna
9. Prípadová štúdia: Mária a Igor/ Preskúmanie dôkazov a obvinení (časť 1. a 2.)
10. Ako jednať na súde s nespolupracujúcim svedkom, cvičenie
11. Kontrolný zoznam otázok pre obeť/svedka na súde
12. Príklad memoranda pre prokurátorov pri žalobách vo veciach domáceho násillia
13. Príklad Pravidiel prejednávania a rozhodovania súdnych prípadov vo veciach domáceho násillia
14. Zoznam relevantných slovenských zákonov v oblasti násillia páchaného na ženách a domáceho násillia

Pracovný materiál č. 1: Zoznam mýtov o domácom násilí

Mýtus	Skutočnosť
<i>Domáce násilie je súkromný problém a do rodinných záležitostí by nemal nikto zasahovať.</i>	Niektoré násilné skutky sú trestné bez ohľadu na to, či sa vyskytnú v rámci nejakého vzťahu, alebo mimo daného rámca. Presvedčenie, že domáce násilie je súkromnou záležitosťou odsudzuje obeť do sféry ovládanej a kontrolovanej agresorom, čo sťažuje iným jednotlivcom možnosť intervencie. Takáto situácia vedie k pokračovaniu násilného správania. Domáce násilie predstavuje v našej spoločnosti závažný problém.
<i>Trestné činy ku ktorým dôjde v domácnosti sú zriedkavé — inak by sme o nich počuli častejšie.</i>	Slovenské aj medzinárodné údaje o výskyte domáceho násillia dokazujú opak. Podľa údajov Svetovej zdravotníckej organizácie je každá štvrtá žena v Európe a zhruba každá druhá žena, alebo dievča z ostatných častí sveta obeťou niektorej z foriem domáceho násillia.
<i>Ženy si za to môžu samy, ich správanie vedie ich partnera k násilliu.</i>	Nikto nemá rád násillie. Niektoré obeť môžu urýchliť násillné konanie nejakou reakciou, nepodvolením sa dominantnému postaveniu, alebo tým, že sa nenechajú ovládať páchatel'om, alebo môžu prejaviť postoj, ktorý môže ich partnera rozrušiť. Reagovať na postoje a správanie obeť násillím je však nielen chybné, ale aj trestné.
<i>Ženám, ktoré sú obeťami násillia sa toto násillie páči, inak by neostávali (s násillníkom v jednej domácnosti).</i>	Ženy ostávajú v jednej domácnosti so svojim partnerom z rôznych dôvodov. Niektoré si myslia, že dokážu zmeniť muža, ktorého milujú a veria jeho sľubom, že sa zmení. Iné ženy by sa cítili vinné, že by prípadne rozbili rodinu, alebo sa boja hrozieb, iným chýbajú sociálne a ekonomické zdroje na to, aby prežili osamote.
<i>Nemá zmysel pomáhať ženám, ktoré sú obeťou násillia. Aj tak sa nakoniec vrátia k svojmu partnerovi.</i>	Ženy, ktoré sú obeťou pretrvávajúceho kruhu násillia môžu byť často nerozhodné pri hodnotení svojej situácie a nedokážu sa rozhodnúť, či zostať, alebo opustiť partnera. Môžu ho opustiť a skúsiť prežiť osamote, alebo sa vrátiť dúfajúc, že sa veci zmenia. Tento postupný proces umožní niektorým obeťam nakoniec svoju dilemu vyriešiť a prelomiť kruh násillia, kým pre iné to môže byť náročnejšie.

Mýtus	Skutočnosť
<i>Muži, ktorí sú doma násilní, sa chovajú násilnícky vo všetkých druhoch sociálnych vzťahov.</i>	Muži, ktorí sú násilní voči svojim partnerkám nemusia byť nevyhnutne násilníci v situáciách, keď sú v interakcii so svojimi priateľmi, alebo kolegami. Rodiny alebo priatelia týchto mužov často odmietajú uveriť, že by boli schopní takého správania, pretože v inom prostredí dokážu byť milí a priateľskí.
<i>Ak sa muži snažia vyriešiť svoj problém s násilným správaním, všetko sa vráti do normálnych kol'ají a daný pár bude spokojne fungovať ďalej.</i>	Terapia môže pomôcť vyriešiť problém samotného násilia, ale nie je to zázračný liek. Následky a zranenia, ktoré si so sebou nesie obeť domáceho násilia samy od seba neodídu. Pre obeť je dôležité nájsť si svoj vlastný spôsob ako zahojiť svoje fyzické, citové a mentálne jazvy.
<i>Muži, ktorí sú násilní voči svojim partnerkám spĺňajú istý profil: chovajú sa fyzicky dominantne a hovoria nahlas.</i>	Muži, ktorí sú násilní voči svojim partnerkám sú bežní, nenápadní a nevytrfajú z davu. Pochádzajú zo všetkých typov prostredia: môžu to byť odborníci s dobrým vzdelaním, alebo pogramotní a nezamestnaní jedinci. Neexistuje typický profil domáceho násilníka.
<i>Domáce násilie je choroba.</i>	Násilie nie je choroba. Je to typ správania, ktoré si páchatel' vyberá s cieľom dominovať nad inými ľuďmi a kontrolovať ich. Muži sú si vedomí svojho konania a konajú tak z konkrétneho dôvodu: mať všetko pod kontrolou a prijímať všetky rozhodnutia.
<i>Muži nie sú jediní, ktorí nesú zodpovednosť za svoje násilné správanie.</i>	Muži sú plne zodpovední za svoje násilné správanie, ale mnohí sa z neho pokúsia obviňovať svoju partnerku, aby ich neopustila alebo neudala.
<i>Ako náhle muži vyhľadajú pomoc terapeuta, ich problém s násilným správaním sa skončil.</i>	Terapia je krok správnym smerom. Násilní partneri sa môžu zmeniť do takej miery, do akej skutočne chcú a budú sa vytrvalo snažiť o zmenu. Niekedy si však zmena vyžaduje celé roky práce, najmä ak sa jedná o násilnícke tendencie, ktoré pretrvávali celé mesiace, alebo roky.

Mýtus	Skutočnosť
<i>Násilie je chybou žien/ženy provokujú násilie.</i>	Nikto si nezaslúži byť obeťou násilia, alebo zlého zaobchádzania. A hoci sú prípady, keď sa niektoré ženy správajú spôsobom, ktorý muži vnímajú ako urážlivý alebo ktorý narúša ich mužskú hrdosť, nemôže sa tým ospravedlniť alebo vysvetliť násilné správanie. Väčšina násilných mužov prichytených pri násilnom konaní sa snaží preniesť zodpovednosť na obeť a snažia sa vytvoriť dojem, že sa svojmu konaniu nemohli vyhnúť. Aj spoločenské normy väčšiny ľudí sa uberajú týmto smerom a podľa tzv. teórie spravodlivého sveta sa zlé veci stávajú zlým ľudom. Preto máme tendenciu zvaľovať vinu na tých, ktorí trpia a sú vystavení bolesti.
<i>Nemá zmysel pomáhať ženám, pretože sa aj tak vrátia k páchatel'ovi násilia.</i>	Ženy, ktoré sú obeťou násilia nie sú masochisticky založené. Ak sa vrátia k páchatel'ovi násilia dôvodom môže byť nedostatočná pomoc alebo skutočnosť, že im javilo ťažšie čokoľvek urobiť a rozhodnúť sa nezávisle, ako potichu pokračovať v trápení. Ak polícia alebo zástupcovia justície prídu do styku s prípadom, keď sa žena ako obeť domáceho násilia vrátila k páchatel'ovi u ktorého považujú za veľmi nepravdepodobné, že sa skutočne zmení, mali by si položiť otázku „kde sa stala chyba“ pri ochrane obete a namiesto jej obviňovania by mali identifikovať kroky, ktoré je potrebné vykonať a posúdiť skutočné potreby obete. Nikto si neužíva život plný násilia, utrpenia, ponižovania, izolácie a strachu. Každý jedinec by mal mať možnosť uplatňovať svoje ľudské práva. Zodpovednosťou štátu je zabezpečiť, aby všetci jednotlivci mali možnosť využívať svoje ľudské práva bez rozdielu napr. z hľadiska národnosti, pohlavia, alebo náboženstva.
<i>Ak by muži boli naozaj násilní voči svojim partnerkám, chovali by sa násilnícky sústavne, ale namiesto toho sa o nich kolegovia a kamaráti vyjadrujú ako o milých a sympatických ľuďoch.</i>	Keďže muži, ktorí používajú fyzické a psychické násilie si veľmi dobre uvedomujú svoje konanie, dômyselne sa správajú tak, aby si vonkajší svet myslel, že žena si vymýšľa (ohl'adom ich násilného správania). Sú ako „chameleóni“ a svoje správanie menia oportunisticky a manipulatívne podľa potreby. Nie všetci partneri žien spadajú do tejto typológie, ale takéto správanie je veľmi bežné. Schopnosť meniť správanie a postoj je faktor, ktorý muži násilní voči svojim partnerkám využívajú aby svoju obeť zmiatli. Tým, že ukáže partnerke svoju „druhú stránku“ dosiahne, že žena dúfa, že táto milá a šarmantná stránka je jeho skutočné ja a zároveň minimalizuje,

	prípadne podceňuje tú druhú, násilnícku stránku mužovej povahy. Takýto prístup je pre ženy veľmi riskantný a zvyšuje ich zraniteľnosť.
--	--

Zdroj: Založené na údajoch z brožúry nazvanej v origináli *Qu'a-t-elle de différent?* ktorej autorom je združenie *Table de concertation en matière de violence conjugale du littoral* v kanadskom Quebecu. Text bol modifikovaný a integrovaný autormi..

Pracovný materiál č. 2: Stručný kontrolný zoznam rizikových faktorov

Zoznam rizikových faktorov súvisiacich s páchatel'om

Neexistuje jediná príčina domáceho násilia, ale viacero rizikových faktorov, t. j. identifikovateľných charakteristík ktoré zvyšujú pravdepodobnosť opätovného napadnutia.

K rizikovým faktorom, ktoré sa týkajú páchatel'a násilia patria nasledovné:

- ☐ útoky voči obeti, alebo iným osobám v minulosti, predchádzajúce prípady pokusov o samovraždu, prípadne vyhrážanie sa samovraždou alebo zabitím,
- ☐ predchádzajúce zatknutie, alebo záznamy v trestnom registri,
- ☐ používanie zbraní,
- ☐ nestabilné zamestnanie alebo príjem,
- ☐ patologické hráčstvo,
- ☐ zneužívanie alkoholu alebo drog,
- ☐ násilie voči domácim zvieratám,
- ☐ mizogýnnny postoj voči ženám,
- ☐ žiarlivosť, nárokovanie si partnerky alebo majetnícky prístup k partnerke, nedostatok empatie a súcitu,
- ☐ násilie v detstve, vystavenie násiliu v detstve a iné negatívne zážitky počas detstva, ako napr. zanedbávanie,
- ☐ nestabilita vzťahov,
- ☐ odlúčenie.

Pracovný materiál č. 3: Stručný kontrolný zoznam faktorov zraniteľnosti obeť

Faktory zraniteľnosti súvisiace s obeťou

- ☐ eskalácia v používaní násilia,
- ☐ samovražedné pokusy obeť,
- ☐ depresia, poruchy osobnosti, nízka úroveň sebaúcty,
- ☐ obviňovanie samej seba,
- ☐ zneužívanie alkoholu alebo drog,
- ☐ hrôza a extrémny strach z páchatel'a,
- ☐ bagatelizácia závažnosti násilia a rizika,
- ☐ ekonomická závislosť (na páchatel'ovi),
- ☐ nedostatočná sociálna podpora, izolácia,
- ☐ nedostatok služieb,
- ☐ status prisťahovalca/-kyne
- ☐ malé deti,
- ☐ história násilia vo vlastnej rodine .

Pracovný materiál č. 4: Hárok na spracovanie informácií pre policajtov zasahujúcich na mieste napadnutia

Informácie, ktoré majú spracovať príslušníci policajného zboru

- ☐ zozbierajte informácie o predošliých útokoch,
- ☐ zozbierajte informácie o prítomnosti strelných zbraní,
- ☐ lokalizujte miesto, kde je obeť, prípadne deti a v akom sú stave,
- ☐ lokalizujte podozrivého bez ohľadu na to či sa nachádza na danom mieste, alebo nie,
- ☐ prvú vec, ktorú je nutné preveriť a vyriešiť prípadné súvisiace problémy je bezpečie a fyzický stav všetkých zúčastnených,
- ☐ následne sa snažte zistiť čo sa stalo a či bol spáchaný trestný čin,
- ☐ identifikujte aké trestné činy boli spáchané, ak vôbec,
- ☐ hľadajte prípadné dôkazy skôr než začnete prítomným osobám klásť otázky,
- ☐ hľadajte akékoľvek strelné zbrane, alebo iné zbrane, ktoré mohli byť použité pri násilnom útoku a odstráňte ich,
- ☐ ak je niekto zranený, okamžite volajte rýchlu zdravotnícku pomoc,
- ☐ v prípade potreby volajte posily.

Pracovný materiál č. 5: Formát vypočúvania / navrhovaná štruktúra vypočúvania zraniteľných obetí

- ☐ obeť a podozrivého vypočúvajte zvlášť,
- ☐ spýtajte sa obeť, či sa násilie vyskytlo už aj v minulosti,
- ☐ ak sú prítomné deti a nie sú zjavne citovo rozrušené, vypočujte ich osamote ak sú staršie ako šesť rokov,
- ☐ ak je to potrebné, zavolajte orgány zodpovedné za sociálnoprávnú ochranu detí,
- ☐ snažte sa rozlíšiť, kto vykonal čo a komu,
- ☐ písomne zdokumentujte akýkoľvek neštandardný psychický/duševný alebo emocionálny stav, použité slová a frázy,
- ☐ poznačte si, aký je fyzický stav oboch strán,
- ☐ poznačte si správanie a postoj podozrivého,
- ☐ všimnite si prípadné roztrhané šatstvo na obeť a podozrivom,
- ☐ všimnite si prípadné škrvny na stenách a poškodené alebo rozbité predmety, ako napríklad mobilný telefón, taniere a poháre, prevrátené stoličky atď.,
- ☐ v prípade, že je obeťou žena, všimnite si, či nemá rozmazaný mejkap alebo škrvny na šatách,
- ☐ ak sú v domácnosti zvieratá, všimnite si ich správanie,
- ☐ poznačte si miesta zranení obeť na vopred pripravenom náčrte ľudskej postavy,
- ☐ všimnite si akékoľvek nezvyčajné správanie (prílišný pokoj, úzkostné správanie usilujúce o to, aby polícia čo najskôr odišla, upretý pohľad podozrivého na obeť, alebo podozrivý stojaci príliš blízko obeť),
- ☐ všimnite si prípadnú prítomnosť rôznych látok, napr. chemikálií alebo alkoholu,
- ☐ fyzicky sa priblížte k oboj stranám a snažte sa zachytiť prípadných pach alkoholu,
- ☐ informujte obeť o krokoch, ktoré môže podniknúť,
- ☐ informujte obeť o krokoch, ktoré uskutoční polícia,
- ☐ poskytnite obeť informáciu o bezpečných ženských domoch a pod. (neohrozte bezpečie obeť tým, že jej informáciu podáte pred podozrivým; naopak, snažte sa, aby mala možnosť túto informáciu bezpečne uschovať).

Pracovný materiál č. 6: Formulár posudzovania rizika pre príslušníkov / príslušníčky PZ

Všeobecná príručka pre posúdenie a vyhodnotenie rizika.

Môžete si vypracovať a používať rôzne formáty posudzovania.. Uvádzame všeobecnú schému so základnými informáciami. Použijete nasledujúci dokument ako kontrolný zoznam, ktorý vám umožní hľadať podrobnejšie informácie pre jednotlivé špecifické prípady.

- ☐ predchádzajúce útoky páchatel'a, rovnaké, alebo rozličné obete,
- ☐ vyhrožovanie sa zabitím alebo samovraždou,
- ☐ zneužívanie drog alebo alkoholu,
- ☐ problémy s duševným zdravím alebo doložené poruchy osobnosti,
- ☐ nedávny rozchod,
- ☐ nestabilné zamestnanie alebo príjem,
- ☐ dostupnosť zbraní v domácnosti,
- ☐ posadnutosť partnerom alebo majetnícky prístup k partnerovi, mizogýnnne postoje,
- ☐ neuznávanie/pohrdanie autoritami, porušovanie súdnych príkazov/predbežných opatrení,
- ☐ hrubé zaobchádzanie alebo násilie v rodine počas detstva,
- ☐ vystavenie detí násiliu,
- ☐ násilie voči zvieratám/domácim miláčikom.

Pracovný materiál č. 7: Praktický postup pri posudzovaní rizika a nebezpečenstva

Prípadová štúdia: Hana a Michal

Michal a Hana sa vzali v roku 2001 a majú dve dcéry. Počas vzťahu sa Michal choval voči Hane a deťom nestálo, vrtošivo a emocionálne hrubo. Dcérkam napríklad rozbíjal hračky a prísne ich trestal, Hanu fyzicky a sexuálne zneužíval. Zvykol agresívne šoférovať a jeho správanie voči ostatným účastníkom cestnej premávky bolo konfrontačné. Po tom ako v roku 2011 prišiel o prácu začal pravidelne piť alkohol. V marci 2011 sa pred svojou rodinou vyhrážal, že spácha samovraždu, ale nechal sa presvedčiť, aby vyhľadal psychiatrickú liečbu v nemocnici.

Čoskoro po návrate Michala z nemocnice Hana podala žiadosť o rozvod, ale nakoniec od rozvodu upustila, pretože dcéry jej povedali, že „otec povedal, že umrie“ ak ho Hana opustí. Namiesto toho teda Hana s dcérami išla na niekoľko mesiacov bývať k svojej matke.

Po rozhodnutí dať manželstvu ešte jednu šancu sa Hana a dievčatá vrátili do pôvodnej domácnosti. Michal sa správal čoraz hrubšie a agresívne a začal nútiť Hanu, aby sa doprosovala alebo plnila jeho sexuálne želania keď od neho potrebovala peniaze na každodenné potreby pre domácnosť. V roku 2012 podal Michal žiadosť o rozvod. Pri niekoľkých príležitostiach Hane povedal, že má v úmysle na súde svedčiť, že je zlá matka a bude žiadať zverenie detí do svojej opateru.

Michal sa odsťahoval zo spoločnej domácnosti ale často navštevoval Hanu v práci a obťažoval ju. Okrem toho sa dvakrát stalo, že Hana prišla domov a našla rozbité okná a odkaz od Michala, ktorý ju obviňoval zo zanedbávania detí. Hana zavolała políciu a nahlásila škody. Jeden večer Michal vošiel do bytu a začal sa s Hanou nahlas hádať, pretože sa Hana začala stretávať s iným mužom. Michal pritlačil Hanu k stene a niekoľkokrát ju udrhel do chrbta. Sused zavolał políciu, ktorá po príchode do domácnosti vypočula Michala, ktorý ich informoval, že s Hanou už nežije a súhlasil s tým, že okamžite opustí domácnosť.

Nasledujúci deň Hana podala podnet na začatie trestného stíhania voči Michalovi. Požiadala okresný súd o vydanie dočasného ochranného opatrenia, ktoré jej bolo vydané na základe Michalovho hrubého a násilného správania a Haninej obavy, že by sa opäť mohol chovať násilne. Neskôr počas rozvodového konania súd rozhodol, že starostlivosť o deti zverí výlučne Hane a dovolil Michalovi jednu vopred dohodnutú návštevu raz týždenne večer a víkendovú návštevu dcér „na základe rozumnej dohody oboch strán“.

Nasledujúci týždeň Michal zatelefonoval Hane a povedal jej, že v to popoludnie chce vyzdvihnúť dievčatá zo školy. Hana odmietla, keďže podľa dohody s ním dievčatá mali byť v iný deň. Keď prišla Hana pre deti do školy, zistila, že ich už vyzdvihol otec.

Hana zatelefonovala na políciu a informovala policajtov, že nevie kde sú jej dcéry, a že súd vydal dočasné ochranné opatrenie voči Michalovi, ktorý jej dcéry doposiaľ nevrátil. Hana uviedla, že si nemyslí, že by Michal deťom ublížil, ale že si nie je úplne istá. Polícia poradila Hane aby riešila problém prostredníctvom súdu, ktorý rozhoduje vo veci ich rozvodu, keďže otec má právo s dcérami sa vídať a Hana „aspoň vie, že deti sú so svojim otcom“.

POZNÁMKY ŠKOLITEĽA / ŠKOLITEĽKY:

Po preštudovaní uvedenej prípadovej štúdie rozdeľte účastníkov kurzu do malých skupín a požiadaťte ich, aby medzi sebou prediskutovali nasledujúce otázky:

- Do akej miery je podľa vás páchatel' nebezpečný?
- Kto by mohol byť ohrozený?
- Ktoré kritériá používame na vyhodnotenie nebezpečenstva a s akým odôvodnením?
- Čo ešte potrebujeme vedieť o páchatel'ovi?

Vyzvite účastníkov školenia, aby v malých skupinkách porozmýšľali nad rôznymi možnosťami (tzv. „brainstorming“) a následne ich požiadaťte, aby opäť vytvorili jednu skupinu a spolu prediskutujú závery. Rozdajte Pracovný materiál č. 2 a porovnajte ich zistenia a závery.

Niektoré „červené kontrolky“, ktoré by účastníci kurzu mali v tomto scenári identifikovať:

- ✓ Michalove násilné správanie v minulosti a snaha ovládať ostatných členov domácnosti vrátane jeho pokusov o prenasledovanie obete.
- ✓ Skutočnosť, že násilné správanie sa z hľadiska závažnosti stupňovalo.
- ✓ Michalove premenlivé správanie na verejnosti vrátane poškodzovania majetku v domácnosti.
- ✓ Michalove zneužívanie alkoholu.
- ✓ Michalove deklarované samovražedné sklony.
- ✓ Michalove žiarlivé správanie a hrozby Hane v súvislosti so starostlivosťou o deti.
- ✓ Pokračovanie Michalovho násilníckeho správania voči Hane aj po odlúčení.
- ✓ Skutočnosť, že Hana požiadala súd o dočasné ochranné opatrenie a vyjadrovala svoje obavy z Michala a jeho násilného správania.
- ✓ Nízky vek detí.

Účastníci kurzu sa môžu zamerať na zlyhanie polície, ktorá nebrala Hanine obavy v rámci daného scenára dostatočne vážne. Školitelia by mali diskusiu viesť tak, aby účastníci kurzu identifikovali aj príležitosti na možnú intervenciu prokurátora alebo sudcu a prípadne diskusiu o možnom odlišnom postupe. Napríklad:

- ✓ Aké kroky mohol podniknúť prokurátor v oblasti koordinácie a výmeny informácií?
- ✓ Vzal sudca v rozvodovom konaní do úvahy predošlé dočasné ochranné opatrenia?
- ✓ Ako inak mohol formulovať sudca úpravu styku s maloletými deťmi aby poskytol väčšiu mieru ochrany Hane a deťom?
- ✓ Ako sa dala zlepšiť celková koordinácia medzi políciou, úradom prokurátora a súdom, predovšetkým z hľadiska zdieľania informácií?

Na konci cvičenia môže školiteľ účastníkom poskytnúť základné informácie o tejto prípadovej štúdii. Všetky uvedené fakty sú založené na reálnom prípade z USA, ktorý sa odohral v roku 1999. Na účely tohto školenia boli niektoré skutočnosti upravené a celkové trvanie prípadu bolo skrátené. V realite po tom, ako matka nesúhlasila s tým, aby otec vyzdvihol deti v iný ako

na to určený deň ich páchatel' uniesol a v ten istý deň aj zavraždil. Prípad sa nakoniec dostal pred Americkú komisiu pre ľudské práva z dôvodu zlyhania orgánov činných v trestnom konaní pri výkone svojich zákonných povinností. V roku 2011 komisia zistila, že štát zlyhal pri vykonávaní svojich zákonných povinností pri ochrane detí pred domácim násilím. Účelom tejto informácie je ilustrovať účastníkom kurzu aké veľké riziko sa môže skrývať v mnohých prípadoch z oblasti domáceho násilia.

Pracovný materiál č. 8: Bezpečnostný plán

Pokyny pre prokurátorov / prokurátorky

Prečítajte si nasledujúci scenár:

Dnes plánujete vypočuť pani M. Kováčovú. Preštudovali ste si policajné hlásenie v procesnom spise, ktoré obsahuje nasledujúce informácie: pred týždňom polícia reagovala na tiesňové volanie z domu, kde bývajú pán a pani Kováčovci. Polícia vydala pánovi R. Kováčovi dočasný zákaz vstupu do spoločného obydla, keďže identifikovala dôkazy, že sa voči svojej manželke choval násilne. Manželský pár má trojročného syna, ktorý sa v danom čase nachádzal v domácnosti a bol svedkom násilia. Polícia zaznamenala, že pani Kováčová mala viditeľné škrabance a modriny na tvári a rukách, v byte bol poprevracaný nábytok a dvere do spálne boli rozbité. Pri rozhovore pani Kováčová uviedla, že má z pána Kováča strach, pretože jeho správanie v ten večer bolo „oveľa agresívnejšie, ako zvyčajne.“ Priložená je kópia lekárskej správy z miestnej nemocnice, ktorá hovorí, že „pani Kováčová sa dostavila na ošetrenie s modrinami na tvári a ramenách, rozbitou perou a podvrtnutým zápästím”.

Pripravte si plán, podľa ktorého budete počas rozhovoru s pani Kováčovou riešiť otázky súvisiace s bezpečieou.

Pri zvažovaní konkrétnych krokov použite priloženú šablónu. Ak máte dojem, by ste mohli podniknúť ďalšie kroky, prosím, uveďte ich.

Pokyny pre sudcov/sudkyne

Prečítajte si nasledujúci scenár:

Ste sudca/sudkyňa okresného súdu a budete predsedáť konaniu vo veci (obdoba nášho neodkladného opatrenia o dočasnom zákaze vstupu do domu alebo bytu⁸¹, od 1.7. 2016 neodkladného opatrenia), ktorý znemožňuje R. Kováčovi vstup do spoločnej domácnosti s navrhovateľkou, pani M. Kováčovou. Dostali ste procesný spis s nasledujúcimi informáciami: pred dvoma týždňami polícia prišla do domácnosti pani Kováchovej, našla ju s modrinami a škrabancami na tvári a rukách, v byte bol poprevracaný nábytok a dvere do spálne boli rozbité. Polícia vydala zákaz vstupu vykazanej osobe do spoločného obydla a navrhovateľka v súčasnosti žiada o vydanie predbežného opatrenia, kým nepodá žiadosť o rozvod. Vo svojom návrhu pani Kováčová uvádza, že má trojročného syna, ktorý bol svedkom násilia a má obavy, že by mu manžel mohol ublížiť. Priložená je kópia lekárskej správy z miestnej nemocnice, ktorá hovorí, že „pani Kováčová sa dostavila na ošetrenie s modrinami na tvári a ramenách, rozbitou perou a podvrtnutým zápästím”.

⁸¹ V originálnom texte tzv. dočasný zakazujúci súdny príkaz

Pripravte si plán otázok súvisiacich s bezpečím počas pojednávania vo veci vydania predbežného (neodkladného) opatrenia.

Pri úvahách o konkrétnych krokoch, ktoré by ste mohli podniknúť v uvedených oblastiach použite priloženú šablónu. Ak máte dojem, že by ste mohli podniknúť ďalšie kroky, uveďte ich prosím.

Bezpečnostný plán- vzor

Fyzické prostredie (zasadačka/ miestnosť na vypočúvanie a pohovory alebo pojednávacia miestnosť)	
Prístup, ktorý je potrebné aplikovať pri rozhovore s obeťou	
Otázky, ktoré položím obeti s cieľom získať informácie ohľadom bezpečia	
Zdroje a informácie, ktoré poskytnem obeti s cieľom zaistenia jej bezpečia	
Ďalšie kroky (pre prokurátorov/ky – ktoré budú prioritné kroky v rámci vyšetrovania alebo prípravnej fázy . Pre sudcov/sudkyne – ktoré právne problémy a kroky budete zvažovať?)	

Pracovný materiál č. 9: Preskúmanie dôkazov a obvinení

Prípadová štúdia: Mária a Igor⁸²

Igor Petráš a Mária Adamčová sa poznajú už sedem rokov. Posledné štyri roky bývajú v spoločnej domácnosti. Nie sú manželia a majú spolu jedno dieťa, šesťročnú Zuzanu.

8. novembra reagovala polícia na telefonát pani H., ktorá tvrdila, že počula na chodbe plakať dieťa a zistila, že sa jedná o dcéru od susedov. Dievčatko povedalo pani H. že jej rodičia sa hádajú. Počas telefonátu s pani H. policajný dispečer počul v pozadí plač dieťaťa.

Po príchode na miesto policajná hliadka našla otvorené dvere do bytu, kde býva Igor a Mária. Igora videli ako sedí na sedačke, nevidela však Máriu. Po vstupe hliadky do bytu sa Igor k hliadke fyzicky priblížil, a tá z jeho dychu cítila alkohol. Opýtal sa polície, či je nejaký problém a uviedol „moja priateľka sa vrátila domov a chovala sa bláznivo, kričala na mňa. Mali sme hlasnejšiu výmenu názorov ale všetko už je v poriadku.“ Jeden z príslušníkov PZ prezrel byt a našiel Máriu sediac na zemi v kuchyni. Vyzerala výrazne rozrušená, zmätená a jej blúzka bola roztrhnutá. Krvácala z rany na čele a na zemi ležal ťažký sklenený popolník. Policajt sa jej spýtal ako sa cíti a Mária odpovedala „naozaj som si myslela, že nás ide zabiť. Ale myslím, že teraz som už v poriadku“. Policajt jej vysvetlil, že dostali hlásenie o hlasnej hádke v byte a že prišli skontrolovať bezpečie obyvateľov.

Jeden z policajtov zaznamenal Máriino svedectvo. Uviedla, že prišla domov neskôr ako zvyčajne, pretože sa jej minulý týždeň zmenili pracovné zmeny. Po príchode spozorovala, že Igor je nahnevaný a že vypil niekoľko fliaš piva. Igor ju obvinil z toho, že trávi príliš veľa času s priateľmi a klame, že je v práci. Verbálne sa Márii vyhrážal, nadával jej a povedal „prestaň sa so mnou zahrávať, ty suka“. Mária odišla do kuchyne pripraviť večeru, kým Igor išiel za ňou a kričal „ešte stále sa s tebou rozprávam“. Mária uviedla, že Igor vošiel do kuchyne a hodil do nej niečo, čo ju udrelo do hlavy. Keď spadla, začal ju kopat do chrbta a do brucha. Pamätá si, že v blízkosti počula Zuzkin plač ale uviedla, že na pár minút musela stratiť vedomie.

Druhý policajt vzal Igora do vozidla policajnej hliadky a vypočul ho. Kým kráčali dolu schodmi Igor spontánne uviedol: „sotva som sa jej dotkol“. Po tom ako sa posadil do vozidla povedal: „Zaslúžila si to. Celé dni tvrdo pracujem a ona nič nerobí. Nedokáže ani načas pripraviť večeru“.

⁸² Zdrojom pre toto cvičenie sú podklady z cvičení, pripravených Fondom na prevenciu domáceho násillia (*Domestic Violence: The Crucial Role of Judges in Criminal Court Cases, A National Model for Judicial Education*, 1991) a Úradom OSN pre drogy a kriminalitu (*Training for Law Enforcement and Justice Sectors on Dealing with Cases of Domestic Violence*, 2. vydanie, 2011).

Pracovný materiál č. 9: Preskúmanie dôkazov a obvinení, časť 2.

Scenár č.1

Požiadali ste políciu o získanie viac informácií, predovšetkým o prípadnom násilí v minulosti. Podľa správy polície Mária Adamčová pred dvoma mesiacmi uviedla, že sa Igor vrátil domov veľmi neskoro po tom ako išiel von s priateľmi. Zobudil ju tým že si na ňu v posteli ľahol. Začal jej sťahovať nočnú košeľu a ona mu povedala, že s ním nechce mať pohlavný styk. Igor ju udrel do tváre, nazval ju kurvou a obvinil ju, že spáva s inými mužmi. Mal s ňou veľmi drsný pohlavný styk, ktorého následkom bol stres, bolesť a modriny na tvári. Mária uviedla, že nikomu o tomto incidente nepovedala, pretože by sa hanbila. Rovnako uviedla, že to nebolo prvýkrát, ako ju verbálne urazil, alebo sa k nej choval fyzicky násilne. Nepamätala si však presne kedy sa odohrali ostatné incidenty.

Scenár č. 2

Lekárska správa z 8. novembra, ktorá je súčasťou procesného spisu uvádza, že Máriine zranenia zahŕňali modriny na chrbte a bruchu, modrinu na oku a ranu na čele, ktorá si vyžadovala desať stehov. Kvôli subjektívne udávanej malátnosti si Máriu nechali v nemocnici niekoľko hodín na pozorovaní. Správa ďalej uvádza, že obeť má čiastočnú permanentnú stratu sluchu na pravom uchu, ktorá je dôsledkom úrazu z minulosti. Lekárske vyšetrenie bolo vykonané v ten istý večer ako sa odohral daný incident. Mária bola štyri dni práceneschopná.

Scenár č.3

Zatiaľ čo prokurátor skúma daný prípad, Mária Adamčová, (t. j. obeť) posla list v ktorom uvádza: „Prosím o stiahnutie obvinení voči Igorovi Petrášovi. Všetko čo sa stalo ho veľmi mrzí a od 8. novembra nepil alkohol. Dokážeme túto situáciu zvládnuť sami a nie je potrebné aby sme márnili váš aj náš čas. Incident spočíval len vtom, že sa partnerská hádka vymkla spod kontroly. Keďže Igor Petráš už nepije, nemám už z neho strach”.

Pracovný materiál č. 10: Ako jednat' na súde s nespolupracujúcim svedkom / svedkyňou

Pozn.: Toto cvičenie nadväzuje na predchádzajúce cvičenia o skúmaní dôkazov a obvinení. Použite podkladový materiál č. 9. *Prípadová štúdia: Mária a Igor*.⁸³

Prípad Igora Petráša

➤ Scenár č.1

Prokuratúra predvolá obeť, aby svedčila pod prisahou. Na rozdiel od písomnej výpovede, ktorú poskytla polícii, teraz vypovedá, že 8. novembra padla v kuchyni a udrela sa do hlavy. Ďalej uvádza, že bola na Igora v ten večer nahnevaná, a preto policajtom klamala. Dosvedčí, že Igora miluje a nechce mu spôsobovať žiadne problémy. Uvedie, že Igor je ich dcére Zuzane dobrým otcom. Zároveň uvedie, že hoci ona sama tiež pracuje, rodina je finančne závislá od Igorovho príjmu.

Otázky pre prokurátorov/prokurátorky

- ✓ Aké dôkazné prostriedky môžete navrhnúť? ?
Pripravte si zoznam a vezmite do úvahy vecné dôkazy, priame (očité) svedectvá atď.
- ✓ Vyhodnoťte dôkaznú silu každého z navrhnutých dôkazov . Vnímate niektoré z nich ako problematické?
- ✓ Pýtali by ste sa obeť prečo zmenila svoje svedectvo?
- ✓ Ak áno, aké otázky by ste jej kládli?
- ✓ Zvažovali by ste nejaké špecifické opatrenia, ktoré by podporili obeť v podaní svedectva? Aké špecifické opatrenia by sa dali aplikovať?

Otázky pre sudcov/sudkyne

- ✓ Zvážili by ste zastavenie súdneho konania?
- ✓ Ktoré faktory by ste vzali do úvahy pri vašom rozhodovaní?
- ✓ Ktoré ciele by ste sa snažili dosiahnuť prostredníctvom vášho rozhodnutia zamietnuť obžalobu, alebo naopak pokračovať v prípade?
- ✓ Vypočuli by ste obeť vo veci zmeny svedectva?
- ✓ Ak áno, aké otázky by ste jej kládli?
- ✓ Koho prítomnosť v pojednávacej miestnosti by ste požadovali?
- ✓ **Umožnili by ste prokurátorovi/prokurátorky preukázať niektoré skutočnosti doplnením dokazovania priamo na pojednávaní?**
- ✓ Ktoré dôkazy by ste akceptovali? Na aký účel?
- ✓ Zvažovali by ste nejaké špecifické opatrenia, ktoré by podporili obeť v podaní svedectva? Aké špecifické opatrenia by sa dali aplikovať?

⁸³ Zdrojom pre toto cvičenie sú podklady z cvičení, pripravených Fondom na prevenciu domáceho násillia (*Domestic Violence: The Crucial Role of Judges in Criminal Court Cases, A National Model for Judicial Education*, 1991) a Úradom OSN pre drogy a kriminalitu (*Training for Law Enforcement and Justice Sectors on Dealing with Cases of Domestic Violence*, 2. vydanie, 2011).

➤ **Scenár č.2**

Obet' Mária Adamčová sa nedostaví pred súd. Právny zástupca / právna zástupkyňa obžalovaného požiada súd o zastavenie súdneho konania.

Otázky pre prokurátorov

- ✓ Aké kroky by ste podnikli? Aké sú vaše možnosti?
- ✓ Namietali by ste zastavenie konania? Aké argumenty by ste predložili proti zastaveniu konania?

Otázky pre sudcov /sudkyne

- ✓ Ako by ste rozhodli? Zastavili by ste súdne konanie?
- ✓ Aké faktory by ste zvažili pri svojom rozhodnutí?
- ✓ Ktoré ciele by ste sa snažili dosiahnuť svojim rozhodnutím zastaviť súdne konanie, alebo pokračovať?
- ✓ Aké doplňujúce informácie by ste chceli mať k dispozícii?

➤ **Scenár č.3**

Prokuratúra predvolá obeť. Tá pod prísahou svedčí, že 8. novembra prišla domov z práce neskoro. Ďalej uvádza, že mala prchkú náladou a začala sa s Igorom hádať. Následne sa pošmykla v kuchyni a padla, udrela si pritom hlavu o stôl, čo je spôsobilo zranenia uvádzané v lekárskej správe. Uvádza, že Igor sa jej ani nedotkol a že si celý príbeh o tom ako ju zbil vymyslela, pretože bola nahnevaná. Výpoveď policajtom priznáva.

Otázky pre prokurátorov/prokurátorky

- ✓ Predstavte si, že ste už predložili lekársku správu a hlásenie členov policajnej hliadky zasahujúcej na mieste ako dôkazový materiál. Aké ďalšie dôkazy by mohli byť v tomto smere užitočné?
- ✓ Prizvali by ste ako svedka aj odborníka/čku z danej oblasti? Ak áno, v akej veci by ste tohto znalca nechali svedčiť/ čo by ste chceli svedectvom odborníka/čky z danej oblasti dosiahnuť?

Otázky pre sudcov/sudkyne

Predstavte si, že prokuratúra predložila lekársku správu a hlásenie členov policajnej hliadky zasahujúcej na mieste ako dôkazový materiál a teraz žiada predvolanie odborníka/čky na domáce násilie ako svedka.

- ✓ Umožnili by ste odborníkovi/čke aby svedčil?
- ✓ Ktoré faktory by ste pri svojom rozhodovaní zvažili?
- ✓ Ktorý cieľ(e) by ste sa snažili dosiahnuť týmto rozhodnutím?
- ✓ Ak by ste dovolili odborníkovi/čke svedčiť, obmedzili by ste jeho/jej svedectvo? Ak áno na ktoré oblasti?

Pracovný materiál č. 11: Kontrolný zoznam otázok pre obeť/svedka /svedkyňu na súde

Nasledujúci kontrolný zoznam⁸⁴ predstavuje nástroj, ktorý pomáha súdu identifikovať dôvody, prečo obeť/svedok / svedkyňa nespolupracuje, alebo priamo odmieta svedčiť na súde. Zoznam ďalej pomáha identifikovať, či bola obeť k tomuto rozhodnutiu donútená, prípadne ju obžalovaný zastrásoval, aby stiahla návrh na začatie konania. Vo väčšine prípadov prokurátor/ka položí obeti nasledujúce otázky, ale aj samotný súd by si mal vytvoriť proces, ktorý mu umožní získať tieto informácie.

- ☐ Začnite s neutrálnymi otázkami, ktoré vám pomôžu určiť, či obeť skutočne odmietne svedčiť (napr. Ako sa máte? Cítite sa dnes dobre / v poriadku? atď.). Ak je to potrebné, položte nasledujúce otázky:
- ☐ Prečo nechcete spolupracovať / prečo odmieta svedčiť?
- ☐ Kedy ste začali uvažovať o tom, že nebudete svedčiť (prípadne kedy ste sa rozhodli že nebudete svedčiť)?
- ☐ Bývali ste s obžalovaným v jednej domácnosti, keď došlo k danému incidentu?
- ☐ Bývate s obžalovaným v jednej domácnosti ?
- ☐ (Ak nebýva s obžalovaným) Vie obžalovaný, kde teraz bývate ?
- ☐ Ste finančne závislá na obžalovanom?
- ☐ Máte spolu s obžalovaným deti?
- ☐ Hovorili ste s obžalovaným o tomto prípade?
- ☐ Sľúbil vám obžalovaný, že dôjde k nejakým zmenám, ak nebudete svedčiť?
- ☐ Je tento sľub dôvodom, že nechcete svedčiť/pokračovať v konaní?
- ☐ Vyhrážal sa obžalovaný, alebo ktokoľvek iný vám, vašim deťom, rodine a odkázal vám, aby ste nesvedčili?
- ☐ Sú ešte nejaké iné dôvody, prečo sa bojíte obžalovaného?

⁸⁴ Tento podkladový materiál bol vypracovaný na základe materiálov, ktoré pripravil Fond na prevenciu násilia v rodinách (USA), *Domestic Violence: The Crucial Role of Judges in Criminal Court Cases, A National Model for Judicial Education* (1991) a v rámci svojich školení ho používa organizácia Násilie proti ženám v Európe (Violence Against Women Europe, WAVE).

- ☐ Viete o tom, že jestvuje možnosť vydania dočasného ochranného opatrenia, na základe ktorého je obžalovaný povinný nepribližovať sa k vám a vašej rodine?
- ☐ Ste si vedomá, že ak prípad prevezme prokurátor/ka a bude podaná obžaloba, obžalovanému môže vzniknúť povinnosť [opíšte dostupné opravné prostriedky – t. j. úhrada škody, zákaz približovania sa k vám a vašej rodine,, účasť na programe pre páchatel'ov tohto typu trestnej činnosti, atď.]?
- ☐ (S ohľadom na údajné, alebo viditeľné zranenia) Ako ste prišli k týmto zraneniam? (odvolajte sa na policajné hlásenie, lekársku správu, fotografie, zranenia ešte stále viditeľné počas pojednávania atď.).
- ☐ Hovorili ste o svojom rozhodnutí nepodať svedectvo s prokurátorom/kou, alebo s akoukoľvek organizáciou, ktorá poskytuje služby v oblasti podpory obetiam domáceho násilia prípadne s mimovládnu organizáciou žien, krízovým centrom, alebo bezpečným ženským domom?
- ☐ Ak nie, boli by ste ochotná porozprávať sa s nimi alebo s advokátom / kou (MVO), prípadne právnikom/čkou?
- ☐ Chceli by ste, aby vás dnes pri odchode odprevadil súdny zriadenec?

Pracovný materiál č. 12: Príklad memoranda pre prokurátorov / ky pri obžalobách vo veciach domáceho násilia

Následný príklad memoranda je modifikovaná a zjednodušená verzia postupu, ktorý bol pripravený a adaptovaný Úradom kráľovskej prokuratúry v Spojenom kráľovstve, s cieľom zabezpečiť poskytovanie konzistentného poradenstva prokuratúrou pri podávaní obžaloby vo veciach domáceho násilia.⁸⁵

Zvážte nasledujúce otázky

➤ Postavte dobrú obžalobu

(1) Ubezpečte sa, že chápete kontext v ktorom sa odohral daný prípad domáceho násilia a vezmite do úvahy všetky dynamické faktory vzťahu medzi obeťou a agresorom. Nespoliehajte sa na stereotypy a domnienky.

(2) Bud'te aktívny. Ubezpečte sa, že ste zhromaždili všetok dostupný dôkazový materiál vrátane všetkých informácií, ktoré bud' oslabujú, alebo podporujú obžalobu.

(3) Nepredpokladajte automaticky, že jediný spôsob ako dokázať danú vec je prostredníctvom výpovede obeť pred súdom. Namiesto toho zvážte, či nejestvuje aj iný dôkazný materiál, ktorý by podporil obžalobu, ale ktorý je nezávislý od výpovede obeť, alebo podporuje jej výpoveď.

(4) Každý prípad je potrebné zvážiť na základe skutkovej podstaty, pričom štandardne by ste si mali položiť nasledujúce otázky:

- ✓ Je výpoveď obeť podporená nejakými ďalšími dôkazmi?
- ✓ Na aké ďalšie dôkazy sa dá spoľahnúť okrem výpovede obeť?
[uved'te kontrolný zoznam prípustných foriem podporných dôkazov na Slovensku]
- ✓ Odohrali sa nejaké incidenty aj v minulosti?
- ✓ Figurujú v prípade aj nejaké dočasné ochranné opatrenia?
- ✓ Porušil obžalovaný v minulosti nejaké dočasné ochranné opatrenia (občianskoprávne, alebo trestnoprávne)?
- ✓ Budete sa spoliehať na svedectvo experta? Ak áno, poskytni ste tomuto expertovi dostatok informácií?
- ✓ Zvážili ste starostlivo, či by deti mohli a mali svedčiť?

(5) Uistite sa, že ste zvážili všetky do úvahy prichádzajúce dôvody obžaloby a poznačte si všetky dôvody, pre ktoré ste sa rozhodli podať obžalobu v každom z bodov obžaloby.

⁸⁵ Plné znenie memoranda nájdete ako Prílohu B k dokumentu *Domestic Abuse Guidelines for Prosecutors*, ktorý sa nachádza v nasledujúcom prepojení:
http://www.cps.gov.uk/legal/d_to_g/domestic_abuse_guidelines_for_prosecutors/#a91.

(6) Nezabúdajte, že kľúčovou záležitosťou je bezpečie obete prípadne detí a iných závislých osôb v rodine. Pokiaľ bola väzba nahradená kauciou, starostlivo zvážte jej podmienky. Mali by sa určiť také podmienky kaucie alebo prepustenia z väzby, ktoré zabránia obmedzovaniu obete a detí a ďalším útokom na obeť prípadne jej zastrašovaniu.

(7) Zistite, či neexistujú nejaké súbežné, alebo pripravované súdne konania alebo konania v oblasti rodinného práva, v ktorých sú účastníci obeť a/alebo obvinený. Takisto zistite, či niektorá z organizácií v oblasti sociálnych služieb nebola upozornená na násilie v tejto rodine alebo tam neriešila nejakú situáciu.

(8) Ubezpečte sa, že ste sa oboznámili so všetkými dostupnými občianskoprávnymi opravnými prostriedkami a spôsobmi, akým môžu ovplyvniť trestné konanie.

(9) Pokúste sa zabrániť zbytočným prietahom a rozhodujte včas. Nezabúdajte na rovnováhu medzi potrebou urýchliť konanie a potrebou dôkladného prešetrenia prípadu.

➤ **Dôkazy predložené obžalovaným a dôkazy o obžalovanom**

(10) Nezameriavajte sa výlučne na správanie obete. Namiesto toho sa pri prvej možnej príležitosti sústreďte na podrobnosti o prípadných predošlých priestupkoch obžalovaného, ak nejaké mal, aby ste dokázali vyhodnotiť, či by tieto dôkazy mohli byť použité v rámci vašej veci. Kladte nasledujúce otázky:

- ✓ Bol obžalovaný v minulosti odsúdený, alebo obžalovaný a následne oslobodený v súvisiacich veciach?
- ✓ Ako sa obžalovaný choval a ako jednal pri zatknutí?
- ✓ Priznal sa obžalovaný k nejakým skutkom?
- ✓ Jestvujú nejaké predošlé hlásenia o domácom násilí, ktoré nemuseli byť predmetom súdneho konania?

(11) Preskúmajte dôveryhodnosť verzie obvineného pred podaním obžaloby. Položte si nasledovné otázky:

- ✓ Aká je miera dôveryhodnosti výpovede obžalovaného?
- ✓ Sú vo výpovedi obžalovaného nejaké protirečenia?

➤ **Spolupráca obete a podpora poskytovaná obeti**

(12) Zvážte povahu svedectva obete:

- ✓ Čo uvádza o incidente obeť?
- ✓ Bolo by vhodné a užitočné z hľadiska overovania dôkazov, aby bola obeť vypočutá ako svedok pred samotným súdnym konaním (nie za účelom overenia si, či sa obeť zúčastní súdneho konania)?

(13) Ubezpečte sa, že vyhlásenie obete obsahuje informácie o tom, že obeť súhlasí (podporuje) s trestným stíhaním. Ak obeť uvádza, že si želá vziať späť trestné oznámenie, alebo zmení názor ohľadom podpory trestného stíhania položte si nasledovné otázky:

- ✓ Jestvuje nejaký dôvod domnievať sa, že bol na obeť vyvíjaný nátlak, hrozby, alebo že bola vystrašená a preto stiahla výpoveď?
- ✓ Stalo sa už v minulosti, že obeť stiahla trestné oznámenie, alebo nesvedčila v rámci súdneho konania? Ak áno, aké boli dôvody? Aká je povaha predošlých obvinení?
- ✓ Urobila polícia alebo iné orgány posúdenie rizika? Je tento materiál dostupný napríklad ako súčasť procesného spisu?
- ✓ Ak obeť odmietne pokračovať v konaní, zvážili ste alternatívne kroky?
- ✓ Aký by bol účinok konania, alebo naopak nekonania v danej veci bez obete?

(14) Stiahnutie predošlých oznámení, svedectiev a výpovedí je v prípadoch domáceho násilia bežným javom a nemusí to nevyhnutne naznačovať, že na obeť sa nedá spoľahnúť pokiaľ ide o poskytnutie dôkazov. Ak je to vhodné, pokúste sa získať od obete vysvetlenie prečo v minulosti stiahla svoje podania, svedectvá a výpovede.

(15) Urobte všetko čo je vo vašich silách, aby ste poskytli obeti podporu naprieč celým konaním aby ste ju povzbudili v spolupráci na stíhaní a aby podala čo najpresnejšie dôkazy.

- ✓ Identifikovali ste spolu s obeťou, aký typ podpory potrebuje počas stíhania? Bola táto informácia zanesená do procesného spisu?
- ✓ Zvážili ste všetky opatrenia v oblasti bezpečnosti, zvlášť bezpečia obetí ohrozených vysokým rizikom (napr. primerané podmienky kaucie, akékoľvek kroky, ktoré pomôžu zabrániť ďalšiemu protiprávnemu konaniu, napríklad prenasledovaniu a obťažovaniu obete, uplatnenie dočasných ochranných opatrení v prípade, že bol obžalovaný uznaný vinným, alebo naopak nevinným, kroky prokuratúry v prípade akéhokoľvek porušenia dočasných ochranných opatrení)? Spojili ste sa políciou prípadne inými organizáciami poskytujúcimi podporu obetiam domáceho násilia, aby ste sa informovali o ich pohľade na situáciu a potreby obete z hľadiska bezpečnostných krokov?
- ✓ Má obeť kontakt, prípadne bola v kontakte s organizáciami poskytujúcimi služby obetiam domáceho násilia, prípadne mimovládny organizáciami poskytujúcimi podporu obetiam domáceho násilia / ženskou MVO, krízovým centrom, alebo bezpečným ženským domom?
- ✓ Ako by sa obeť cítila, ak by musela počas pojednávania osobne, tvárou v tvár svedčiť proti obžalovanému?
- ✓ Bola zaznamenaná výpoveď obete o následkoch trestného činu. Je aktualizovaná?

Pracovný materiál č. 13: Príklad Pravidiel prejednávania a rozhodovania súdnych prípadov vo veciach domáceho násilia⁸⁶

Nasleduje príklad, ktorý uvádza zoznam položiek zvyčajne uvedených v Pravidlách prejednávania a rozhodovania súdnych prípadov vo veciach domáceho násilia, alebo príručky najlepších postupov z praxe. Pravidlá prejednávania a rozhodovania súdnych prípadov môžu pokrývať viacero oblastí práva, alebo byť naopak obmedzené (napr. na oblasť vydávania dočasných ochranných opatrení, alebo na posudzovanie rizika). Samotné Pravidlá prejednávania a rozhodovania súdnych prípadov tiež musia zahŕňať relevantné ustanovenia trestného a občianskeho práva. Aby boli dostatočne efektívne, pravidlá musia zahŕňať nielen potrebné teoretické informácie, ale aj praktické nástroje (kontrolné zoznamy, často kladené otázky, tabuľky, texty) a vzory formulárov, ktoré môžu sudcovia využívať v každodennej práci.

PRAVIDLÁ PREJEDNÁVANIA A ROZHODOVANIA SÚDNYCH PRÍPADOV VO VECIACH DOMÁCEHO NÁSILIA PRE [JURISDIKCIA]

1. Definícia domáceho násilia

Právne definície, ako aj dynamika z hľadiska psychológie, behaviorálneho ovládania a kontroly.

2. Typy domáceho násilia/ druhy násilia a násilníckej taktiky

Tabuľky uvádzajúce formy domáceho násilia (fyzické, psychologické, sexuálne, ekonomické atď.) Referencie na relevantné články trestného zákona.

3. Príčiny domáceho násilia

Prehľad hlavných teórií.

Nezabúdajte, že hoci domáce násilie koreluje so zneužívaním drog a alkoholu, mentálnymi chorobami a stresom, uvedené fenomény ho *nespôsobujú* (a preto liečenie uvedených problémov nie sú náhradou právnej sankcie).

4. Chovanie a reakcie obete

Šok, trauma, minimalizácia, taktika prežitia, popretie, izolácia.

Prekážky znemožňujúce opustiť páchatel'a, finančná závislosť, strach o deti.

5. Osobnostné znaky páchatel'a

Závislosť na obeti / žiarlivosť, nárokovanie si a snaha o ovládanie ženy, osobnosť typu „Dr. Jekyll a pán Hyde“, odmietanie prijatia zodpovednosti, popieranie násilia, obviňovanie obete.

⁸⁶ Obdoba našich procesných kódexov, príklad zo zahraničnej praxe (pozn. prekl.)

6. Hrubé, alebo nemiestne správanie v pojednávacej miestnosti

Zazeranie na obeť a jej zastrašovanie, priet'ahy súdnych konaní, vodenie členov rodiny na súd, tvrdenie páchatel'a, že obeť miluje, atď..

Kontrolný skrínigový zoznam pre oblasť domáceho násilia.

7. Dosah domáceho násilia na deti

Zvážte emocionálne, fyzické, psychologické a vývojové vplyvy.

8. Úprava styku s maloletými deťmi a stanovenie návštev

Obavy o bezpečie, násilnícke taktiky.

Príklad plánu pre bezpečie rodiča, príklad vyplneného formulára pre rodičovské návštevy.

9. Posúdenie rizika a úmrtia

Kontrolné zoznamy, príklad hodnotiacich nástrojov.

10. Bezpečie v pojednávacej miestnosti

Čakárne, školenie súdnych zriadencov, „zasadací poriadok“, atď.

11. Predbežné ochranné opatrenia

Modifikácia, obsah, vymožitelnosť. Protokol, kontrolný zoznam alebo príklad textu na použitie pri pojednávaniach. Často kladené otázky o riadení vypočutí a pojednávaní, najmä *ex parte*. Príklad vyplneného formuláru na vydanie predbežného ochranného opatrenia.

12. Neochota a nedostatočná spolupráca obeť v trestných veciach

Obeť a jej taktika prežitia, manipulácia obeť páchatel'om.

Kontrolný zoznam spôsobov ako podporiť spoluprácu.

13. Súdne informácie

Ciele súdneho procesu, etické faktory na zváženie, úloha a povinnosti sudcu.

Pracovný materiál č. 14: Zoznam relevantných slovenských zákonov v oblasti násilia páchaného na ženách a domáceho násilia

Trestný zákon Slovenskej republiky

Prvá hlava: Trestné činy proti životu a zdraviu

Úkladná vražda §144
 Vražda §145
 Zabitie §147 -148
 Usmrtenie §149
 Nedovolené prerušenie tehotenstva §150 -152
 Účasť na samovražde §154
 Ublíženie na zdraví §155 -157

Druhá hlava: Trestné činy proti slobode a ľudskej dôstojnosti

Prvý diel: Trestné činy proti slobode

Obchodovanie s ľuďmi §179
 Pozbavenie osobnej slobody §182
 Obmedzovanie osobnej slobody §183
 Obmedzovanie slobody pobytu §184
 Branie rukojemníka §185
 Vydieračský únos §186
 Zavlečenie do cudziny §187
 Vydieranie §189
 Hrubý nátlak §190
 Nátlak §192
 Obmedzovanie slobody vyznania §193
 Porušovanie domovej slobody §194
 Porušovanie tajomstva prepravovaných správ §196

Druhý diel: Trestné činy proti ľudskej dôstojnosti

Znásilnenie §199
 Sexuálne násilie §200
 Sexuálne zneužívanie §200-201

Tretia hlava: Trestné činy proti rodine a mládeži

Zanedbanie povinnej výživy §207
 Týranie blízkej a zverenej osoby §208
 Únos §209-210

Deviata hlava: Trestné činy proti iným právam a slobodám

Nebezpečné vyhrážanie §360

Nebezpečné prenasledovanie §360a

Výtržníctvo §364

Kupliarstvo §367

Ohováranie §373

Nezabúdajte, že nasledujúce ustanovenia trestného zákona sa môžu uplatňovať na čin zmrzačenia ženských genitálií (tzv. ženská obriezka):

Ublíženie na zdraví §123

Ublíženie na zdraví §155 -157

Týranie blízkej a zverenej osoby §208

Občianske a iné právne ustanovenia

Občiansky zákonník (Zákon 40/1964 Zb.) týkajúci sa súdom nariadených obmedzení užívacích práv jedného z manželov k domu, alebo bytu. (§§146, 705a a 712a, odsek 8)

Civilný sporový poriadok (z.č. 160/2015 Z.z.) riadi neodkladné opatrenia vydávané súdom, ktoré prikazujú páchatel'ovi, aby nevstupoval alebo iba obmedzene vstupoval do domu alebo bytu, alebo nekontaktoval obeť, alebo osobu, ktorú ohrozuje. (§325)

Zákon o policajnom zbore (Zákon č. 171/1993 Zb.) dáva členom PZ právo na vykázanie páchatel'a z bytu alebo domu lebo iného priestoru spoločne obývaného s ohrozenou osobou a zakázať páchatel'ovi vstup do bytu, alebo domu na dobu 10 dní. (§27a). Návrh na vydanie neodkladného opatrenia, aby násilník nevstupoval alebo iba obmedzene vstupoval do domu alebo bytu, alebo nekontaktoval obeť, alebo osobu, ktorú ohrozuje podľa §325 Civilného sporového poriadku automaticky predĺži trvanie zákazu.

Zákon o rodine, článok 17 uvádza, že manželstvo uzavreté pod nátlakom nie je platné.

Antidiskriminačný zákon, článok 2a definuje sexuálne obťažovanie ako „verbálne, neverbálne alebo fyzické správanie sexuálnej povahy, ktorého úmyslom alebo následkom je alebo môže byť narušenie dôstojnosti osoby a ktoré vytvára zstrašujúce, ponižujúce, zneuct'ujúce, nepriateľské alebo urážlivé prostredie.“

www.coe.int